

WYDZIAŁ FILOLOGICZNY
INSTYTUT FILOLOGII WSCHODNIOŚLAWIAŃSKIEJ

Mirella Wartini
Nr albumu: 4919/D

PRACA DOKTORSKA

**Aspekt z określnikami krotności ograniczonej w języku
rosyjskim i polskim (na materiale form czasu przeszłego)**

Promotor
Prof. dr hab. Jadwiga Stawnicka

UNIWERSYTET ŚLĄSKI W KATOWICACH
2009

Spis treści:

Wstęp

Rozdział I

Problemy teoretyczno-metodologiczne

1. Aspekt a znaczenie czasownika.....
2. Pojęcie pary aspektowej.....
3. Typ tekstu (narracyjny i retrospektywny)
4. Miejsce znaczenia krotności ograniczonej w klasyfikacji znaczeń szczegółowych aspektu
5. Podział określników krotności ograniczonej.....

Rozdział II

Użycie form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej

1. Grupa centralna w języku rosyjskim.....
 - 1.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej w języku rosyjskim.....
 - 1.2. Czasowniki dokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej w języku rosyjskim.....
2. Grupa centralna w języku polskim.....
 - 2.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej w języku polskim.....
 - 2.2. Czasowniki dokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej w języku polskim.....

Rozdział III

Użycie form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej

1. Grupa peryferyjna w języku rosyjskim.....
 - 1.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy peryferyjnej w języku rosyjskim.....
 - 1.2. Czasowniki dokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy peryferyjnej w języku rosyjskim.....
2. Grupa peryferyjna w języku polskim.....
 - 2.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy peryferyjnej w języku polskim.....
 - 2.2. Czasowniki dokonane z określnikami krotności grupy peryferyjnej w języku polskim.....

Rozdział IV

Użycie form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej

1. Grupa negatywna w języku rosyjskim.....
 - 1.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy negatywnej w języku rosyjskim.....
 - 1.2. Czasowniki dokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy negatywnej w języku rosyjskim.....
2. Grupa negatywna w języku polskim
- 2.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy negatywnej w języku polskim.....
- 2.2. Czasowniki dokonane z określnikami krotności ograniczonej w grupy negatywnej w języku polskim.....

Rozdział V

Użycie form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej

1. Grupa kompleksowa w języku rosyjskim.....
 - 1.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy kompleksowej w języku rosyjskim.....
2. Grupa kompleksowa w języku polskim.....
 - 2.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy kompleksowej w języku polskim.....

Rozdział VI

Użycie obu form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej w języku rosyjskim i polskim.....

Zakończenie

Podobieństwa i różnice w użyciu form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej w języku rosyjskim i polskim

Wykaz tabel.....

Wykaz źródeł.....

Bibliografia.....

Wstęp

Niniejsza rozprawa stanowi studium konfrontatywne w zakresie użycia form aspektowych w języku rosyjskim i w języku polskim. Poświęcona jest zagadnieniom użycia form aspektowych czasowników w czasie przeszłym w kontekście krotności ograniczonej, tj. jednym z typów znaczenia ogólnofaktycznego aspektu stanowiącego jedno ze znaczeń partykularnych (kontekstowych, szczegółowych) aspektu. Część analityczna pracy poprzedzona jest rozdziałem składającym się z 5-ciu podrozdziałów o charakterze teoretycznym i stanowiącym podstawę dla przeprowadzenia analizy materiału badawczego. Praca oparta jest na badaniach użycia form aspektowych w kontekście zawierającym określniki krotności ograniczonej.

W podrozdziale pierwszym omówiono zagadnienie związku semantyki aspektu z semantyką czasownika, tj. wskazano rolę znaczenia leksykalnego czasowników dla ich zachowania aspektowego oraz określono, jakie czasowniki wstępują w pary aspektowe, a jakie należą do kategorii *perfectiva* i *imperfectiva tantum*. W kolejnym podrozdziale scharakteryzowano niektóre koncepcje na podstawie których wyróżnia się pary aspektowe w literaturze aspektologicznej. W rozdziale pierwszym omówiono także użycie niedokonanych i dokonanych form aspektowych czasownika w narracyjnym i w retrospektywnym typie tekstu. Podział określników krotności ograniczonej w rozdziale pierwszym poprzedzony został wskazaniem miejsca znaczenia krotności ograniczonej w klasyfikacji znaczeń szczegółowych aspektu.

W rozprawie oparto się na pracach badaczy rosyjskich (A.W. Bondarko, Ju.S. Masłow, J.W. Paduczewa, A.D. Szmeliow, A.A. Zaliznjak). Korzystam z doświadczeń polskich badaczy (C. Piernikarskiego, W. Śmiecha, A. Bogusławskiego, R. Grzegorzczkovej, S. Karolaka, R. Laskowskiego) oraz badaczy spoza obszaru słowiańskiego (m. in. A. Barentsena, J. Forsytha, A. Timberlake). Część materiałowa składa się z pięciu rozdziałów, z których każdy kolejno prezentuje użycie niedokonanych i dokonanych form aspektowych z poszczególnymi określnikami krotności ograniczonej. Wskazano czynniki wpływające na wybór niedokonanej i dokonanej formy aspektowej oraz czynniki umożliwiające konkurencję (synonimię aspektu) z badanymi określnikami. Rozdział II poświęcony jest zagadnieniom użycia form aspektowych z określnikami

krotności ograniczonej grupy centralnej. W rozdziale III omówiono zagadnienie użycia form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej grupy peryferyjnej, a z rozdziale IV – w grupie negatywnej w obu językach. Grupa kompleksowa w obu językach została przedstawiona w rozdziale V. Natomiast zagadnieniom konkurencji (synonimii) aspektu poświęcony został rozdział VI. W zakończeniu wskazano podobieństwa i różnice w użyciu form aspektowych w określnikami krotności ograniczonej w języku rosyjskim i polskim.

Materiał badawczy zaczerpnięty został z internetowych źródeł tekstowych: z zasobów bibliotek wirtualnych, korpusów tekstów polskich (kartoteki Redakcji Słowników Języka Polskiego Wydawnictwa Naukowego PWN i kartoteki Instytutu Podstaw Informatyki PAN) i korpusów rosyjskich (Национальный Корпус Русского Языка, Тюбингенские корпусы русских текстов) oraz tekstów literackich. Zamieszczono także przykłady ze źródeł leksykograficznych, literatury przedmiotu, a także przykłady własne. Niniejsza praca ma charakter indukcyjny. Na podstawie faktów językowych, tzn. zebranego korpusu / zbioru przykładów dochodzi się do wniosków dotyczących tendencji w użyciu form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej w języku rosyjskim i polskim. Ze względu na ograniczenie analizy do faktów zarejestrowanych w wyodrębnionym korpusie tekstowym zaznaczyć należy, iż obiektywność wniosków jest zdeterminowana wielkością korpusu i zakresem przeprowadzonej analizy materiałowej.

Rozdział I

1. Aspekt a znaczenie czasownika

W literaturze aspektologicznej poświęconej zagadnieniom języków słowiańskich zaznacza się, iż przy opisie kategorii aspektu należy brać pod uwagę przynależność czasownika do klasy semantycznej oraz jego zdolność do wstępowania w relację partnerstwa aspektowego. W aspektologii nurt wiążący semantykę aspektu czasownikowego z semantyką czasownika został zapoczątkowany przez J. S. Masłowa artykułem *Вид и лексическое значение глагола* z 1948 roku (Маслов, 1948, 303–316). Również M. J. Głowińska rozwija to zagadnienie przy opisie typów opozycji aspektowych. Typami opozycji aspektowych zajmowali się także A. Wierzbicka, A. Bogusławski, C. Piernikarski, F. Antinucci i L. Gebert. Semantyczna klasyfikacja czasowników została przedstawiona również przez badaczy czeskich (F. Daneš, Z. Hlavsa).

Wielką rolę w slawistyce odegrała klasyfikacja czasowników, a właściwie fraz werbalnych zaproponowana przez Zeno Vendlera (Vendler 1956, 143 – 160). Autor wyróżnił cztery klasy czasowników angielskich: *state verbs* (sytuacje statyczne, np. *know, love, believe, be tall*), *activity verbs* (sytuacje dynamiczne niezmierzające do naturalnego kresu, np. *walk, swim, snow, drink*), *accomplishment verbs* (sytuacje dynamiczne zmierzające do naturalnego kresu, np. *write a novel, paint a picture*), *achievement verbs* (sytuacje dynamiczne momentalne, np. *explode, collapse, find*). Czasowniki zostały podzielone na klasy na podstawie dwóch kryteriów: 1) możliwości użycia czasownika w formie *Continuous*, 2) możliwości użycia czasownika z określeniami typu *in two hours*. Czasowniki klasy *states* nie tworzą formy progresywnej oraz nie łączą się z określeniami typu *in two hours* (por. **John is knowing English; *She knew French in two years*). Klasa *activities* tworzy formę progresywną (*He was running*), ale nie łączy się z określnikami typu *in two hours* (**They swam in the sea in ten minutes*). *Accomplishments* tworzą formy *Continuous* (*She is running a mile. John built a shed in two days*). *Achievements* nie tworzą formy *Continuous* (**I am finding the treasure*). Z. Vendler nie wyróżnił czasowników semelfaktywnych. Umieściła je w swojej klasyfikacji Charlotta Smith (1992), np. *knock*,

flap, flash. Brak również w klasyfikacji Z. Vendlera czasowników parametrycznych (*widen, lengthen, cool, dry*)¹.

Klasyfikacja Z. Vendlera, przeprowadzona na materiale języka angielskiego wymagała dostosowania do materiału słowiańskiego. Próby takie zostały podjęte przez H.R. Mehlig (1981), Ch. Smith (1991), W. Klimonowa (1997), T.W. Bułyginę (Булыгина, 1982), E. W. Paduczewą (Падучева, 1996).

Modyfikując klasyfikację Z. Vendlera, J.W. Paduczewa przyjmuje kryteria opozycyjne przejęte od Z. Vendlera² takie jak: statyczność i dynamiczność, rozciągłość w czasie i brak rozciągłości w czasie (Падучева, 1985). Ustalony system kryteriów, który posłużył jako punkt wyjścia zarówno w klasyfikacji czasowników Z. Vendlera zostaje wzbogacony o cztery następne kryteria. Są to następujące kryteria: kontrolowalność akcji przez subiekt działający i brak kontrolowalności akcji przez subiekt działający, temporalne podejście do sytuacji (potencjalnie czasowe ujęcie sytuacji) i atemporalne podejście do sytuacji (pozaczasowe ujęcie sytuacji). W oparciu o przedstawione powyżej kryteria J.W. Paduczewa wydzieliła osiem podstawowych kategorii semantycznych czasowników. Najwyżej położone jest w hierarchii kryterium wyróżnienia statyczności i dynamiczności. Badaczka wyróżnia zatem czasowniki statyczne i dynamiczne, a wśród statycznych dwie kategorie: atemporalne stany rzeczy (*вмещать*) i temporalne (*болеть*). U podstaw takiego rozróżnienia leżą kryteria kombinatoryczne (akceptowanie lub nieakceptowanie połączeń z okolicznikami miary czasu wskazującymi rozciągłość interwału wypełnionego akcją). Statyczne charakteryzują się dwoma cechami: rozciągłość w czasie i niekontrolowalność. Natomiast wśród czasowników dynamicznych wyróżnić można czasowniki dynamiczne o nieograniczonej ciągłości oraz dynamiczne o ograniczonej ciągłości². Wśród dynamicznych o nieograniczonej ciągłości występują kontrolowane stany rzeczy (*гулять*) i niekontrolowane stany rzeczy (*кунеть*). Z kolei czasowniki dynamiczne z nałożonym ograniczeniem temporalnym dzielą się na czasowniki oznaczające działania z akcentem na rezultacie (*найти, лишиться*) oraz czasowniki oznaczające działanie bez akcentu na rezultacie (*открыть, растаять*).

Hans Mehlig (1981, 95 - 151) podejmując próby dostosowania klasyfikacji Z. Vendlera do materiału słowiańskiego wyróżnił czasowniki klasy *states* (*знать*), *activities* (*бежать*), *accomplishments* (*писать / написать*), *achievements* (*находить / найти*). *Activities* i *accomplishments* mają formę *Continuous*. Natomiast określniki typu *за два*

¹ D. Dowty (1979) wyróżnił czasowniki tego typu (nazywa je *degree achievements*).

² Jest to podział według cechy 'rozciągłość / brak rozciągłości w czasie'.

часа łączą się z czasownikami typu *accomplishments* i *achievements*. Czasowniki typu *achievements* w aspekcie niedokonanym są interpretowane nieaktualnie (nie wyrażają sytuacji duratywnych), np. **On nachodit ključ*. H. Mehlig podkreśla, że w pary aspektowe wstępują czasowniki *accomplishments* i *achievements*, a czasowniki *activities* i *states* pozostają czasownikami *imperfectiva tantum*, chociaż perfektywizacja czasowników typu *activities* jest możliwa przy pomocy tzw. rodzajów akcji.

Klasyfikacja G. Zołotowej (Золотова, Онипенко, Сидорова, 1998) opiera się na właściwościach semantyczno-syntaktycznych czasowników i przeprowadzona została według cech relewantnych dla zrozumienia struktury tekstu i z uwzględnieniem miejsca czasownika w strukturze tekstu. Podział taki uwzględnia czasowniki akcjonalne i nieakcjonalne (stanu, egzystencjalne i relacyjne). Centralne miejsce zajmują czasowniki akcjonalne: konkretnej akcji (*мыть, чистить, копать, варить*), ruchu zdeterminowanego i niezdeterminowanego (*идти – ходить, бежать – бегать*), czasowniki mówienia (*говорить, сообщать, спрашивать*), wyrażające zmianę posiadania (*давать, брать, дарить*), relację między subiektami (*играть с кем, воевать, голосовать*). Czasowniki akcjonalne posiadają cechę aktywności i telicznosci (ukierunkowanie na cel), osobowości subiektu akcji (istota żywa), obserwowalności, możliwości lokalizacji konkretno-temporalnej. Peryferyjną sferę akcjonalności stanowią czasowniki, które w szczególności nie charakteryzują się cechą możliwości obserwacji (*наблюдаемость*). Należą do nich: czasowniki oznaczające procesy myślowe (*думать, размышлять, анализировать*), percepcję (*чувствовать, слушать*), stan emocjonalny (*сердиться, нервничать*), czynności fizjologiczne (*есть, пить*), zajęcia profesjonalne i nieprofesjonalne (*работать, учительствовать*).

Gramatyka akademicka pod red. N. Ju. Szwedowej (Шведова, ред. 1982) opiera klasyfikację czasowników na wyróżnieniu kategorii semantycznej graniczności (terminatywności). Jedynie czasowniki terminatywne (czasowniki o podstawie terminatywnej) wyrażają granicę wewnętrzną. W parze terminatywnej czasownik dokonany wyraża osiągnięcie granicy (kresu delimitacyjnego³), a niedokonany – dążenie do osiągnięcia kresu delimitacyjnego. Czasowniki nieterminatywne są poza opozycją aspektową. Ale akcja może zostać ograniczona „z zewnątrz”, na akcje mogą zostać nałożone ograniczenia temporalne, np. na inicjowanie akcji (*занять*), sfinalizowanie akcji (*отговорить*), na akcję mogą zostać nałożone granice obustronne (*полежать*), może

³ Termin ten został zaczerpnięty z prac J. Stawnickiej (2002; 2007).

zostać wyeksponowany jeden akt akcji (*стукнуть*). Cecha teminatywności lub jej brak odnosi się do podstawy czasownika i warunkuje przynależność do jednej z trzech klas: czasowniki niedokonane typu *imperfectiva tantum*, czasowniki wstępujące w pary aspektowe oraz czasowniki *perfectiva tantum*. Nie wyjaśniono natomiast, dlaczego czasowniki niemotywowane typu *очутиться, скончаться* należą do klasy *perfectiva tantum* oraz jaki jest związek znaczenia leksykalnego czasownika z „parzystością”.

A. A. Zaliznjak, A. D. Šmelov w monografii *Введение в русскую аспектологию* (Зализняк, Шмелев, 2000) przeprowadzają klasyfikację czasowników według cech relewantnych dla ich zachowania aspektowego na klasyfikacji Z. Vendlera. Do klasy *accomplishments* należą pary aspektowe, których człony niedokonane wyrażają procesy terminatywne⁴, a człony dokonane – zdarzenia, przygotowane poprzez wcześniej realizujący się proces (*строить – построить дом*). Do klasy *achievements* należą czasowniki momentalne (*прийти – приходиться, найти – находить*). *States* i *activities* należą natomiast do *imperfectivów tantum*. Wśród czasowników klasy *imperfectiva tantum* wyróżniono: relacje, tj. parametry obiektów fizycznych (*весить, вмещать*), lokalizacje przestrzenną (*находиться где-то, граничить, возвышаться, окружать*), relacje między obiektami i zdarzeniami (*состоять из чего, отличаться*), nieaktualne sytuacje (nieaktualne zajęcia, np. *учительствовать, служить* i nieaktualne stany, np. *любить, верить в справедливость*), aktualne stany (*волноваться, зеленеть*) oraz nieterminatywne procesy (*гулять, плакать*).

M. Guiraud-Weber (1990, 102 – 112) wyróżnia trzy grupy czasowników: adynamiczne, dynamiczno-terminatywne i dynamiczno-momentalne. Czasowniki adynamiczne wyrażają stany i relacje (*быть, существовать, присутствовать*), są czasownikami percepcyjnymi (*видеть, слышать*), ruchu (*ходить, плавать*), wydawania dźwięków (*петь, кричать*). Dynamiczno-terminatywne wyrażają procesy prowadzące do osiągnięcia kresu delimitacyjnego, a także osiągnięcie kresu i wstępują w regularne pary aspektowe (*писать – написать письмо, вязать – связать шапочку, решать – решить задачу*). Wśród dynamicznych momentalnych wyróżnić można *perfectiva tantum* absolutne (*хлынуть, очутаться, поскользнуться*), człony dokonane iteratywnych par aspektowych (*прийти – приходиться*) oraz *perfectiva tantum* względne, np. czasowniki inicjalne typu *закричать*, finitywne typu *отобедать* i oznaczające jeden akt typu *сходить на почту*.

⁴ O czasownikach terminatywnych patrz podrozdział *Pojęcie pary aspektowej*.

E. Pietruchina (Петрухина, 2000, 14 - 31) w monografii *Аспектуальные категории глагола в русском языке* podkreśla nieostrość granic między poszczególnymi grupami i występowanie wspólnych cech, np. statyczność, dynamiczność i homogeniczność. Sytuacje statyczne zawsze są homogeniczne, a dynamiczne mogą być homogeniczne i heterogeniczne. Każda z grup ma „przedstawicieli” prototypowych. Wśród czasowników statycznych są to czasowniki wyrażające relacje (*стоять, весить*), a wśród dynamicznych rozróżnia się: homogeniczne procesy i działania (*грустить, веселиться*) i zmiany (heterogeniczne akcje i procesy: z granicą absolutną, tj. momentalne (*найти, взять*) i niemomentalne (*строить, таять*), a także z granicą względną (*расти, хорошеет*).

Podział na sytuacje statyczne i dynamiczne opiera się na kryteriach syntagmatycznych i paradygmatycznych, a nie na właściwościach percepcyjnych, tj. postrzeganiu statyczności jako braku ruchu w opozycji do dynamiczności lub na innych właściwościach, np. konieczności użycia energii dla realizacji akcji. Dlatego też czasowniki wyrażające stan fizyczny i psychiczny (*грустить, болеть*) oraz oznaczające położenie w przestrzeni zaliczone zostały do czasowników dynamicznych. Statyczne wyrażają akcje, w obrębie której nie wyróżnia się faz, nie tworzą modyfikacji fazowo-temporalnych oraz nie łączą się z czasownikami fazowymi (lub łączą się w ograniczonym stopniu). Należą do nich czasowniki wyrażające relacje (*стоять, отличаться от чего*), lokalizację przestrzenną (*находиться, выходить на юг*), modalność (*хотеть, желать*), posiadanie (*иметь, обладать*), znaczenie ‘być, istnieć, (*иметься, существовать*), znaczenie ‘być widocznym gdzie’ (*румяниться, золотиться*), stałe cechy i nawyki (*Он работает на заводе, Она курит сигареты*)⁵. Czasowniki oznaczające stany fizyczne i psychiczne emocjonalne, wolicjonalne i intelektualne charakteryzują się możliwością wystąpienia modyfikacji inicjalnych (*болеть – заболеть, ненавидеть – возненавидеть, желать – пожелать*). Do tej grupy należą także czasowniki percepcyjne (*видеть – увидеть, слышать – услышать*). Regularność modyfikacji inicjalnych, a także możliwość użycia z określnikami intensywności świadczą o tym, że czasowniki tego rodzaju zostają zaliczone do dynamicznych homogenicznych, chociaż zawierają także cechy statyczności. Do dynamicznych homogenicznych zostały także zaliczone czasowniki oznaczające położenie w przestrzeni (*стоять, лежать*). Czasowniki dynamiczne natomiast ulegają

⁵ Z. Vendler charakteryzuje je jako stany w znaczeniu nieaktualnym, natomiast E. Pietruchina jako rekategoryzację funkcjonalną czasowników bazowych.

podziałowi na dynamiczne homogeniczne i heterogeniczne. Pierwsze z nich wyrażają akcje ulegające podziałowi na jednorodne fazy. Do nich należą przede wszystkim czasowniki wyrażające aktywności (*работать, уехать*), a także czasowniki wyrażające zajęcia nieaktualne (*учительствовать, воспитывать*). Dynamiczne heterogeniczne ulegają podziałowi na fazy, które są niejednorodne (*строить дом, красить потолок, таять*), a momentalne wyrażają zmianę skokową (*рухнуть, найти*).

J. Stawnicka (2007) w oparciu o propozycję M. Łazińskiego (1995, 1 - 6) wyróżnia w obrębie klasy *perfectiva tantum*: *perfectiva tantum* absolutne, tj. ze względu na terminatywność, iteratywność i derywację (*runąć, ocknąć się*) oraz *perfectiva tantum* względne, tj. ze względu na terminatywność, ale nie iteratywność i derywację (*znaleźć, zauważyć*) oraz ze względu na terminatywność i iteratywność, ale nie derywację (*posiedzieć, zatęsknić*). W obrębie klasy *imperfectiva tantum* proponuje natomiast wyróżnienie klasy *imperfectiva tantum* ze względu na terminatywność i derywację (*posiadać, należeć do..., znajdować się*) oraz *imperfectiva tantum* ze względu na terminatywność, ale nie derywację (*siedzieć, spać, tęsknić*).

R. Laskowski (1996, 39-48, 1998, 153 i nast.) przeprowadza semantyczną klasyfikację czasowników w oparciu o cztery typy opozycji: przebieg sytuacji w czasie, stan końcowy sytuacji (rezultatem sytuacji jest powstanie nowego stanu lub sytuacja nie prowadzi do powstania jakiegokolwiek innego stanu), sposób osiągnięcia stanu końcowego (zmiana o charakterze ciągłego procesu lub skokowa), kontrolowalność akcji / brak kontroli subiekta na przebiegiem sytuacji.

Ze względu na przebieg sytuacji w czasie badacz wyróżnia sytuacje statyczne (*kochać, wiedzieć, być młodym, być studentem*) i sytuacje dynamiczne (*biec, toczyć się, pisać, naprawiać*). Sytuacje statyczne charakteryzują się stabilnością i niezmiennością stanu w czasie, podczas gdy dynamiczne charakteryzują się niestabilnością, odniesieniem nie do stanu, lecz do działań, które wymagają fizycznych działań dla rozwoju sytuacji. Na typ sytuacji wpływa charakter stanu końcowego sytuacji. Ze względu na pojawienie się nowego stanu sytuacje dynamiczne można podzielić na zmiennostanowe (pojawienie się nowego stanu, np. *Jan łysieje i Jan wyłysiał, Deska gnije i Deska zgniła*) i niezmiennostanowe (bez wewnętrznego składnika podtrzymującego rozwój sytuacji w czasie, np. *Kamień się toczy, Rzeka płynie*). Sytuacje ukierunkowane prowadzą zatem do powstania nowego stanu – implikowanego w przypadku czasowników niedokonanych i stanu osiągniętego, jako rezultatu procesu – w przypadku czasowników dokonanych. Rezultat sytuacji osiągnięty może być także w sposób skokowy, w wyniku momentalnej i

jednorazowej zmiany stanu: wówczas sytuacje ukierunkowane mogą mieć charakter skokowy, jako zmiana momentalna (*zgubić, zamieszkać, wyjść za mąż, rozbić się, runąć*). Kolejnym czynnikiem wpływającym na typ sytuacji jest występowanie lub brak kontroli subiekta nad przebiegiem sytuacji. Opozycja tego rodzaju odnosi się wyłącznie do sytuacji dynamicznych. Ze względu na udział woli subiekta w przebiegu sytuacji rozróżnić można sytuacje dynamiczne realizujące się bez kontroli subiekta (*spać, ciec, toczyć się, pocić się, kichać, schnąć, puchnąć, zdrowieć*) oraz realizujące się pod kontrolą subiekta (*biec, czytać, spacerować, męczyć, wyć, usypiać, wychodzić za mąż, wyjeżdżać*).

Na podstawie wymienionych typów opozycji R. Laskowski wyróżnia następujące grupy czasowników: czasowniki stanu, np. stany fizyczne (*spać, stać, głodować*), emocjonalne (*bać się, cieszyć się*), relacje ponadczasowe (*ważyć, kosztować, różnić się*), czasowniki zdarzeniowe oznaczające dynamiczne sytuacje nieteliczne odbywające się bez aktywnego udziału subiekta, np. ruch niezamierzony przez subiekt (*drzeć, chwiać się*), odgłosy (*skrzypieć, trzeszczeć*), zjawiska przyrody (*wiać* ‘o wietrze’, *padać* ‘o śniegu’), czasowniki czynnościowe oznaczające nieteliczne akcje zamierzone odbywające się pod kontrolą subiekta, np. czasowniki ruchu (*jechać, tańczyć*), mówienia (*mówić, kłamać*), perceptywne (*słyszeć, widzieć*), zajęcia (*rządzić, handlować*), czasowniki procesywne oznaczające samoistne procesy teliczne zachodzące bez kontroli ze strony subiekta (*rosnąć / wyrosnąć, psuć się / zepsuć się*), czasowniki działania opisujące sytuacje teliczne z aktywnym udziałem subiekta, np. czasowniki kreatywne i destruktywne (*budować, burzyć*), czasowniki oznaczające wypadki - nagłe zmiany niezamierzone, niekontrolowane (*zgubić, ocknąć się*) - czasowniki oznaczające akty - nagłe zmiany zamierzone (*zadzwonić, pokazać*).

Czasowniki oznaczające stany, zdarzenia i czasowniki czynnościowe należą do klasy *imperfectiva tantum*, natomiast wypadki oraz akty do klasy *perfectiva tantum*. Jedynie czasowniki procesywne oraz działania wchodzą w relację partnerstwa aspektowego, tj. tworzą pary czasowników, które nie różnią się znaczeniem leksykalnym (Laskowski 1998, 167).

2. Pojęcie pary aspektowej

W literaturze aspektologicznej zauważa się zjawisko współwystępowania różnych teorii dotyczących słowiańskiego aspektu⁶. Konsekwencją ścierających się teorii są rozbieżności dotyczące podstawowych pojęć związanych z aspektem. Różnice terminologiczne odnoszą się zarówno do definicji aspektu, jak i typów opozycji aspektowych. W badaniach aspektu słowiańskiego wyróżnić można - ujmując bardzo ogólnie to zagadnienie - trzy kierunki⁷. Jeden z nich związany jest z próbami wyznaczenia inwariantu znaczeniowego dokonaności - nacechowanego członu opozycji aspektowej⁸. W ramach drugiego kierunku badacze proponują struktury hierarchiczne podstawowych cech semantycznych np. na poziomie czasownika, predykatu, zdania, tekstu (A. Timberlake, N. Thelin, T. Pettersson, H. R. Mehlig, D. Paillard). Inni aspektolodzy opierają swoje rozważania na podejściu logicznym (W. Breu, R. E. Weber, N. Schpak-Dolt) lub badają semantykę aspektu jako element struktury semantycznej predykatu (М. Я. Гловинская, Е. В. Падучева). Badania semantyki aspektu jako elementu struktury semantycznej predykatu pozwalają na podstawie analizy semantycznej przypisać perfektywności i imperfektywności pewne cechy w sposób precyzyjny.

W ramach wyznaczenia inwariantu znaczeniowego dokonaności podkreślić należy wskazywanie rezultatywności jako cechę nadrzędną nad innymi cechami kategoryalnymi dokonaności (Виноградов, 1986, 409; Мучник, 1971). Rezultat funkcjonuje jednocześnie jako zakończenie procesu i początek istnienia nowego stanu (por. trójki aspektowe typu *засыпать – заснуть – спать*). Para aspektowa to przeciwstawienie dwóch form czasowników dokonanych i niedokonanych, a znaczenie tych form jest tożsame, różnice między nimi dotyczą jedynie znaczenia kategoryalnego aspektu⁹. Koncepcja tożsamości

⁶ Badania kategorii aspektu czasownikowego w języku rosyjskim mają bogatą tradycję, którą tworzyli tacy aspektolodzy jak np.: K. S. Aksakow, N. P. Niekrasow, A. A. Potiebnia, G. K. Uljanow, F. F. Fortunatow A. Mazon, A. A. Szachmatow, A. M. Pieszkowski, S. O. Karcewski, W. W. Winogradow. Można także wymienić m. in. nazwiska innych badaczy: A. W. Isaczenko, F. Kopecny, E. Koschmieder, Ju. S. Masłow. W literaturze ostatnich dziesięcioleci pojawiają się m. in. nazwiska N. S. Awiłowej, L. A. Bykowa, E. A. Ziemskiej, P. S. Kuzniecowa, I. P. Mucznika, A. N. Tichonowa.

⁷ O trzech kierunkach w badaniach słowiańskiego aspektu patrz Stawnicka 2006, 18 – 20; 2007.

⁸ W ramach tego kierunku rozwijano teorię ‘zakończoności’ (R. Jakobson, A. A. Шахматов, Z. Klemensiewicz, W. Cockiewicz), ‘rezultatywności’ (S. Karcevski, Г. К. Ульянов. И. П. Мучник), ‘punktowości / momentalności’ (A. Mazon, A. M. Пешковский), ‘całościowości’ (A. V. Isačenko, B. Comrie, A. Dostál, B. Барнетова, J. Forsyth, A. Stunová, О. П. Рассудова, częściowo A. B. Бондарко), ‘graniczności’ (B. B. Виноградов, Ö. Dahl, Ю. С. Маслов, Е. А. Земская, Н. С. Авилова, V. Lehmann, D. Cohen), ‘zmiany stanu’ (H. Galton; B. B. Гуревич; M. Guiraud-Weber; A. Барентсен).

⁹ Por. definicję pary aspektowej N.S. Awiłowej: „Видовая оппозиция или видовая пара – это противопоставление двух глаголов совершенного или несовершенного вида, причем реальное значение процессов и действий называемых этими глаголами тождественно. Различаются они

korelatów aspektowych była niejednokrotnie podkreślona w pracy W.W. Winogradowa (Виноградова, 1947)¹⁰. Tożsamość leksykalną członów pary aspektowej, będących formami tego samego czasownika podkreśla A.N. Tichonow (Тихонов, 1962, 33). W znacznej liczbie prac aspektologicznych cechą kategoryalną aspektu dokonanego stanowi granica akcji (*предел*)¹¹. Człon niedokonany pary aspektowej wyraża znaczenie dążenia do wewnętrznej granicy, a dokonany - osiągnięcie tej granicy¹².

Istnieje grupa czasowników oznaczających akcje dokonane, którym przypisuje się znaczenie zmiany cechy lub położenia w przestrzeni, lecz akcja nie osiąga granicy, np. wyróżnić można formy czasowników mających znaczenie *stać się bardziej jakimś* typu *возрасти, замедлиться, заостриться, ослабеть, повыситься, понизиться*. Niedokonane czasowniki wyrażają zmianę ilościową w sposób względny (znaczenie czasownika niedokonanego zawiera znaczenie czasownika dokonanego) i związane jest z uwzględnieniem sytuacji dotyczącej praktycznie nieskończonej liczby chwil (t_i i następnie t_j) (Гловинская 1982, 86 i nast.), tj. *Температура понижалась* (*понижилась + понижилась + ...*).

Przy ujęciu całościowym dokonaności (Бондарко, 1971) i procesywnym niedokonaności¹³ (Бондарко, 1971; 1978, 74), całościowości nie można odnieść do znaczenia czasowników wyrażających początek akcji typu *занять, засуетиться*. Całościowość uniemożliwia ponadto łączliwość form dokonanych z czasownikami fazowymi typu *начаться, продолжаться, кончиться*. Cecha ta odnosi formy dokonane do form nieduratywnych¹⁴.

Kryterium zakończonej czynności stało się nadrzędnym kryterium w definicyjnym ujęciu znaczenia aspektu dokonanego Z. Klemensiewicza i W. Cockiewicz (1992). Według definicji ostatniego z badaczy istota aspektu jako kategorii gramatycznej czasownika słowiańskiego tkwi w wyrażaniu akcji jako zakończonej, czyli naturalnej, wyczerpanej (tzw. dokonaność *sensu stricto* lub dokonaność przerwana) lub akcji

грамматической семантикой вида” (Авилова, 1976, 8). O tożsamości leksykalnej korelatów aspektowych pisał wcześniej m. in. P.S. Kuzniecowa: „В современном русском языке каждому глаголу несовершенного вида обычно соответствует глагол совершенного вида, имеющий по существу то же самое лексическое реальное значение и отличающийся только видом. Такие глаголы образуют, как принято говорить, видовую пару” (Кузнецов, 1952, 323).

¹⁰ Zgodnie z jego stwierdzeniem formy dokonane i niedokonane to formy tego samego czasownika (Виноградова, 1947: 498). Pojęcie niedokonaności definiuje jako znaczenie wyrażające akcję trwającą.

¹¹ Por. np. Авилова, 1976, 8.

¹² Por. „В формально выраженной видовой паре значение глагола несовершенного вида всегда «предельно», глагол имеет значение стремления к достижению предела действия, а глагол совершенного вида – значение достижения предела действия.” (Авилова, 1976, 27).

¹³ Brak całościowego ujęcia czynności.

¹⁴ Por. przypisanie formom dokonаным cech непротяженность / недлительность (Пешковский, 1928, 98 – 99).

niezakończonych, czyli akcji trwającej w przeszłości, teraźniejszości lub przyszłości (Cockiewicz, 1992, 54)¹⁵.

W gramatycznej tradycji rozpowszechniony był pogląd, że niedokonaność pokrywa się z akcją nieograniczoną, a dokonaność z akcją ograniczoną, krótkotrwałą, punktową. C. Piernikarski pisze, iż opozycja aspektowa dotyczy ograniczonego podzbioru czasowników (Piernikarski, 1969, 78), które wyrażają akcje konkretne, oznaczają zmiany oraz zaznaczają się na czymś lub w stosunku do czegoś, co znajduje się poza akcją. Np. przy zestawieniu pary *pisze list* – *napisał list* można wskazać, iż dokonała się czynność na obiekcie, przy czym zaszły zmiany (*list został napisany*). Aspekt dokonany odnosi się zatem do subkategorii relacyjnej zmienności, przy czym czasowniki dokonane wskazują na „statyczne ujęcie zmian wywołanych przez akcję, czyli spojrzenie od strony pacjensa” (Piernikarski, 1969, 80 i nast.). Czasowniki niedokonane natomiast charakteryzują się posiadaniem cechy ‘brak relacyjnej zmienności akcji’ i wyrażają „spojrzenie od strony akcji pojmowanej dynamicznie, względnie od strony agensa” (Piernikarski, 1969, 87). Opozycje aspektowe obejmują czasowniki czynnościowe przechodnie, czasowniki czynnościowe wyrażające zmianę miejsca w przestrzeni oraz procesywne. Przy tym opozycje typu *pisać* – *popisać*, *siedzieć* – *posiedzieć* są ‘nierelacyjne’, nie dotyczą bowiem rezultatu akcji. Neutralizacja opozycji aspektowej występuje np. w wyrażeniach *pisze do gazet*, *chodzi do kina*.

W *Gramatyce współczesnego języka polskiego* (Grzegorzczkova, Laskowski, Wróbel, red. 1984, 129) definicja aspektu obejmuje zróżnicowanie subiektywne w sposobie ujmowania rzeczywistości pozajęzykowej, tj. w zależności od użycia aspektu dokonanego i niedokonanego zmienia się punkt widzenia mówiącego na opisywaną sytuację. Aspekt dokonany jest bardziej złożonym semantycznie członem opozycji, ukazuje sytuację „od zewnątrz”, jako wydarzenie zamknięte, które jest widziane z punktu na osi czasu późniejszego od momentu wystąpienia zdarzenia (por. też Wróbel, 2001, 137; Nagórko, 1997, 88).

R. Laskowski objaśnia istotę czasowników *perfectiva tantum* oraz *imperfectiva tantum* jako takich, które nie tworzą opozycji formalnych oraz nie oznaczają zmiany stanu (Grzegorzczkova, Laskowski, Wróbel, 1984, 131).

Ujęcie A. W. Bondarko (Бондарко, 1987, 40 i nast.) opiera się na wyróżnieniu funkcjonalno-semantycznej kategorii aspektualności, „wewnętrznego czasu akcji”.

¹⁵ Por. także (Пешковский, 1928, 98 – 99; Виноградов, 1947).

Funkcjonalno-semantyczne pole aspektualności obejmuje kilka subkategorii: limitatywność (ograniczenie wewnętrzne / brak ograniczenia wewnętrznego, procesualny / nieprocesualny przebieg czynności), fazowość, krotkość, duratywność (ciągłość), perfektywność, akcjonalność, statalność oraz relatywność. Subkategoria limitatywności opiera się na pojęciu granicy (*предел*) akcji, tj. wyczerpania się akcji, dojścia do naturalnego kresu. Przy tym nie wszystkie czasowniki dokonane zawierają w swojej strukturze semantycznej znaczenia 'osiągnięcie kresu', np. inicjalne (*заблестеть*) lub finitywne (*отзвучать*). Wszystkie pozostałe subkategorie aspektualności zostają zaliczone przez badacza do tzw. rodzajów czynności.

Człony pary aspektowej mogą być traktowane jako formy dwóch leksemów. Za teorią dwóch leksemów opowiadała się na przykład N. Ju. Szwedowa (Шведова, ред. 1982, 583 – 585) i J. W. Paduczeva (Падучева, 1996, 85)¹⁶. Za jednoleksemowym traktowaniem komponentów pary aspektowej opowiadali się M.Ja. Głowinska (Гловинская, 1982, 115 i nast.), A.W. Isaczenko (Исаченко, 1960, 137 – 140), A. N. Tichonow (Тихонов, 1964, 1997). Przy takim ujęciu aspekt jest jedną z kategorii odmiennych czasownika. A. W. Bondarko (Бондарко, 1976, 76 – 77; 1999, 118 i nast.) pisze, że jeśli uznać aspekt jako kategorię fleksyjną, to należałoby go badać w ramach koniugacji czasownika, łącznie z czasem, trybem i osobą. A uznanie aspektu za kategorię klasyfikującą spowodowałoby badanie go na tym samym poziomie, jak kategoria rodzaju czasownika. Parę aspektową stanowią zatem według badacza dwa leksemy, które różnią się znaczeniem kategoriałnym, ale mają tożsame znaczenie leksykalne.

Natomiast w kwestii uznania pary sufiksальной i / lub prefiksальной badacze również nie są zgodni. A. N. Tichonow (Тихонов, 1964; 1998) uznaje oba typy par aspektowych. Niektórzy badacze uznają jedynie sufiksalne pary (Карцевский, 1962, 222 – 239; Kratzel, 1971¹⁷; Маслов, 1961¹⁸). Z kolei A. W. Bondarko i Ł. Ł. Bułanin (Бондарко, Буланин 1967, 48) piszą, iż rozróżniają pary sufiksalne i prefiksalne, przy czym człony typu

¹⁶ Por. „... глаголы разных видов – это разные лексемы, а не словоформы одной лексемы.” (Падучева, 1996, 85).

¹⁷ G. Kratzel uważa, iż czasownik *написать* wyraża rezultatywny rodzaj akcji (Kratzel, 1971, 24).

¹⁸ J. S. Masłow w późniejszych pracach uznaje także prefiksalne pary aspektowe (Маслов, 1984, 66). A. W. Isaczenko natomiast stwierdza, iż pary prefiksalne występują sporadycznie (Isačenko, 1968, s. 358 – 365). W języku polskim (Grzegorzczukowa, Laskowski, Wróbel (red.), 1984) właśnie sufiksálną imperfektywizację uważa się za proces czysto aspektowy. A. Bogusławski (1963) za wykładniki opozycji uważa nie tylko sufiksy *zapisywać* – *записать* (- ywa : - a -), ale i prefiksy *pisać* – *написать* (Ø : na-). W. Cockiewicz wyróżnia parę aspektową *sensu stricto* typu *pisać* – *написать* oraz parę aspektową *sensu largo* typu *siedzieć* – *posiedzieć* (Cockiewicz 1992).

переписать – *переписывать* są formami jednego leksemu, a *делать* – *сделать* odrębnymi leksemami.

A. W. Bondarko zwraca uwagę na to, iż wyznaczając status pary aspektowej należy, z jednej strony rozróżniać zjawiska prototypowe, a z drugiej strony – zjawiska peryferyjne. Podkreśla jednak możliwość zatarcia granicy między zjawiskiem występowania pary aspektowej, a brak partnera aspektowego (Черткова, red. 1997, 145)¹⁹. W związku z powyższym sformułowaniu należy zwrócić uwagę na interesującą koncepcję rosyjskich badaczy z wykorzystaniem struktury polowej (Петрухина 2000, Ясаи 1997, 70 - 84). Pary aspektowe terminatywne zajmują pozycję centralną. Są to zarówno pary sufiksalne typu *записать* – *записывать*, jak i prefiksalne typu *писать* – *написать*, przy czym ogniwem łączącym są korelacje trójek czasowników typu *жечь* – *сжечь* – *сжигать*. Dalej od centrum rozmieścić można pary tzw. perfektove typu *видеть* – *увидеть*. Czasownik dokonany wyraża w nich zmianę o charakterze momentalnym, a niedokonany – stan będący rezultatem (skutkiem) tej zmiany. Peryferyjną pozycję zajmują pary typu *сидеть* – *посидеть*, tj. czasownik bazowy / podstawowy i derywat delimitatywny.

A. Zaliznjak, A. D. Šmelov (Зализняк, Шмелев, 2000) wyróżniają kilka typów par aspektowych na podstawie relacji semantycznych między członami par: pary terminatywne (*строить* – *построить*, *решать* – *реши́ть*), pary trywialne (*найти* – *находить*), pary perfektove, tj. czasownik dokonany oznacza przejście w stan, a niedokonany stan po zmianie (*понимать* – *понять*, *видеть* – *увидеть*), pary antycypacyjne, (*опоздать* – *опоздывать*), pary gradacyjne (*стареть* – *постареть*), pary semelfaktywne (*махать* – *махнуть*), pary semiotyczne (*просить* – *попросить*, *говорить что* – *сказать*), a także ingresywne (*занять* – *зять*) i delimitatywne (*играть* – *поиграть*).

W parach iteratywnych / trywialnych (*открывать-открыть*, *находить-найти*, *приходить* – *прийти*, *достигать* – *достичь*, *встречать* – *встретить*) różnice między partnerami dotyczą jednokrotności / wielokrotności²⁰.

W terminatywnej parze aspektowej czasownik niedokonany wyraża proces o heterogenicznym przebiegu, a dokonany osiągnięcie kresu delimitacyjnego²¹, co umożliwia

¹⁹ Wypowiedź w ramach ankiety przeprowadzonej między uczestnikami seminarium aspektologicznego, które odbyło się na Uniwersytecie moskiewskim w 1997 r. (Черткова, red. 1997). Por. „Во всех случаях, как мне кажется, необходимо строго различать видовые пары в собственном смысле и те явления, которые могут по части признаков сближаться с парностью.” (Черткова, red. 1997, 145).

²⁰ Por. definicję J. W. Paduczewej: „Видовая пара – это пара глаголов, один СВ, другой НСВ, удовлетворяющая следующему функциональному критерию (критерий Маслова): глагол НСВ должен (быть может помимо прочих своих значений) иметь значение многократного наступления ситуации, обозначаемой глаголом СВ. Иначе говоря, два глагола образуют видовую пару, если они являются тривиальной парой....” (Падучева, 1996, 104).

orzekanie o wystąpieniu stanu końcowego, po osiągnięciu którego akcja nie może się dalej rozwijać (*будовать (дом) – збудовать (дом)*). Do tego typu par należą także pary czasowników nazwane w aspektologii rosyjskiej ‘*попытка – успех*’, np. *решать – решить, сдавать (экзамен) – сдать, убеждать – убедить, ловить – поймать* (Зализняк, Шмелев 2000, 57).

Nasilenie cechy wyrażają pary gradacyjne typu *повыситься – повышаться (о температуре), худеть – похудеть*. Forma niedokonana pozwala na obserwację stopniowego procesu osiągania nowego stanu wyrażonego czasownikiem dokonanym. Czasownik niedokonany oznacza więc proces zmian (zmianę nasilenia cechy), a dokonany konstatację faktu zmiany w momencie obserwacji.

W perfektowych parach (*видеть – увидеть, слышать – услышать, волноваться – взволноваться, радоваться – обрадоваться*) czasowniki niedokonane wyrażają znaczenie *быть в состоянии, иметь свойство i действовать*, a czasowniki dokonane wyrażają przejście w nowy stan (Падучева, 1996, 94)

W parach antycypacyjnych czasowniki dokonane oznaczają zdarzenie, a niedokonane stan, który jeśli się nie zmieni, to doprowadzi do zdarzenia nazwanego czasownikiem dokonanym (*опаздывать – опоздать*).

Do peryferyjnych opozycji aspektu niedokonanego i dokonanego rosyjscy badacze odnoszą pary semelfaktywne, ingresywne i delimitatywne. W parach typu *прыгать – прыгнуть, кричать – крикнуть, колоть – кольнуть, мигать – мигнуть* człony niedokonane są czasownikami multiplikatywnymi (proces rozczłonkowany), a dokonane - czasownikami semelfaktywnymi (‘kwant’ procesu).

W parze ingresywnej czasownik dokonany oznacza początek akcji, a niedokonany akcję w przebiegu (*побежать – бежать, занеть – неть*). W parze delimitatywnej czasownik dokonany oznacza akcję ograniczoną temporalnie, podczas gdy niedokonany akcję w przebiegu (*сидеть – посидеть, играть – поиграть*).

W niniejszej pracy przyjmuję koncepcję par aspektowych zgodnie z tradycyjnymi ujęciami rosyjskimi. Delimitatywa (*посидеть*) zaliczam do kategorii *perfectiva tantum*. Są to czasowniki należące do klasy *perfectiva tantum* względnych, tj. ze względu na terminatywność i iteratywność, ale nie na derywację. Zaliczono je do klasy rodzajów akcji

²¹ J. W. Paduczewa pisze: „Семантическая специфика предельного глагола совершенного вида (иначе глагола совершенного вида входящего в предельную пару) состоит в том, что в его толкование входит процессный компонент, выражаемый глаголом несовершенного вида. Так действие *построить дом* предполагает деятельность, называемую глаголом *строить*. *Снег растаял* предполагает процесс, обозначаемый глаголом *таять*.” (Падучева, 1998а, 33-58).

czasownikowej łącznie z innymi czasownikami, w których formanty słowotwórcze wnoszą znaczenia modyfikacji akcji bazowych wyrażanych czasownikiem podstawowym²².

²² O definicji rodzajów akcji, klasyfikacjach czasowników należących do rodzajów akcji w języku rosyjskim i polskim patrz Stawnicka 2009.

3. Typ tekstu (narracyjny i retrospektywny)

Opis form czasu przeszłego w tekście wiąże się z wyróżnieniem dwóch typów tekstu (rejestrów): narracyjnego i deiktycznego (retrospektywnego) (Lyons 1989: 291; Бенвенист, 1974, 270 – 285; Падучева, 1996, 286; Barentsen, 1992, 14 – 17; 1997, 13; Forsyth, 1970, 8 – 10, 64 – 66; Dahl 1985, 112 i nast.)²³. Rozróżnienie to jest relewantne dla opisu użycia form aspektowych w kontekście krotkości ograniczonej.

Różnica między typem narracyjnym, a typem retrospektywnym tkwi w odmiennych perspektywach, z których rozpatrywane są zdarzenia. W retrospektywnym typie tekstu punktem odniesienia²⁴ jest moment mówienia lub inny punkt w przeszłości. Uwagę skupia się na skutkach akcji w punkcie odniesienia. Narracyjny typ tekstu natomiast charakteryzuje się ruchomym punktem odniesienia, który przesuwa się wraz z narracją.

W czasie przeszłym czasowniki dokonane wyrażają znaczenie aorystyczne (*аористическое значение*) i perfektowe (*перфектное значение*) (Бондарко, 1971, 95 i nast.). Znaczenie perfektowe rozpatrywane jest tradycyjnie w literaturze przedmiotu jako znaczenie główne formy werbalnej (Виноградов, 1947, 564 – 567)²⁵.

Znaczenie perfektowe wyraża akcję zakończoną w przeszłości, której skutki zaznaczają się w teraźniejszości lub w innym punkcie odniesienia w przeszłości, np. w zdaniu *Петр пришел* podkreśla się fakt obecności Piotra w momencie mówienia.

Odmienny efekt retrospekcji osiąga się przez użycie form niedokonanych, przy pomocy których stwierdza się zaistnienie faktu w przeszłości²⁶. Skoncentrowanie się na fakcie odbycia się akcji jest możliwe poprzez użycie form niedokonanych w znaczeniu ogólnofaktycznym (*общефактическое значение*). Obszerna część literatury

²³ Posługuję się terminami: typ narracyjny i retrospektywny za A. Barentsenem i przyjmuję jego definicję retrospekcji. O różnicy koncepcji między A. Barentsenem i E. Paduczewą odnoszącej się do relacji między punktem odniesienia i momentem mówienia Barentsen 1992: 58.

²⁴ Pojęcie punktu odniesienia *point of reference* wprowadzone zostało przez H. Reichenbacha (1947, 289). Pojęcie *момент наблюдения* używa Głowinska (Гловинская, 1982, 128). O punkcie odniesienia patrz Падучева 1986, 415-417; 1996, 12-15; Тимберлейк 1985, 267-269; Comrie 1976, 24. W modelu H. Reichenbacha uwzględnia się relację między momentem zdarzenia (E), momentem mówienia (S) i momentem referencji (R) (por. także Шатуновский 1996, 309; Сильницкий 1983; Падучева 1996, 24; Forsyth 1970; Зализняк, Шмелев 2000; Stawnicka, 2005, 9 - 22).

²⁵ Analizy funkcjonowania form czasu przeszłego w znaczeniu perfektowym dokonała G. F. Lebediewa (Лебедева, 1956; 1959a, 208-226; 1959b, 141-151; 1956).

²⁶ O użyciu form aspektu niedokonanego w retrospektywnym typie tekstu pisze A. Barentsen: „При несовершенном виде, который направляет взгляд внутрь действия, т.е. который представляет действие само по себе, ретроспективность имеет обычно совсем другой эффект. Здесь по разным причинам внимание на результат действия не обращается, но подчеркивается как раз сам факт совершения действия. Это хорошо отражает термин *общефактическое значение*” (Барентсен, 1992, 18).

aspektologicznej poświęcona jest zagadnieniu znaczenia ogólnofaktycznego, które obejmuje kilka typów znaczeń²⁷.

Sposób przedstawienia akcji może być różnie interpretowany, a o tym fakcie decyduje znaczenie leksykalne czasownika. Można w przykładzie *Петр пришел* zamienić formę dokonaną na aspektową formę niedokonaną (*Приходил Петр*), której użycie wskazuje na anulowanie rezultatu akcji, tj. *Петр пришел и ушел*²⁸.

Odnosząc się do powyższych przykładów można stwierdzić, że wybór formy aspektowej w retrospektywnym typie tekstu uzależniony jest od oceny akcji dla sytuacji realizującej się w czasie późniejszym. Ze względu na subiektywny charakter oceny sytuacji w momencie mówienia w retrospektywnym typie tekstu (znacznie częściej niż w narracyjnym) możliwa jest konkurencja aspektu (Барентсен, 1992: 18).

Narracyjny typ tekstu charakteryzuje się ruchomym punktem odniesienia, który przesuwa się wraz z narracją (Барентсен, 1992, 14-17; Forsyth, 1970, 8-10, 64-66). W narracyjnym typie tekstu akcje rozpatruje się jak ciąg następujących po sobie zdarzeń. Stanowią one elementy określonej całości i pozostają we wzajemnych relacjach. Typ tekstu z ruchomym punktem odniesienia dopuszcza użycie dokonanych i niedokonanych form aspektowych w czasie przeszłym. Przedstawienie łańcucha powiązanych i następujących po sobie zdarzeń wiąże się z użyciem dokonanych form aspektowych. Tendencją form dokonanych jest przedstawianie akcji z zewnątrz²⁹. W narracyjnym typie tekstu czasowniki dokonane posiadają znaczenie aorystyczne (Бондарко, 1971, 95). Znaczenie aorystyczne wyraża akcję odbywającą się w przeszłości, której przypisuje się brak wskazania na skutki aktualne dla późniejszych sytuacji, np. *подошел, остановился и сказал* (Бондарко, 1971, 100), por. także *Лизавета Ивановна встала, вынула ключ, вручила его Германну и дала ему подробное наставление. Германн пожал ее холодную руку, поцеловал наклоненную голову и вышел.* (Пиковач Дама) (Падучева, 1996, 362).

W kontekście, w którym na tle akcji charakteryzujących się rozciągłością temporalną występuje inna akcja o charakterze momentalnym występuje aspekt dokonany

²⁷Zagadnienie znaczenia ogólnofaktycznego rozpatruje J. W. Paduczewa (Падучева 1996), M. Głowińska (Гловинская, 1982: 116-144; 2001), A. W. Bondarko (Бондарко, 1971: 28, 84-86; 1983: 160-189), O. P. Rassudowa (Рассудова, 1982: 40-41), Ju. S. Masłow (Маслов, 1984: 72-84, 17, 20, 31, 166-168, 179), J. Forsyth (1970: 6, 82, 123), E. Koschmieder (Кошмидер, 1962, 122-154), W. W. Winogadow (В. В. Виноградов, 1947: 557-569).

²⁸O czasownikach akcji dwukierunkowej patrz m. in. Stawnicka, 2002: 101-109; 2003, 70-77.

²⁹A. Barentsen o dokonanych formach aspektowych w narracyjnym typie tekstu pisze: „...именно этот вид представляет действие извне, т.е. как определенный шаг вперед в ходе событий” (Барентсен, 1992 15).

(тип «факт – длительность», «длительность – факт»), por. *Когда я вошел, Дюрок доканчивал свою речь.* (А. Грин: *Золотая цепь*; БММ).

Znaczenie aorystyczne mogą także wyrażać połączenia form czasu przeszłego dokonanego i czasu przeszłego niedokonanego (*Поздоровался и несколько мгновений смотрел на нее; Жаднопил, потом заснул*) (Бондарко, 1971, 100).

W typie narracyjnym synchroniczny ogląd sytuacji jest możliwy dzięki użyciu czasowników niedokonanych, por. *Людмила уже ждала меня на платформе. Она сидела на скамейке и читала какую-то очередную инструкцию.* (М. Львова: *Саня или двойная свадьба*; БММ)

W literaturze aspektologicznej można spotkać się z poglądem, że relację między dokonanością i niedokonanością można wyjaśnić poprzez zestawienie pierwszego planu tekstu i drugiego planu (relacja *foreground – background*). Ogranicza to jednak pole badawcze do tekstów narracyjnych (Комри, 2001, 115)³⁰.

Nie we wszystkich przypadkach użycie czasowników dokonanych odnosi się do poszczególnych ogniw łańcucha akcji w kontekście narracyjnym. Przy użyciu kilku czasowników inicjalnych ‘sprzężenie’ faktów w fazach inicjalnych ujęte jest jako kompleks całościowy. Kolejność realizacji akcji może być dowolna, akcje mogą się realizować jednocześnie, jedna po drugiej lub kolejność ich realizacji nie jest określona (Бондарко, 1971, 182; 1987, 254), por. *Тьма щелкнула и превратилась в ослепительный день, причем со всех сторон засверкало, засияло и забелело.* (М. Булгаков, *Собачье сердце*; БММ).

W kontekście tego typu pojawić się mogą również czasowniki delimitatywne, które wyrażają kompleks całościowy, na który zostaje nałożone ograniczenie temporalne (Бондарко, 1971, 187; 1987, 255)³¹, por. *Женищина посвистала, пощелкала пальцами и пес, немного поколебавшись, последовал за ней.* (М. Булгаков: *Собачье сердце*; БММ)

W tekście narracyjnym dla wyrażania akcji zmieniających jedna drugą, mogą być również użyte czasowniki niedokonane. Jeden z czasowników może być niedokonany, inne natomiast – dokonane, pr. ... *они ушли в холмы и там долго разговаривали...* (Д. Толкиен: *Возвращение короля*; БММ).

³⁰ „... нельзя отождествлять это соотношение между СВ и передним планом текста, между НСВ и задним планом текста с семантической разницей между этими двумя категориями.» (Комри, 2001, 116)

³¹ O użyciu czasowników inicjalnych i delimitatywnych w omawianych typach tekstu patrz Stawnicka: 2002, 141 – 142.

Możliwe jest także umieszczenie w tekście narracyjnym kilku czasowników niedokonanych z eksplicytnymi wskaźnikami sekwentywności lub bez takich wskaźników, por. *Сперва он разговаривал по телефону, а потом читал книгу; Сегодня я работала, отдыхала, читала книжку, разговаривала с братом.*

4. Miejsce znaczenia krotności ograniczonej w klasyfikacji znaczeń szczegółowych aspektu

Znaczenia szczegółowe / partykularne / kontekstowe aspektu (*частные видовые значения*) były badane przez wielu aspektologów (Маслов 1959; 1984; Мазон 1962; Рассудова 1969; 1982; Шелякин 1970; 1983; Бондарко 1971; 1983; 1990; 1995; Гловинская 1989; 2001; Зализняк, Шмелев, 1997, 2000 1990; Падучева 1996; Мелиг 2002; Forsyth 1970; Schlegel, 2000). Znaczenia szczegółowe wyrażają realizacje kontekstowe znaczeń kategoryalnych aspektu, co podkreśla J. W. Paduczewa: «значения, выражаемые не видом самим по себе, а видом в сочетании с контекстом» (Падучева, 1996, 24) i A. W. Bondarko: «в действительности являются частными значениями высказываний с формами того или иного вида» (Бондарко, 1983, 107).

Badacze rosyjscy, których wielką zasługą jest uszczegółowienie pojęć związanych z charakterystyką kontekstową form werbalnych i dogłębne zbadanie użycie kontekstowych podkreślają, że prymarnym znaczeniem aspektu niedokonanego jest znaczenie aktualnie-ciągłe (aktualnie-duratywne), charakteryzujące się możliwością obserwacji sytuacji oznaczanej czasownikami (w odróżnieniu od znaczeń sekundarnych).

A. W. Bondarko (Бондарко, 1971) wyróżnia następujące znaczenia szczegółowe aspektu dokonanego³²:

Znaczenie konkretnie faktyczne / конкретно-фактическое значение (akcja jednostkowa miała miejsce w przeszłości lub jest oczekiwana w przyszłości; znaczenie to występuje u wszystkich czasowników dokonanych), np. *Иван уехал за границу, поступил в университет; через год он вернется и женится на Марии.*

Znaczenie poglądowo-przykładowe / наглядно примерное значение (akcja powtarzająca się, która dla lepszej poglądowości, wyrazistości przedstawiona jest jako jednostkowa w formach czasu przyszłego, np. *Иногда весной бывает так: налетит буря, погуляет часа два и затихнет*, w formach czasu przeszłego, np. *Он как всегда: послушал меня, сел и забыл...*, w formach bezokolicznika, np. *После обеда бабушка имела обыкновение отдохнуть* i - wyjątkowo – w formach trybu przypuszczającego i krótkich formach imiesłówów biernych.

Znaczenie potencjalne / потенциальное значение (występuje w formach czasu przyszłego, także z przeczeniem), np. *Женщины, женишины, кто их поймет?* (= кто может их понять); *Он решит любую задачу*, w bezokoliczniku, np. *Этого тебе не понять*. Znaczenie to jest uwarunkowane kontekstowo (kwantyfikatory *любой, всякий*) lub

³² W tekście zaproponowano terminy polskie dla poszczególnym znaczeń partykularnych aspektu.

występuje konstrukcja wyrażająca uogólnienie, por. *Ему не решить эту задачу; Он решит любую задачу; Он решит эту задачу*

Znaczenie sumaryczne / суммарное значение, pr. *Я три раза постучал в дверь; Семь оаз отмерь, один раз отрежь.*

Znaczenie „презене напрасного ожидания», pr. *Почему ты ко мне никогда не зайдешь? Все утро звоню туда, никак не дозвонюсь. Жду не дождусь.*

Znaczenie warunkowe / условное значение, pr. *Приди я минутой позже, его бы уже не спасти*

Znaczenie warunkowo-hipotetyczne, pr. *Ну ладно, выполнил с вашу просьбу. а дальше что?*

Do znaczeń szczegółowych aspektu niedokonanego należą:

Znaczenie procesywne / актуально-длительное (czasowniki wyrażają proces lub stan, który realizuje się w momencie odniesienia, pr. *Не мешай – я работаю*³³; *Когда я вошел, моя жена накрывала на стол, а сын лежал на диване и читал книгу*³⁴. Wariantami znaczenia procesywnego są: znaczenie konatywne (próba, dążenie do celu, kontekst wskazuje osiągnięcie, bądź nieosiągnięcie celu), pr. *сдавать экзамен, уговаривать кого-то что-то сделать, доказывать свою правоту*, znaczenie duratywne (z obligatoryjnym określnikiem duratywnym), pr. *Ты уже два часа сидишь за компьютером.*

Znaczenie krotkości nieograniczonej / значение неограниченной кратности, pr. *Каждый вечер после прихода с работы он открывает окно*

Znaczenie permanentne (relacyjne) / постоянно-непрерывное значение, pr. *Река текла, течет и будет течь, когда нас уже не будет на свете*³⁵.

Znaczenie potencjalno-jakościowe / потенциально-качественное, pr. *Он инрает на скрипке.*

Znaczenie ogólnofaktyczne / общефактическое значение, pr. *Вы читали эту книгу?*

Znaczenie uzualne / узуальное значение, pr. *Он курит, обедает в ресторане, спит с открытой форточкой.*

³³ Moment odniesienia pokrywa się z momentem mówienia.

³⁴ Moment odniesienia wyznacza akcja zdania podrzędnego.

³⁵ Czasownik w czasie teraźniejszym (rzadko: przeszłym i przyszłym i bezokolicznik).

Значение континуативное / континуальное значение (*выращивать пшеницу, руководить, работать в университете*).

J. W. Paduczewa (Падучева, 1996) nadmienia, że dla czasowników dokonanych wyróżnienie znaczeń szczegółowych nie budzi w literaturze aspektologicznej żadnych kontrowersji (znaczeniem prymarnym jest znaczenie konkretnie faktyczne). Natomiast znaczenia niedokonane są różnie interpretowane w literaturze przedmiotu. Badaczka proponuje najbardziej rozbudowaną konfigurację niedokonanych znaczeń kontekstowych³⁶ (Падучева, 1996, 10), przy czym znaczenia te są derywowane od znaczenia prymarnego aktualnie ciągłego.

Do grupy I należą znaczenia:

1. Aktualnie ciągle (*актуально-длительное значение*) (trwanie czynności, procesu lub stanu w momencie obserwacji): *Однажды летним утром они подходили к проходной; Не мешай, я работаю*.

2. Nieaktualnie ciągle (*континуальное*): *Она работает в университете; Иван выращивает новый сорт пшеницы*.

3. Nieprzerwanie ciągle / permanentne (*постоянно-непрерывное*) (czasownik niedokonany oznacza stałą cechę bądź relację): *Окна гостиницы выходят на юг*.

Do grupy II należą znaczenia: 1. Uzualne (*узואальное*) (znaczenie uzualnie powtarzającej się akcji): *Каждое утро он открывает окно*.

2. Potencjalne (*потенциальное*): *Хороший был слесарь: любые замки открывал*.

3. Wielokrotne (*многократное*) (ale nie uzualne i nie potencjalne): *Зачем ты каждую минуту открывал окно? Я два раза открывал окно*.

Do grupy III należą znaczenia:

1. Ogólnofaktyczne³⁷ nieterminatywne (*общефактическое неопредельное*) (znaczenie przerwane stanu lub nieterminatywnego procesu): *Где мои ключи? Они лежали на столе*.

2. Ogólnofaktyczne rezultatywne (*общефактическое результативное*) (akcja osiągnęła kres delimitacyjny): *Я их однажды на Фонтанку подвозил; Я вас предупреждал; Он показывал мне ее фотографию*.

³⁶ W opraciu o prace Гловинская, 1982; Бондарко, Буланин, 1967; Рассудова 1968; Маслов 1984; Forsyth 1970.

³⁷ Zagadnieniu znaczenia ogólnofaktycznego poświęcona dużo miejsca w literaturze aspektologicznej (por. m. in. Падучева, 1996; Гловинская, 1982, s. 116-144; 2001; Бондарко, 1971, 28, 84-86; 1983, 160-189; Рассудова, 1982, 40-41; Маслов, 1984, 72-84, 17, 20, 31, 166-168, 179.; Кошмидер, 1962, 122-154.; Виноградов: 1947, 557-569; Forsyth, 1970, 6, 82, 123; Stawnicka, 2007, 55).

3. Ogólnofaktyczne dwukierunkowe (*общефактическое двунаправленное*) (anulowanie rezultatu przez akcję o przeciwnym ukierunkowaniu): *К тебе кто-то приходил* (= 'пришел и ушел'); *Ты открывал окно?*

4. Ogólnofaktyczne nierezultatywne (*общефактическое нерезультативное*) (brak osiągnięcia kresu delimitacyjnego): *Я умолял ее вернуться; Я много раз его уговаривал.*

5. Duratywne (*дуративное*): *Они гуляли всю ночь.*

Do grupy pierwszej należą znaczenia, które związane są z synchronicznym punktem odniesienia i nie występują w kontekście wielokrotności. W grupie drugiej występują znaczenia związane z synchronicznym punktem odniesienia (z wyjątkiem znaczenia 3-go, wielokrotnego). W grupie trzeciej występują znaczenia rektospektywne. Natomiast wymienione w grupie II znaczenia wielokrotne wymagają dalszej dyferencjacji. Zamieszczono tam przykład użycia czasownika w znaczeniu krotności ograniczonej (grupa centralna), które to znaczenie jest traktowane w niniejszym opracowaniu jako jeden z typów znaczenia ogólnofaktycznego. Natomiast przykład użycia czasownika w kontekście krotności ograniczonej z określnikiem grupy peryferyjnej został zamieszczony jako przykład znaczenia ogólnofaktycznego nierezultatywnego (*Я много раз его уговаривал*).

Znaczenie krotności ograniczonej jest zatem jednym z typów znaczenia ogólnofaktycznego. Ponieważ niniejsza praca poświęcona jest jednemu ze znaczeń szczegółowych aspektu – znaczeniu krotności ograniczonej w języku rosyjskim i polskim na materiale form czasu przeszłego, celowe jest wskazanie znaczeń szczegółowych wyrażanych w kontekście przez czasowniki dokonane i niedokonane w języku rosyjskim i polskim oraz przedstawienie miejsca znaczenia krotności ograniczonej w systemie znaczeń szczegółowych aspektu. Ponieważ czynnikiem relewantnych dla badań znaczenia krotności ograniczonej jest typ tekstu, przedstawienie miejsca znaczenia krotności ograniczonej w systemie znaczeń szczegółowych aspektu powinno uwzględniać typ tekstu. Wykorzystam przy tym wyniki badań J. Stawnickiej (2007) nad formami aspektowymi czasowników polskich i rosyjskich i zaproponowaną przez nią klasyfikację znaczeń szczegółowych aspektu z uwzględnieniem parametru 'typ tekstu'.

W czasie przeszłym – jak wskazano w poprzednim podrozdziale, czasowniki rosyjskie i polskie dokonane wyrażają znaczenie aorystyczne (*аористическое значение*) i perfektowe (*перфектное значение*). Znaczenie aorystyczne wyraża konkretną, która zakończyła się w przeszłości i nie ma odniesienia w punkcie referencji, np. *Немножко подождав, великий комбинатор беспокойно задвигался и воскликнул в самом дружеском тоне: - Что ж вы, черти, приуныли?* (И. Ильф, Е. Петров: *Золотой*

теленка; БММ); *Okultich zarzyczał, spadł, noga uwięzła mu w strzemieniu, spłoszony koń powłókł go przez opłotki, przez ostre tyczki.* (A. Sapkowski: *Pani Jeziora*).

Znaczenie perfektywne, wyraża akcję zakończoną w przeszłości, której skutki zaznaczają się w punkcie odniesienia, np. *Он заговорил о металлургии, о Востоке, о второй пятилетке, об обороне страны. Говорил медленно, четко, тихо, глуховатым голосом, отчетливо, будто диктовал машинистке, говорил вещи, всем известные, но сейчас, произносимые им, они казались новыми и особенно весомыми.* (А. Рыбаков: *Дети Арбата*); *Nagle ktoś z tłumu zaśmiał się. Kilka osób zawtórowało. A za chwilę ze śmiechu ryczeł już wszyscy.* (A. Sapkowski: *Pani Jeziora*).

Znaczenie sumaryczne związane jest z użyciem form dokonanych z określnikami krotności ograniczonej³⁸. W typie narracyjnym tekstu znaczenie sumaryczne jest wariantem znaczenia aorystycznego, np. *В течение вечера я несколько раз заходил к Коржакову в поисках ответа на этот вопрос: где войска, о подходе которых мы постоянно информировали москвичей?* (В. Костиков: *Роман с президентом*; НКРЯ); *W obwiedzionych srebrną kreską oczach Tubielły zabłysł ognik zainteresowania. Kilka razy rzucił kulę, odbił ją o ścianę wysoko, nad aparaturą, zręcznie chwytając raz jedną, raz drugą ręką.* (W. Kowalewski: *Bóg zapłac*; Korpus PWN)

W typie retrospektywnym tekstu znaczenie sumaryczne jest wariantem znaczenia perfektywego: *Подсудимый, вы признаете, что пять раз подряд обокрали промтоварный магазин номер двенадцать?* (Коллекция анекдотов; НКРЯ); *Kiedy muszę się uczyć na pamięć, czytać czy powtarzać rolę, idę zrobić pedicure, manicure albo korzystam z łóżka opalającego. Zdarzyło mi się kilka razy przed premierami "zagrać" moje monodramy w solarium.* (B. Janicka, K. Janda: *Gwiazdy mają czerwone pazury*; Korpus PWN)

Natomiast czasowniki niedokonane w typie tekstu retrospektywnym wyrażają znaczenie ogólnofaktyczne: *Владька, ты читал «Феноменологию духа» Гегеля?* (В. Давыдов: *Театр моей мечты*; НКРЯ); *- Ja to czytałam - wysapała Szprycha - to jest "Opowieść o prawdziwym człowieku", to jest fajne.* (K. Kofta: *Wióry*; Korpus PWN).

W typie narracyjnym użycie czasowników niedokonanych związane jest z synchronicznym oglądem sytuacji: *Я читал интересную статью, в то время, как моя жена разговаривала с подругой по телефону; В czasie, gdy sprzątałam mieszkanie, słuchałam najnowszych nagrań Dody.*

³⁸ Podział określników krotności ograniczonej został zamieszczony w następnym podrozdziale.

Часowniki niedokonane z określnikiem temporalnym wskazującym długość interwału wypełnionego akcją wyrażają znaczenie duratywne (Timberlake 1985, 35 – 37), np. *Я несколько минут смотрел ему пристально в лицо, стараясь заметить хоть легкий след раскаяния.* (М. Ю. Лермонтов: *Герой нашего времени*; НКРЯ); *Raz nawet wieczorem poszedł do biura. Nikt nie mógł się domyślić, po co Partyjny poszedł tak późno do biura. Siedział tam ze **trzy godziny**.* (W. Dymny: *Opowiadania zwykłe*; Korpus PWN).

Часowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej w retrospektywnym typie tekstu wyrażają znaczenie krotności ograniczonej (wariant znaczenia ogólnofaktycznego), np. *В больнице я **несколько раз смотрел** популярную телевизионную программу «Verstehen Sie Spass?»* (В. Войнович: *Замысел*; НКРЯ); *- Pierwszą kość dostałem, kiedy miałem pięć miesięcy, a przedtem **kilka razy jadłem** po kryjomu.* (L. J. Kern: *Ferdynand Wspaniały*; Korpus PWN).

Odrębnym typem znaczenia aspektowego jest natomiast znaczenia krotności ograniczonej w narracyjnym typie tekstu: *Подгребая веслом, Опрятин потихоньку "утюжил" вдоль и поперек заветное место. **Несколько раз** прибор поднимал ложную тревогу, и электромагнит приносил со дна то ржавую консервную банку, ...* (Е. Войскунский: И. Лукодянов: *Экипаж «Меконга»*; БММ); ***Два раза** клал **руку** на слухавку, два раза ją забирал, в конце задзвонил до директора и poinformował o bieżących wydarzeniach.* (Stawnicka, 2007).

W czasie przeszłym czasowniki niedokonane mogą wyrażać również następujące znaczenia:

- значение неограниченной повтаряемости: *Антон Павлович **часто навещал** - низкую, сырую полуподвальную мастерскую на Первой Мецанской, где работали художники.* (И. Евдокимов: *Левитан*; БММ); *Мój przyjaciel **często mnie odwiedzał** i spędzaliśmy wspólnie czas, chodziliśmy na plażę, bawiliśmy się* (Stawnicka, 2007);
- значение узואלне (habitualne): ... ***по субботам** и **по праздникам он еще работал** в лавке за приказчика зиму и все лето, ...* (У. Фолкнер: *Город*; БММ); *Wieczorami śpiewał w chórze i brał udział w pracach kółka dramatycznego.* („Мłоды Technik” 1971/3; Korpus PWN)
- значение квалифікуюае (permanentne) *Мой отец никогда не **носил** обуви. Я же **всегда носил** ботинки, снимая их только по случаю, в дни религиозных праздников, ..* (В. С. Найпол: *Полужизнь*; БММ); *Zawsze ubierała się modnie* (Stawnicka, 2007)

- potencjalne (możliwościowe): *Он говорил по-немецки. Mówił (potrafił mówić) płynnie po hiszpańsku.*

Poniżej przedstawiono tabelę relacji między typem tekstu a znaczeniami aspektowymi. Tabelę taką zaproponowała J. Stawnicka (2007) w książce *Aspekt – iteratywność – określniki kwantyfikacyjne*. Autorka zaznacza, że opierała się na zmodyfikowanej koncepcji systemu znaczeń szczegółowych aspektu dokonanego i niedokonanego A. W. Bondarki (Бондарко 1971) i A. Barentsena (Барентсен 1992, 15)³⁹.

³⁹ W tabeli dopisano przykłady rosyjskie, których tłumaczeniem są zdania polskie.

Czasowniki dokonane	
Typ narracyjny	Typ deiktyczny
znaczenie konkretnie faktyczne <i>Он вернулся, положил книгу на стол, попрощался и ушел.</i> <i>Wrócił, położył książkę na stole, pożegnał się i wyszedł.</i>	znaczenie konkretnie faktyczne <i>Он уехал за границу.</i> <i>Wyjechał za granicę.</i>
znaczenie sumaryczne <i>Кilka razy прочитал wiadomość, pożegnał się, по czym выехал.</i> <i>Он несколько раз прочитал записку, попрощался, а потом уехал.</i>	znaczenie sumaryczne <i>Из вашей реплики я ничего не понял, хотя прочитал ее три раза.</i> <i>Z pana repliki niczego nie zrozumiałem, chociaż przeczytałem ją trzy razy.</i>
Czasowniki недоконане	
znaczenie процесywне <i>Я читал газету, а моя жена разговаривала с подругой по телефону.</i> <i>Czytałem gazetę, a moja żona rozmawiała przez telefon z przyjaciółką.</i>	znaczenie ogólnofaktyczne <i>Ты когда нибудь смотрел этот фильм.</i> <i>Czy kiedyś oglądałeś ten film?</i>
znaczenie krotności nieограниченной <i>Мой друг часто навещал меня и мы проводили время совместно.</i> <i>Mój przyjaciel często mnie odwiedzał i spędzaliśmy wspólnie czas.</i>	znaczenie krotności ograniczonej (wariant znaczenia ogólnofaktycznego) <i>Он приезжал к нам несколько раз.</i> <i>Przyjeżdżał do nas kilka razy.</i>
znaczenie krotности ограниченной <i>Два раза клал руку на трубку, два раза ее поднимал, в конце концов позвонил директору и передал ему информацию о текущих событиях.</i> <i>Dwa razy kładł rękę na słuchawkę, dwa razy ją zabierał, w końcu zadzwonił do dyrektora i poinformował o bieżących wydarzeniach.</i>	znaczenie duratywne <i>Я два часа гуляла с собакой.</i> <i>Dwie godziny spacerowałam z psem.</i>
	znaczenie krotности regularnej, okazjonalnej i uwarunkowanej w zamknięтым интервале temporalnym <i>В прошлом году мой друг часто / редко посещал меня.</i> <i>W ubiegłym roku mój przyjaciel często / rzadko mnie odwiedzał.</i>

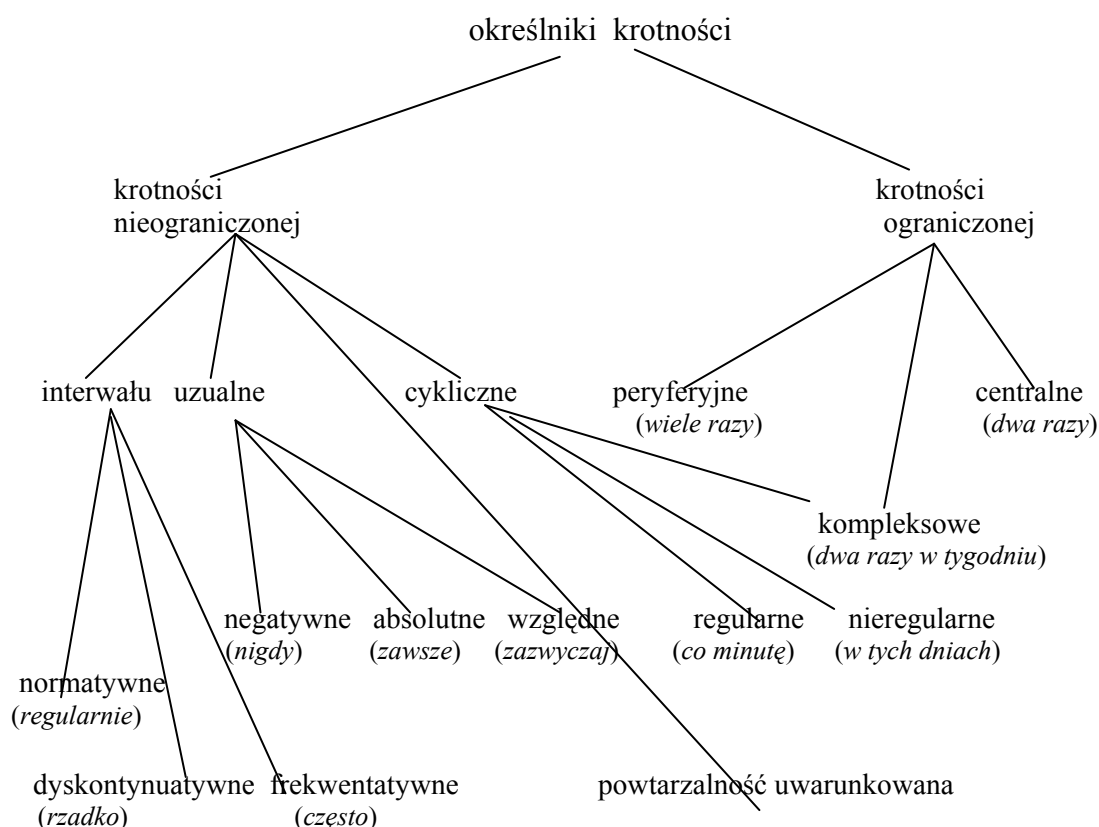
Tabela I. Relacja między typem tekstu a znaczeniami aspektowymi w formach czasu przeszłego w języku rosyjskim i polskim

W typie narracyjnym czasowniki dokonane wyrażają znaczenie konkretniefaktyczne i sumaryczne, a czasowniki niedokonane znaczenie procesywne, krotności nieograniczonej i ograniczonej. W typie retrospektywnym czasowniki dokonane wyrażają również znaczenie konkretnie faktyczne i sumaryczne, natomiast czasowniki niedokonane znaczenie ogólnofaktyczne, w tym znaczenie krotności ograniczonej i znaczenie duratywne oraz znaczenie krotności regularnej, okazjonalnej i uwarunkowanej w zamkniętym interwale temporalnym.

A. Barentsen zaznacza, że według cechy narracyjność / retrospektywność nie tylko znaczenie aorystyczne występuje w opozycji do znaczenia perfektywnego (dla czasowników dokonanych), ale i znaczenie ogólnofaktyczne występuje w opozycji do pozostałych znaczeń form czasu przeszłego w obu typach tekstu. Znaczenie sumaryczne natomiast jest wariantem znaczenia perfektywnego w typie retrospektywnym lub wariantem znaczenia aorystycznego w typie narracyjnym. Znaczenie krotności ograniczonej w typie retrospektywnym jest wariantem znaczenia ogólnofaktycznego, a w typie narracyjnym należy jest równoprawne ze znaczeniem krotności nieograniczonej i znaczeniem procesywnym (Barentsen 1992: 15, 59). Należy podkreślić, że terminu 'znaczenie krotności ograniczonej' użyto w niniejszej pracy w dwóch znaczeniach: w znaczeniu wąskim (z użyciem czasowników niedokonanych) oraz szerokim, obejmującym także znaczenie sumaryczne.

5. Podział określników krotności ograniczonej

Przeprowadzenie podziału określników krotności ograniczonej w niniejszym podrozdziale poprzedzone zostanie prezentacją schematu przedstawiającego podział określników krotności zamieszczonego w książce J. Stawnickiej *Aspekt – iteratywność – określniki kwantyfikacyjne* (2007, 30)

Schemat I. Podział adwerbiów krotności

Autorka dzieli określniki krotności na: określniki krotności ograniczonej i określniki krotności nieograniczonej. Zarówno w obrębie określników krotności nieograniczonej, jak i ograniczonej można wyróżnić kilka grup. Określniki krotności nieograniczonej dzielą się na określniki interwału, uzualne, cykliczne oraz powtarzalności uwarunkowanej (typ *Ile razy... tyle razy*). Miejsce pośrednie zajmują określniki kompleksowe (*dwa razy w tygodniu*), które charakteryzują się cechami określników krotności nieograniczonej i ograniczonej. Określniki interwału wskazują rozciągłość przerw między powtarzającymi się akcjami. Normatywne wskazują interwały nie odbiegające od normy (*regularnie*),

dyskontynuatywne⁴⁰ (*rzadko*) – wskazują zwiększenie interwałów między powtarzającymi się akcjami, a frekwentatywne (*często*) - zmniejszenie interwałów. Do określników uzualnych zaliczono określniki absolutne (*zawsze*), względne (*zazwyczaj*) oraz negatywne (*nigdy*). Grupa negatywna została włączona w niniejszej pracy do określników krotności ograniczonej⁴¹.

A. Barentsen (Барентсен, 1992, 7 - 9) dokonuje podziału określników krotności ograniczonej na kilka grup: grupę centralną (*два раза, дважды, несколько раз, пару раз*); grupę peryferyjną (*много раз, многократно, сколько раз, столько раз, не раз, неоднократно*); grupę negatywną (*ни разу, никогда*); określniki kompleksowe (*три раза в неделю*). Wyróżnia także grupę określników zmodyfikowanych (*еще два раза, уже четыре раза*).

W niniejszym pracy została przyjęta wąska definicja określników krotności ograniczonej. Wyrażają one cechę semantyczną krotności w sposób bezpośredni (nie przez implikację) nie informując przy tym o czasie przy sprecyzowaniu bądź niesprecyzowaniu liczbowym krotności. Określniki te szeroko ujmuje R. Grzegorzczkova, która zalicza do nich także takie określniki, które wskazują miejsce danej czynności w szeregu innych (*Zabrał głos po raz trzeci*) oraz wskazują, za którym razem zaszła czynność komunikowana przez czasownik (*Za piątym razem przyszedł na czas*) (Grzegorzczkova 1973, 89-99).

Liczba powtórzeń może być wyznaczona dokładnie, niedokładnie lub w przybliżeniu.

W poniższej tabeli przedstawiono przykłady określników krotności ograniczonej w języku rosyjskim i polskim/

⁴⁰ Terminologię dotyczącą określników interwału autorka zaczerpnęła z artykułu W. S. Chrakowskiego (1989).

⁴¹ Czyni tak A. Barentsen (1992).

	Язык русский	Язык polski
Grupa centralna	<i>несколько раз, два раза, дважды, двукратно, двоекратно, три раза, трижды, троекратно, четыре раза, четырежды, пять раз...</i>	<i>kilka razy, dwa razy, dwukrotnie, dwakroć, trzy razy, trzykrotnie, trzykroć, cztery razy, czterokrotnie, pięć razy..., parę razy, raz czy dwa...</i>
Grupa peryferyjna	<i>много раз (многожды, многократно, множество раз, бесчисленное количество раз, нечисленное количество раз), не раз, не один раз, неоднократно, сколько раз, столько раз, сто раз не один раз, стократно, сотни раз, тысячу раз, тысячекратно, миллион раз, миллионы раз</i>	<i>wiele razy, wielokrotnie, niejednokrotnie, nie raz, tyle razy, ileż to razy, setki razy, sto razy, stokrotnie, tysiąc razy, tysiąckrotnie, miliony razy</i>
Grupa negatywna	<i>ни разу (не), ни раз (не), разу (не), и одного раза (не), и однажды (не), никогда</i>	<i>ani razu, nigdy</i>
Grupa kompleksowa	<i>три раза в день, три раза в неделю, три раза в год, много-много раз в месяц, по два раза в день, раза два в месяц, раза по три в неделю, дважды в месяц, трижды в час, два раза за день, несколько раз в году, по два раза в году</i>	<i>trzy razy dziennie, trzy razy w tygodniu, trzy razy w roku, po dwa razy dziennie, po trzy razy w tygodniu, po dwa razy w roku</i>

Tabela II. Przykłady określników krotności ograniczonej w języku rosyjskim i polskim

Rozdział II

Użycie form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej w grupie centralnej⁴²

Rozdział II poświęcony jest charakterystyce użycia form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej. Składa się z dwóch podrozdziałów. W pierwszym podrozdziale scharakteryzowano użycie form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej w języku rosyjskim, natomiast w drugim rozdziale – w języku polskim. Trzeci podrozdział poświęcony jest omówieniu podobieństw i różnic w użyciu form aspektowych z określnikami grupy centralnej w obu językach. Charakteryzując użycie czasowników niedokonanych i dokonanych z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej należy zwrócić uwagę na rolę znaczenia leksykalnego czasownika dla użycia formy aspektowej i scharakteryzować grupy czasowników, które są predestynowane do tego, aby wystąpić z tymi określnikami w formie niedokonanej bądź dokonanej oraz zwrócić uwagę na inne czynniki, które determinują wybór jednej z form aspektowych w takim typie kontekstu.

1. Grupa centralna w języku rosyjskim

1.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej w języku rosyjskim

W niniejszym podrozdziale zostanie scharakteryzowane użycie kilku grup semantycznych czasowników z określnikami grupy centralnej: czasowników akcji dwukierunkowej, oznaczających akty mowy z towarzyszącym aktem woli, czasowników multiplikatywnych, percepcyjnych, inicjalnych w aspekcie niedokonanym, niedokonanych w znaczeniu konatywnym, a także czasowników kategorii *imperfectiva tantum* jako wariantu znaczenia ogólnofaktycznego nierezultatywnego.

W aspekcie niedokonanym z określnikami grupy centralnej występują np. czasowniki akcji dwukierunkowej⁴³ wyrażające akcję, której skutki nie są aktualne w chwili

⁴² Umownie przyjęto, iż określniki krotności ograniczonej grupy centralnej odnoszą się do liczby wydarzeń do 10 włącznie. Liczba zdarzeń oznaczana liczbą powyżej wskazanej granicy odnosi się do określników krotności ograniczonej grupy peryferyjnej. Analiza form aspektowych czasowników w kontekście określników krotności ograniczonej grupy peryferyjnej przedstawiona zostanie w następnym podrozdziale.

⁴³ O czasownikach akcji dwukierunkowej w języku rosyjskim pisali m. in. O. P. Rassudova (Рассудова, 1982: 49 – 50); M. Ja. Głowińska (Гловинская, 1982: 121 – 124); J. Forsyth (1970, 78 – 82; Ch. Smith (1991: 310 – 312); J. Schwenk (1991, 130 – 133); B. Ju. Szwedowa (Шведова, 1984: 36, 57 – 58, 68 – 69, 80, 83, 93-

mówienia, tj. są zniesione przez akcję o przeciwnym ukierunkowaniu. Do czasowników dwukierunkowych należą czasowniki ruchu dopuszczające realizację akcji w przeciwnym kierunku typu *уходить - приходит, подниматься - опускаться, входить - выходит, приезжать - уезжать, открывать - закрывать*, czasowniki przemieszczenia subiekta lub obiektu typu *брать - возвращать, давать - забирать, надевать - снимать, поднимать - спускать*, wyrażające przejście z jednego stanu w drugi typu *просыпаться - засыпать*. W antonimicznych parach obie formy czasowników oznaczają akcje subiekta, przy czym pierwsza forma oznacza akcję w jednym kierunku, a rezultat tej akcji jest zniesiony przez akcją w kierunku przeciwnym. M. Ja. Głowińska podkreśla, iż znaczenie akcji dwukierunkowej jest jednym z typów znaczenia ogólnofaktycznego (Гловинская, 1982, 122), np. *Ко мне приходил товарищ (приходил = пришёл и потом ушёл)*. Liczba przykładów z czasownikami akcji dwukierunkowej w aspekcie niedokonanym w języku rosyjskim wynosi 1162 i na podstawie takiej liczby przykładów sformułowano poniższe wnioski.

Czasowniki akcji dwukierunkowej występują w typie retrospektywnym z określnikami krotności ograniczonej w aspekcie niedokonanym, np.

- czasowniki ruchu (wtórne formacje imperfektywne od czasowników przedrostkowych derywowanych od czasowników ruchu ukierunkowanego, np. *идти – выйти - выходить*):

(1) *Итальянский состав день ото дня менялся мало: так, Аль Бано (приехавший без Ромины с которой он давно в разводе) выходил на сцену трижды ...* (А. Б. Ратерский: *Тото да Си Си. Звезды 80-х выступают на фестивале – дискотеке в Лужниках*; НКРЯ)

- czasowniki ruchu w szerokim sensie:

(2) *Недавний разговор с Ворониным оставил неприятный осадок. Иван несколько раз вставал, прохаживался, то и дело поглядывал на часы.* (В. М. Михайловский: *Тени Королевской впадины*; БММ)

- czasowniki zmiany stanu:

(3) *Малиновое солнце застыло в небе. Я несколько раз засыпал и просыпался, пока не заметил, что оно медленно клонится к западу.* (Д. Вэнс: *Шум*; БММ)

94); J. Stawnicka (2002: 101-109); w języku polskim: E. Koschmieder (1962: 122); A. Holvoet (1989: 39 – 40); J. Stawnicka (2003: 70-77). W literaturze przedmiotu używa się terminów *two-way-action* (Forsyth, 1970), *глаголы двунаправленного действия*, *глаголы устраненного результата*, *глаголы обратимого действия*

- inne czasowniki:

(4) [...] *тем более что он их не носит. Они душат. **Надевал** он галстук **три раза** в жизни: защищая диплом, в ЗАГС и на похороны отца.* (Ю. Дружников: *Тридцатое февраля*; БММ)⁴⁴.

Czasowniki akcji dwukierunkowej mogą wystąpić w typie narracyjnym w aspekcie niedokonanym i wówczas stanowią ogniwo w łańcuchu narracyjnym:

(5) *Недавний разговор с Ворониным оставил неприятный осадок. **Иван несколько раз вставал, прохаживался, то и дело поглядывал на часы.*** (В. М. Михайловский: *Тени Королевской впадины*; БМММ).

W powyższym zdaniu inne czasowniki zostały użyte również w aspekcie niedokonanym, co wskazuje na jednoczesność czynności (*прохаживаться, поглядывать на часы*). Użycie czasowników akcji dwukierunkowej w aspekcie niedokonanym w powyższym zdaniu świadczy o wpływie czynnika anulowania efektu dla użycia czasowników akcji dwukierunkowej⁴⁵.

Akcja, która realizuje się w kierunku przeciwnym może być wyrażona eksplicytnie (Барентсен, 1997, 8), co zwiększa obrazowość ujęcia całościowości sytuacji:

(6) *Меня интересует, собираетесь ли вы подавать на нее в суд? Муир **несколько раз открывал и снова закрывал рот.** - Собирались, - ответил он наконец.* (Р. Стаут: *Снова убивать*; БММ).

Należy przy tym zwrócić uwagę na to, że informowanie o anulowaniu skutków poprzedniej akcji nie jest jednoznaczne z powrotem subiekta do stanu wyjściowego, chociaż nie można wykluczyć, że nastąpił powrót do stanu wyjściowego⁴⁶.

W podanych poniżej przykładach stan końcowy nie jest równoznaczny z powrotem do stanu wyjściowego i wówczas wskazanie jakości stanu końcowego jest obligatoryjne. W pierwszym z przykładów wskazano akcje odbywające się w kierunkach przeciwnych ze wskazaniem stanu końcowego, natomiast w drugim, chociaż eksplicytnie akcje te nie są wyrażane, wskazano stan końcowy nierównoznaczny ze stanem wyjściowym.

(7) *Я её там в шкафу, **раз пять снимал, надевал и опять снимал.*** (В. Белоусова: *По субботам не стреляю*; НКРЯ)

⁴⁴ Użycie w tym zdaniu czasownika dokonanego podkreślałoby ważność rezultatu akcji (noszenia krawata z przyczyn ważnych życiowych wydarzeń). Por. inny przykład *Костюм носил сын... Лейтенант... **Два раза надел перед фронтом... Не вернулся...*** (Ю. Бондарев: *Тишина*; БММ).

⁴⁵ O czynniku anulowania efektu Барентсен, 1997, 8; Stawnicka, 2003, 72 – 79; 2004, 253-262.

⁴⁶ Por. uwagi О. Р. Рассудовой (Рассудова, 1982, 50; Падучева, 1996, 22) o możliwościach interpretacji zdań z czasownikami akcji dwukierunkowej.

(8) *Я несколько раз просыпался* ночью, боясь проспать утро, и в шестом часу уж был на ногах. (Л. Н. Толстой: *Юность*; НКРЯ).

Czynnik anulowania efektu może być częściowo zneutralizowany. Częściowa neutralizacja czynnika anulowania efektu⁴⁷ może być spowodowana wskazaniem celu akcji składowych odbywających się w jednym kierunku:

(9) *Грабителей так и не нашли, но полицейский инспектор несколько раз приходил* в магазин, выпрашивал, составлял протоколы. (Ю. М. Корольков: *Кио ку мицу!*; БММ)⁴⁸

(10) *Я плохо спал ночью, вставал несколько раз, пил воду, принимал лекарства, и вот к утру меня осенило.* (В. Матлин: *Афродита- или Атака на Пыньчой.* «Вестник США»; НКРЯ)⁴⁹.

(11) *Грингипон долго сокрушался об утрате. Несколько раз приходил под окно, чтобы повторно покопаться в кустах.* (Я. Арсенов: *Избранные ходы*; БММ).

Czynnik anulowania efektu może być częściowo zneutralizowany przy mnożności obiektu, por.

(12) *Дом, в котором жил Чик, был старый и сырой. В нем водились скорпионы. Чик сам несколько раз находил скорпионов.* (Ф. Искандер: *Рассказы о чике*; БММ).

W tym przykładzie czasownik *находит* nie odnosi się do tego samego obiektu, nie zawiera zatem w swoim znaczeniu wskazania na realizację czynności ‘znaleźć coś, po czym zgubić, po czym znowu znaleźć zagubioną rzecz itd.’.

Natomiast jednostkowość obiektu wzmacnia rolę czynnika anulowania efektu:

(13) *Когда наступили сумерки, Даша начала вздрагивать от каждого шороха, бежала в гостиную и прислушивалась [...]. Несколько раз раскрывала какую-то книжку – все на одной и той же странице...* (А. Толстой: *Хождение по мукам*; БММ)⁵⁰.

Do czasowników akcji dwukierunkowej zaliczono także rosyjskie czasowniki ruchu nieukierunkowanego w znaczeniu akcji dwufazowej ‘tam i z powrotem’⁵¹.

⁴⁷ Całkowita neutralizacja nastąpiłaby wtedy, jeśli zostałby użyty czasownik anulowania efektu w aspekcie dokonanym.

⁴⁸ Tj. inspektor po przyjeździe do sklepu zadawał pytania, pisał protokoły.

⁴⁹ Tj. po wstaniu z łóżka pił wodę, zażywał lekarstwa.

⁵⁰ Żeby повторно otworzyć tę samą książkę, trzeba ją przedtem zamknąć.

⁵¹ Czasowniki ruchu nieukierunkowanego określane są terminem *ненаправленные глаголы движения*: „При наличии указания на конечный пункт движения ненаправленные глаголы обозначают двунаправленное движение „туда и обратно”, напр. *Сегодня куда-нибудь ездили? – Ездил...В Мариамполь. Мешки возил.* (Храковский, 1989, 134).

Oto przykłady użycia tych czasowników z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej:

(14) *Поэтому счастьем оказалось, что папа **наш ездил за границу**, и не один, а с оркестром.* (С.Спивакова: *Не всё*; НКРЯ)⁵²

(15) ***Несколько раз ходил** на „Павших и живых” – спектакль который брал за душу, несмотря на то что в целом это просто поэтическое представление.* (Е. Киселев: *Таганка прошла через мою судьбу. Известия*; НКРЯ)

(16) *Мы очень подружились, я **несколько раз ездила** к ней в Прагу, сначала одна, потом с Кремером.* (Т. Шмыга. *Счастье мне улыбалось...*, НКРЯ)

A. Barentsen (Барентсен, 1997, 28) zwrócił uwagę na to, iż rola czynnika anulowania efektu jest szczególnie silna w przypadku, kiedy wskazuje się na ruch zdeterminowany, odbywający się w jednym kierunku (np. przekraczanie granicy odbywa się w jednym kierunku), lecz mimo że określnik krotności ograniczonej odnosi się do ruchu w jednym kierunku, czasowniki te występują w aspekcie niedokonanym:

(17) *Будто в насмешку над бесплодным ливерпульским давлением, голы манкуннианцев случились после 15-минутного отрезка почти безраздельного превосходства хозяев, на протяжении которого "МЮ" лишь **пару раз переходил центральную линию**, сохранив владение мячом.* (Д. Навоша: *Дьявольское везение. «Известия»*, 2002.12.02; НКРЯ)

(18) *Снова повторялось сечение. Он и Лобова **несколько раз переходил** из Камчатки на первую парту **и обратно**.* (Н. Помяловский: *Очерки бурсы*; БММ)⁵³.

A. Barentsen wskazał, że z adverbium *еще* w kontekście krotności ograniczonej w języku rosyjskim używane są przede wszystkim czasowniki dokonane (Барентсен, 1997, 28). Nie dotyczy to jednak działania czynnika anulowania efektu:

(19) *Этот пожилой мужчина настолько ему понравился, что они **встречались еще несколько раз**.* (В. Доценко: *Тридцатого уничтожить!*, НКРЯ)

⁵² Tj. pojechał i wrócił.

⁵³ Por. Eksplícitne wyrażenie ruchu w dwóch kierunkach 'tam i z powrotem': *С Востока на Запад и обратно с Запада на Восток **шесть раз мы проезжали** границы часовых поясов.* (В. Песков, Б. Стрельников: *Земля за океаном*; БММ)

(20) Я, *может быть, еще шесть раз к ее квартире подходил...* войти — не решился... не мог! (М. Горький: *В людях*; БММ)

Wzmocnienie działania czynnika anulowania efektu ma miejsce, gdy trudniej jest interpretować akcję jako powtarzającą się (reprodukowalną) w rzeczywistości pozajęzykowej. W tym miejscu należy podkreślić działanie czynnika stopnia reprodukowalności akcji w rzeczywistości (Зельдович 2003, 98; Stawnicka, 2003, 2007). Jeśli trudniejsze jest powtarzanie akcji, to zaznacza się tendencja do użycia czasowników niedokonanych, a zatem czynnik anulowania efektu zostaje wzmocniony. Przy łatwiejszej interpretacji akcji jako powtarzalnej, istnieje tendencja do użycia czasowników dokonanych, a zatem wpływ czynnika anulowania efektu zostaje osłabiony. Na przykład zdanie *Иван уходил от жены* jest interpretowane w ten sposób, że przyjmujemy do wiadomości, iż małżonkowie pogodzili się i Iwan do żony powrócił. Zdanie *Иван (уже) открывал окно* nie wyklucza interpretacji, iż okno jest otwarte (Зельдович 2003).

Wzmocnienie działania czynnika anulowania efektu ma miejsce w przypadku kontekstowego występowania dwóch poziomów realizacji rezultatywności akcji (Stawnicka, 2002, 104). Akcja realizująca się w kontekście krotności ograniczonej niekoniecznie prowadzi do osiągnięcia rezultatu. Odnosi się do poziomu pierwszego. Brak osiągnięcia oczekiwanego rezultatu odnosi się do poziomu drugiego, por.:

(21) Грачик **несколько раз открывал рот**, но ему не удавалось вставить ни слова. (Н.Н. Шпанов: *Ученик чародея*, НКРЯ)⁵⁴

(22) Но ведь все равно и в Нове ты не был слепком. Оскар **несколько раз уже открывал рот**, чтобы ответить мне, но останавливался. (З. Юрьев: *Люди и слепки*; БММ).

W kontekście z czasownikami oznaczającymi akty mowy treść komunikatu może być nacechowana intencją nadawcy, jeśli aktowi mowy towarzyszy akt woli. Realizacja działań leży tu w intencji nadawcy (Greń 1994: 266). W takich przypadkach przyczyną powtórzenia aktu mowy jest niewykonanie prośby / polecenia przez odbiorcę komunikatu. Można na podstawie relacji między nadawcą i odbiorcą wyróżnić grupę z nadrzędnością nadawcy (grupa *грозить, предостерегать, требовать*) lub nadrzędnością odbiorcy (grupa *просить*) lub może być to cecha nierelevantna. Należy przy tym zaznaczyć, że charakter reakcji adresata spełnia ważniejszą rolę w typie retrospektywnym, niż w typie narracyjnym.

⁵⁴ Otworzył usta, żeby coś powiedzieć, ale nie powiedział ani słowa.

Negatywna reakcji odbiorcy wyrażana jest zwykle w sposób eksplicytny:

(23) *Три раза подходил Христос, **три раза просил** Он человеческого участия - и не нашел: спали ученики.* («Воскресение Христово видевшие...»; НКРЯ)

(24) *Он голодал по целым неделям, молча и гордо, как настоящий спартанец. Я **несколько раз предлагал** ему свою посильную помощь, но получал в ответ холодное презрение.* (Д. Н. Мамин-Сибиряк: *Черты в жизни Пепко*; БММ)

(25) *Наоборот, Клава Ивановна сама **два раза предлагала** устроить новый суд, но Оля отбивалась руками и ногами и еще оправдывала мужа: у него такая тяжёлая работа — с утра до ночи гонять по городу с тачкой.* (А. Львов. *Двор*; НКРЯ).

Możliwe byłoby również eksplicytnie wyrażenie pozytywnego efektu finalnego, jednak przykłady takie spotykane są bardzo rzadko. W korpusie znajdują się jednostkowe przykłady tego typu:

(26) *Я **несколько раз просил** инженера показать мне проект. Он отмахивался и огрызался, как все они, когда попадают в неловкое положение... до тех пор, пока я категорически не потребовал.* (П. Буль: *Мост через реку Квай*; БММ)

Brak wskazania efektu finalnego można odczytać dwuznacznie, chociaż nie jest wykluczone, że jeśli negatywny efekt finalny nie został wskazany w kontekście, to cel akcji jednak został osiągnięty:

(27) *В классе было шумно, и Александр Ефремович **несколько раз просил** восстановить тишину.* (Н. Носов: *Веселая семейка*; НКРЯ).

W korpusie języka rosyjskiego odnotowano 519 przykłady czasowników oznaczających akty mowy z towarzyszącym aktem woli.

Czasowniki multiplikatywne wyrażają rozczłonkowanie akcji na kwanty⁵⁵. Użycie ich z określnikami krotności ograniczonej ma charakter marginalny w badanym korpusie, zarówno w typie narracyjnym, jak i retrospektywnym:

(28) *Дейв оборачивался и **несколько раз беззаботно махал** Джерри рукой на прощанье, а она посылала ему воздушные поцелуи.* (Д. Херберт: *Крысы*; БММ)

⁵⁵ Мова о „непредельных глаголах НСВ, обозначающих серии квантов деятельности, которые регулярно повторяются через относительно небольшие интервалы времени, остаются тождественными себе в течение всего периода их совершения и составляют в совокупности прерывистый процесс” (Храковский, 1997, 227). Definicję czasowników multiplikatywnych zaproponował Ju. S. Masłow (Маслов, 1965, 78).

(29) *Мне никогда еще не приходилось совершать затяжных прыжков. Я всего-то прыгал два раза, оба прыжка были учебными под надзором инструктора, [...]* (Р. Хайнлайн: *Если это будет продолжаться*; БММ)

Odnotowano 292 przykłady wystąpień rosyjskich czasowników multiplikatywnych.

Czasowniki percepcyjne wystąpiły w aspekcie niedokonanym⁵⁶ (*видеть, слышать*) w typie retrospektywnym, np.

(30) *Я видел видения, где Алеся занимается любовью. Несколько раз видел, как она это делает с несколькими мужчинами, либо пьяная вдрабадан, либо под наркотическим действием.* (И. Зенин: *Луч Анастасии*; БММ)

(31) *Несколько раз я слышал, что это был за мех, я не знал. Но я уже несколько раз слышал, что она чем-то Валентине не нравится.* (А. Гайдар: *Аркадий Гайдар. Судьба барабанщика*; БММ)

(32) *Пару раз я уже ощущал беленькие крылышки у себя за спиной пока, наконец, он не остановился возле ничем не примечательного дома, и, едва мы выбрались из машины, мгновенно испарился.* (В.Леденев: *Золото самураев*; БММ)

(33) *Я тоже был потрясен. Несколько раз смотрел я этот спектакль, и лампа каждый раз пролетала в считанных сантиметрах от актрисы* (Л. Утесов. *Спасибо, сердце!*; БММ).

W zebranym materiale wystąpiło 228 czasowników percepcyjnych.

Jeśli czasowniki inicjalne pojawiają się w aspekcie niedokonanym (w korpusie wystąpiło 187 przykładów), to podkreśla się przy tym kilkakrotne nieudane próby zainicjowanie akcji, a zatem niemożność jej kontynuowania (np. *x раза начинать*; wtórne formacje imperfektywne od czasowników inicjalnych, np. *заговорить – заговаривать*):

(34) *Десять генераторов взвыли и смолкли. Четыре раза они начинали реветь и стихали до еле слышного жужжания.* (К. Саймак: *Империя*; БММ)

(35) *На коротких передышках в пути партизаны несколько раз заговаривали с ним о боевых планах на будущее: они чувствовали, что эти планы были намечены сегодня в Гнилом урочище* (М. Бубеннов: *Белая береза*; НКРЯ)

(36) *Я с ним заговаривал уже раз пять, а он либо отвечает мне односложно, либо вообще молчит* (С. Гансовский: *День гнева*; БММ).

⁵⁶ Wśród czasowników percepcji zmysłowej R. Grzesiak wyróżnia czasowniki stanowe oraz dynamiczne (Grzesiak, 1983, 14).

W terminatywnym typie par aspektowych (znaczenie konatywne członu niedokonanego) kontekst może wskazywać brak osiągnięcia rezultatu. Powtórzenie akcji spowodowanie jest brakiem osiągnięcia rezultatu. W korpusie wystąpiły następujące czasowniki: *догонять, доказывать, заставлять, ловить, решать, сдавать, убеждать, уговаривать* w łącznej liczbie 68 wystąpień.

(37) - *А сколько можно убеждать? - Семь раз. Если ты меня **семь раз убеждал и не убедил** - все.* (Ф. Чуев: *Ильюшин*; НКРЯ)

W poniższych przykładach wystąpił czasownik *решать* z bezokolicznikiem, a w kontekście znajduje się wskazanie, iż rezultat nie został osiągnięty:

(38) ***Несколько раз решала** рассказать об этом, но никак не могла себя заставить все начать говорить. Боялась говорить об этом.* (Х. Мураками: *Норвежский лес*; БММ)

(39) *Когда он ехал в своей машине домой, его охватил такой сильный страх, что он **несколько раз решал** остановиться и "переждать". Но там, где он собирался притормозить, каждый раз появлялась фигура Т.Н., и перепуганный грубиян нажимал на газ.* (С.Тетерин. *"Двойняшки"* -- *пермский оракул*; БММ)

(40) *Слезы жгли мне щеки и я **раз десять решал** возвращаться. Но что-то заставляло меня шагать.* (Л. Шепард: *За Черту – и Дальше*; БММ).

Czasowniki dwukierunkowe mogą także występować w znaczeniu konatywnym (Stawnicka, 2007, 65). Poniższe przykłady zawierają wskazanie konatywności i niemożliwe jest użycie formy dokonanej, ze względu na brak osiągnięcia rezultatu. Czasownik w formie niedokonanej nie wyraża wówczas akcji w dwóch kierunkach, ale jedynie nieudaną próbę osiągnięcia efektu. Użycie czasowników akcji dwukierunkowej w znaczeniu konatywnym neutralizuje działanie czynnika anulowania efektu, por.:

(41) *И вдруг свеча погасла. Служка **зажигал свечу несколько раз, но свеча гасла**. Всеми присутствующими овладел страх.* (Р.Запман Лейб: *Мораль из Праги*; БММ)

(42) *Смерть включена в жизнь и борьбу Жовова: он **несколько раз умирал**, оБММирал от ударов труда и классовых врагов.* (А. П. Платонов. *Записные книжки*; НКРЯ).

Czasowniki kategorii *imperfectiva tantum* z określnikami krotności ograniczonej są wariantem znaczenia ogólnofaktycznego nierezultatywnego:

(43) *Уже через год они **пару раз гуляли** у него - как у своего. Но расстались с Люсей, как только она попыталась ввести в их круг своего сожителя. ...*

(В.Лысенков: *Тщеславие*; БММ)

(44) *По признанию друга Леопарди Раньери, поэт «**два раза любил**, как только можно любить в Италии, и умер девственником».* (Ю. Безелянский. *В садах любви*; НКРЯ)

(45) *Билл немного успокоился, и выпрямился на диване, чувствуя слабость во всем теле. С отъезда из Америки он **несколько раз жалел**, что взял с собой Джадсона, но теперешнее лицо друга искупало все.* (П. Г. Вудхауз: *Билл-завоеватель*; БМММ).

Użycie czasowników niedokonanych w typie narracyjnym tekstu z określnikami krotności ograniczonej związane jest z wyrażeniem jednoczesności realizacji akcji

(46) *Иван Ильич ждал конных упряжек для выгруженных орудий, с тревогой поглядывал на часы, **несколько раз звонил** в штаб.* (А. Толстой: *Хождение по мукам*; БМММ).

1.2. Czasowniki dokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej w języku rosyjskim

W niniejszym podrozdziale zostanie omówione zagadnienie neutralizacji czynnika anulowania efektu, a także możliwości użycia czasowników percepcyjnych, semelfaktywnych, czasowników z prefiksami *об-* i *по-* od czasowników ruchu, oznaczających akcję niekontrolowaną, delimitatywnych, czasowników wyrażających zamiar komunikacyjny nadawcy oraz czasowników inicjalnych z określnikami grupy centralnej w języku rosyjskim. Poruszono także zagadnienie użycia czasowników w stronie biernej z określnikami grupy centralnej oraz rolę dwóch czynników: ‘rozszerzenia interwałów między akcjami’ oraz ‘stopnia ważności rezultatu akcji’ dla użycia czasowników dokonanych z tymi określnikami.

Charakterystykę użycia czasowników dokonanych z określnikami krotności ograniczonej należy zatem rozpocząć od wskazania możliwości osłabienia działania czynnika anulowania efektu aż do pełnej jego neutralizacji. Działanie tego czynnika odnosi się do realizacji akcji o przeciwnym ukierunkowaniu, a jeśli akcja o przeciwnym ukierunkowaniu realizuje się automatycznie, to należy w kontekście wyeksponować jedną z czynności, przy czym druga schodzi na dalszy plan (Барентсен, 1992; Stawnicka, 2005,

2007). Poniższe uwagi zostały sformułowane na podstawie zbadania 45 przykładów korpusu.

W przykładzie

(47) *Майданов помолчал, **подбросил несколько раз** и поймал монету.* (П. Георгий: *Ключ без права передачи*; БММ)

użyto czasownika dokonanego, gdyż podrzucona moneta w rezultacie działania siły grawitacji wraca do punktu wyjścia, a przy udziale siły, z jaką działa subiekt, moneta zostaje ponownie podrzucona do góry. Innymi przykładami mogłoby być naciśnięcie przycisku dzwonka, naciśnięcie pedałów roweru, naciśnięcie pedału hamulca w samochodzie itd. Akcja o ukierunkowaniu przeciwnym ma zatem charakter automatyczny i następuje powrót do punktu wyjścia, por. także

(48) *«Я счастлив в нем» - попытался улыбнуться сумасшедшему своему состоянию потерявший голос петр Кузнецов. И **трижды надавил** кнопку рации.* (Огонек 96/26) (Stawnicka, 2003)

(49) *Берзак **дважды нажал** на клаксон и властным нетерпеливым жестом поманил Моржа в автомобиль.* (Рассудов-Талецкий: *Радио оржо*; БММ)

Akcja realizująca się w kierunku przeciwnym nie musi realizować się automatycznie. W kontekście może zostać wyeksponowana jedna z akcji, ale jedynie akcja inicjująca, nie zaś ta w kierunku przeciwnym (Stawnicka, 2007). Wówczas akcja wyrażona czasownikiem dokonanym jest akcją ważniejszą, pierwszoplanową:

(50) *До вечера читала мать. Дверь **открылась дважды и трижды**, но не спросила она: кто там, заговаривала я с ней – не отвечала.* (Аггдон: *Во цвете лет*) (Stawnicka 2003)

(51) *Я **несколько раз пришел** на занятия и послушал Л.С.Сандлера. Он был хорошим преподавателем, увлекательно и доходчиво рассказывал об устройстве моторов...* (www.anichkov.spb.ru/gdtu/olimp/sport/Vishnyakov)

(52) *Чтобы проверить готовность своих мышц, Савелий **несколько раз сжал пальцы** в кулак и вдруг улыбнулся, вспомнив сержанта спецназа, с которым их группа была заброшена под палящее солнце Казахстана, в условия, «приближенные к боевым».* (В. Доценко: *Срок для Бешеного*; БММ).

Podkreślenie ważności jednej z akcji może dotyczyć jej charakterystyki negatywnej bądź pozytywnej, np.

(53) *Это Горелов **два раза принес** в редакцию одну и ту же статью...* (*Живые записки DOLBOEBA*; livejournal.com/users/dolboeb) (Stawnicka, 2007)

(54) *Луи три свидания пропустил, один раз не предупредив заранее. **Дважды** он **пришел** после десяти часов.* (Э. Базен: *Анатомия одного развода*; БММ)

(55) *Младенец за ночь **проснулся пять раз**. Я точно знаю, потому что сидел у кровати и каждые десять минут проверял, дышит она или перестала.* (С. Таунсенд: *Страдания Адриана Моула*; БММ).

Czynnik anulowania efektu może zostać zneutralizowany poprzez wskazanie na cel akcji składowej, której rezultat jest anulowany przez akcję o przeciwnym ukierunkowaniu:

(56) *Он **пару раз встал**, чтобы сфотографировать толпу и помахать ручкой туристам, проезжающим на экскурсионных автобусах.* (www.burmistrova.livejournal.com)

(57) *Это не могло не разочаровать и встревожить нас. В те дни Левичкин **пришел еще несколько раз** встречаться с нами.* (Э. Ходжа: *Хрущевы*; БММ)

(58) *Тот, как в сердечном приступе, откинулся на спинку и замер. Он **несколько раз открыл рот**, как будто хотел что-то возразить, схватился за грудь.* (Я. Флнминг: *Казино «Руаяль»*; БММ)

(59) ***Пару раз пришел** Мельников — повидаться с товарищами своих загадочных странствий; он раздавал местным полусумасшедшим крестовские пайковые папиросы и расспрашивал о знакомых бродягах, сведения о которых приходили по всероссийскому беспроволочному телеграфу.* (Д. Быков: *Орфография*; НКРЯ).

Обie akcje mogą być wskazane czasownikami dokonanymi i wyrażone są antonimicznymi formami czasowników w formie osobowej:

(60) *Хорошо! Совсем свободно! – радостно ответил Бенвенуто, и, чтобы ему поверили, он **несколько раз встал и сел**. Но с каждым разом вставать ему было всё труднее и труднее.* (Д. Родари: *Жельсомино в стране Лгунов*; БММ).

(61) *Пес **несколько раз открыл и закрыл пасть**, вздохнул и наконец выговорил: - Подарок. ...* (К. Булычев. *Звездный пес*; БММ)

W języku rosyjskim ruch dwukierunkowy wyrażają także czasowniki dokonane typu *сходить* 'pójść куда-либо i, pobыв там, вернуться обратно' (także *съездить*, *слетать*, *сбегать*, *сносить*). W korpusie języka rosyjskiego odnotowano 95 wystąpień czasowników akcji dwukierunkowej „tam i z powrotem” typu *сходить*, *съездить* w kontekście krotności ograniczonej z określnikami krotności grupy centralnej.

(62) *Регулярно в пустынь наведывается? - За последнее время **съездил несколько раз*** («Итоги» 2009/36; www.itogi.ru)

(63) *На второй день Леонид Георгиевич не смог оставаться на аэродроме и сам **два раза слетал** с нами на штурмовку...* (В. Ф. Голубев: *Крылья крепнут в бою*; БММ)

(64) *Паша и сам **пару раз сюда сбегал** от бдительной жёнушки, вовсю используя собственное изобретение...* (А. Бушков: *Волчья стая*; БММ).

W kontekście krotkości ograniczonej z określnikami grupy centralnej odnotowano użycie dynamicznych czasowników percepcji⁵⁷ w aspekcie dokonanym w liczbie 203 wystąpień. W poniższych przykładach dynamiczne czasowniki percepcji występują w formach aspektu dokonanego. Użycie form czasowników percepcji w aspekcie dokonanym odnotowano w narracyjnym typie tekstu. Por:

(65) *Таксист задумался, и только лишь через минут пять долгого ожидания **дважды** неудачник **услышал** ответ: - Охранять, говоришь?* (Граков. "Руссак"; БММ)

(66) *Егор Иванович заметил произведенное хозяйкой впечатление и **несколько раз посмотрел** на богатыря строгими глазами.* (Д. Мамин-Сибиряк: *Пир горой*; БММ).

Czasowniki semelfaktywne występują w narracyjnym typie tekstu⁵⁸. Użycie ich wiąże się z oznaczeniem jednego z kwantów akcji (*выстрелить*⁵⁹, *зевнуть*, *махнуть*, *мигнуть*, *лизнуть*, *толкнуть*, *толпнуть*, *скрипнул*, *стукнул*). Łączna liczba rosyjskich semelfaktywów wyniosła 264.

(67) *Крони три **раза стукнул** в дверь. Подождал и **стукнул** еще два раза. Худая девочка со спутанными волосами открыла дверь на два пальца и спроси* (К. Булычев: *Город наверху*; БММ).

(68) *Интересно, каждый ли день он ест? Он **несколько раз моргнул**⁶⁰. - В настоящий момент никто. Над несколькими вроде бы работают.* (Д. Дункан: *Будущее неопределенное*; БММ).

Do czasowników przemieszczenia występujących w formach aspektu dokonanego w kontekście krotkości ograniczonej z określnikami grupy centralnej należą także prefiksalne czasowniki przemieszczenia z prefiksem *-об*. Czasowniki ruchu z prefiksem *об-* typu

⁵⁷ O dynamicznych czasownikach percepcji wzrokowej Zawisławska, 2004, 52.

⁵⁸ Mowa o czasownikach aspektu dokonanego typu *прыгнуть*, *крякнуть*, *кольнуть* (Храковский, 1997, 227-239). W języku rosyjskim semelfaktywa powstają od czasowników multiplikatywnych z udziałem sufiksu *-ну* (Маслов, 1965, 77).

⁵⁹ Semelfaktywa ujmowane są w pracy szeroko, tj. należą do nich także czasowniki typu *выстрелить*, *уколоть*.

⁶⁰ Czasownik *моргнуть* oznacza 'opuścić powiekę i unieść powiekę'.

облететь, объехать, обойти wyrażają realizację akcji jednokierunkowej bez konieczności odbycia się akcji w kierunku przeciwnym, por.:

(69) *Подсолнух-Муж, Непобедимый Круготвор **три раза объехал** вокруг моего города, который отныне принадлежит ему.* (М. Астуриас: *Зеркало Лиды Саль*; БММ)

(70) *За этот час я **десять раз обошел** площадь кругом, разбух от воды, спичечных коробков и газет, ...* (А. И. Б. Стругацкие: *Понедельник начинается в субботу*; БММ).

W korpusach rosyjskich odnotowano 122 przykłady wystąpień czasowników przemieszczenia z prefiksem *об-* w formach aspektu dokonanego.

Należy także zwrócić uwagę na czasowniki ruchu, charakteryzujące się tym, że akcja może być realizowana w obu kierunkach bez zmiany charakteru ruchu, a mimo tego używana jest forma dokonana (*проплыть под чем-либо, пройти по чему-то, проехать мимо*):

(71) *Радж и Гуго стояли на мостике, каждый думал о своем. Под ними **несколько раз проплыл**, мощно работая хвостом, Дик.* (П. А. Мисько: *Грот афалины*; БММ)

(72) ***Несколько раз он прошел** по тротуарам, зорко поглядывая по сторонам.* (Г. Гребнев: *Пропавшее сокровище*; БММ)

(73) *В начале одиннадцатого вечера Дикий **проехал несколько раз мимо** ресторана, заметив в открытом окне хозяина заведения.* (В. Угрюмов. *Дикий и Зверь*; БММ).

W korpusie języka rosyjskiego wystąpiło 191 przykładów czasowników w formach aspektu dokonanego z prefiksem *про-* w kontekście krotności ograniczonej z określnikami krotności grupy centralnej.

Czasowników oznaczających akcję niekontrolowaną wystąpiły także w aspekcie dokonanym:

(74) *Он уходил шатающейся походкой и, прежде, чем исчез за деревьями, **дважды упал**. Я повернулся к Майку [...]* (С. Лукьяненко: *Атомный сон*; БММ).

W korpusie odnotowano 145 przykładów wystąpień czasowników wyrażających zmiany skokowe w kontekście krotności ograniczonej z określnikami grupy centralnej.

W kontekście ograniczonej krotności z określnikami grupy centralnej w języku

rosyjskim wystąpiły także czasowniki delimitatywne, wskazujące ograniczenie temporalne interwału o niewielkiej rozciągłości wypełnionego akcją typu *посидеть*, *полежать*, *поблестеть* (Падучева, 1996, 119). Odnotowano 114 przykładów delimitatywów. Takie czasowniki pojawiają się w typie narracyjnym:

(75) *Наступила тишина. За прозрачной дверью возникла санитарка и **постучала два раза**.* (Б. Виан: *Пена дней*; БММ)

(76) *У двери он еще **раз** остановился, повернулся к другим и **несколько раз** постучал себе по голове. Очевидно, его точка зрения не одержала верх.* (В. Л. Кузьменко: *Дерево жизни*; БММ)

(77) *Она взяла меня за руку. Затем **несколько раз** покачала головой. - Я не хотела тебя обидеть* (Х. Мураками: *Норвежский Лес*; БММ).

Dla czasowników, które wyrażających zamiar komunikacyjny nadawcy ostrzeżenia kogo przed kim (225 przykładów), powtórzenie akcji spowodowane jest brakiem reakcji ze strony adresata (możliwy jest aspekt dokonany):

(78) *Я **пару раз** спросил, не будет ли ко мне каких-то замечаний, нет ли советов, он ответил одно и то же: «Э-э, подумай своей головой, побежишь не быстро, прибежишь не скоро», — слово в слово, как афоризм.* (А. Найман: *Любовный интерес*; НКРЯ).

Brak osiągnięcia zamierzonego rezultatu powinien być eksplicitnie wyrażony

(79) *Они назвали себя обществом Черного дракона, это было тайное общество, по слухам, замешанное в недавней попытке убийства координатора. Поначалу Ёсио не хотел иметь с ними никаких дел; но поначалу его ни о чем и не просили. Затем они **пару раз попросили** его помощи, хотя эти просьбы казались достаточно безобидными.* (Р. Н.Биллс: *Путь славы*; БММ)

Przy użyciu aspektu dokonanego punkt ciężkości może przenieść się na informowanie o spełnieniu się aktu woli. Jeśli nie jest eksplicitnie wyrażone osiągnięcie efektu, to można przypuszczać, że efekt został osiągnięty.

Do klasy czasowników inicjalnych odnoszą się czasowniki oznaczające akcje typu *закурить*, *заговорить*, *заиграть*. Z określnikami krotności ograniczonej w narracyjnym typie tekstu oznaczają one krótkotrwałe akcje z zaakcentowaniem początku:

(80) *Странный человек чуть приоткрыл рот и **несколько раз** тоненько засвистел. Я понял, что он смеется.* (В. Заяц: *Палеинтологи*; БММ)

(81) *Мать Гэвина, Силия, могла бы быть сестрой-близняшкой Ланаль Дарклайтер. В каждом вопросе и замечании звучала тревога за сына, хотя **заплакала** она раз или **два**.* (М. Стакпол: *Война за бакту*; БММ).

Jeśli występują przykłady imiesłowów biernych czasowników dokonanych, to również zostaje wyeksponowana pierwsza akcja i jej skutki (Князев, 1989, 177; Барентсен, 1997, 29; Stawnicka 2007). W języku rosyjskim przykłady z użyciem czasowników w stronie biernej zawierają krótką formę imiesłowu biernego czasownika dokonanego. Ogranicza to działanie czynnika anulowania efektu, a poszerza zakres działania czynnika nierównoprawności obu akcji

(82) *Они доехали до города по железной дороге, но на пути их **поезд был несколько раз задержан** не только на станциях, но даже просто в поле, и они не знали, чему следовало приписать такие остановки.* (В. Н. Коковцов: *Из моего прошлого*; НКРЯ)

(83) *Это было одно из тех стихийных бедствий, которые свойственны гористой границе Чили как раз в этой местности, где в течение четырнадцати лет Копяпо **был дважды уничтожен**, а Сант-Яго **разрушен четыре раза**.* (Ж. Верн. *Дети капитана Гранта*; БММ)

Czynnik ‘stopień ważności rezultatu’ przejawia się tym silniej, im mniejsza jest rozciągłość interwału wypełnionego akcją (Тимберлейк 1985: 272; Барентсен 1992: 20), a zatem, im mniejszy jest interwał wypełniony akcją, tym większa jest tendencja do użycia czasowników dokonanych:

(84) *Не глядя на дворника и далеко обегая его со стороны мостовой, он **выстрелил два раза подряд**.* (Б. В. Савинков (В. Ропшин). *То, чего не было*; НКРЯ)

(85) *Потом я **прочел** эти стихи внимательно — **три раза подряд*** (Л. Зорин: *Юпитер*; НКРЯ).

Jednak, jeśli rozciągłość interwału jest nieznaczna, to użycie czasowników dokonanych związane jest ze szczególnym podkreśleniem rezultatów akcji.

Czynnik ‘rozciągłość interwałów między akcjami’ – na co wskazuje M. Guiraud Weber, (1988, 85, 99) - ma wpływ na użycie czasowników dokonanych w typie narracyjnym. Wybór dokonanej formy aspektowej czasownika przejawia się szczególnie w przypadku występowania małej rozciągłości interwału wypełnionego powtarzającą się akcją w narracyjnym typie tekstu (Барентсен, 1992, 16):

(86) *Все остановились, и Хуфт прикладом винтовки **постучал** по стволу дерева **два раза подряд** и один раз через небольшой промежуток. Женский голос спросил: - Кто идет?* (Э. Р. Берроуз: *Тарзан и «иностраннный легион»*; БММ).

W języku rosyjskim w typie retrospektywnym czynnik ten nie gra tak dużej roli (Барентсен 1992, 59), por. przykłady ze zróżnicowaniem rozciągłości interwału temporalnego wypełnionego akcją:

(87) *Ответ был робким и грустным. АА **несколько раз в течение** сегодняшнего дня **повторила**: "Очень плохо было все это время!"*. (П. Лукницкий: *Асиатана. Встречи с Анной Ахматовой. Т. I*; БММ)

(88) *В течение сегодняшнего утра она **успела**, конечно, **несколько раз поссориться** и примириться с кухаркой, пожурить дворника за дрова, [...]* (К. Станюкович: *Из-за пустяков*; БММ).

Użycie określników krotności ograniczonej grupy centralnej z przysłówkiem *еще*

Przysłówek *еще* swobodnie łączy się z określnikami grupy centralnej w języku rosyjskim. «Оно [наречие – J. S.] показывает, что данное количество рассматривается как прибавление к другому количеству, сведения о котором содержит контекст или речевая ситуация. « (Барентсен, 1992, 26). Wynika z tego, iż rola tego przysłówka jest tu zupełnie inna, niż w przypadku jego użycia z grupą negatywną.

Wskazanie na poprzedzające powtórzenia akcji mogą być eksplicytne i implicytne. W typie narracyjnym odnotowano pojedyncze przykłady z tym przysłówkiem:

(89) *Она **еще пять раз позвонила**, и, прошаркав домашними туфлями, дверь ей открыл Тымянский* (В. Дудинцев: *Не хлебом единым*; НКРЯ)

(90) *Ну вот, остались одни и работаем. Я взял азимут и на ходу поставил задачу группе: кому куда смотреть и что искать, кто кого прикрывает и как себя вести. Затем **повторил** это **еще пять раз подряд** и выругался про себя, глядя на солидное кивание головами своего воинства.* (В. Фомин: *Семь бед*; БММ)

Jednak i tu działają te same czynniki, które wpływają na wybór aspektu w grupie centralnej. Przede wszystkim trzeba tu wspomnieć o czynniku 'znaczenie leksykalne czasownika' i możliwość / niemożność tworzenia pary aspektowej.

(91) *Да... я **видел** (?увидел) его **еще три раза**.* (Г. Уэллс: *Дверь в стене*; БММ).

Jednak jeśli akcja, mimo powtórzeń, nie osiągnęła rezultatu, to należy użyć aspektu niedokonanego. Przeważa jednak w naszym korpusie aspekt dokonany.

2. Grupa centralna w języku polskim

2.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej w języku polskim

W niniejszym podrozdziale wskazane zostanie użycie kilku grup semantycznych czasowników z określnikami grupy centralnej w języku polskim: czasowników akcji dwukierunkowej, oznaczających akty mowy z towarzyszącym aktem woli, czasowników multiplikatywnych, percepcyjnych, inicjalnych w aspekcie niedokonanym, niedokonanych w znaczeniu konatywnym, a także czasowników kategorii *imperfectiva tantum*, użytych w kontekście jako wariantu znaczenia ogólnofaktycznego nierezultatywnego.

Czasowniki akcji dwukierunkowej w języku występują z określnikami krotności ograniczonej w aspekcie niedokonanym. Należą do nich czasowniki typu *przyjeżdżać*, *przychodzić*, które dopuszczają realizację akcji w kierunku przeciwnym, czasowniki typu *wkładać coś*, *wyjmować*, *dawać*, *brać*, wyrażające przemieszczenie obiektu, typu *budzić się*, *zasypiać*, wyrażające przejście z jednego stanu w drugi oraz typu *wstawać*, *podnosić się*, *siadać*, wyrażające zmianę położenia, a także inne (*otwierać*, *znajdować*).

Czasowniki akcji dwukierunkowej (łącznie odnotowano 980 przykładów tych czasowników) występują w typie retrospektywnym z określnikami krotności ograniczonej w aspekcie niedokonanym, np.

- czasowniki ruchu (wtórne formacje imperfektywne od czasowników przedrostkowych derywowanych od czasowników ruchu ukierunkowanego): (92) *Czułem, że mi nie przychodzi dobra odpowiedź, i to mnie coraz więcej drażniło. Musiałem się nawet zmienić na twarzy, bo nasza gospodyni, stara Wojciechowa, **dwa razy wchodziła** do pokoju patrząc na mnie spod oka, aż nareszcie odezwała się [...]* (M. Konopnicka: *Grzechy dzieciństwa*; <http://univ.gda.pl/~literat>)

- czasowniki zmiany stanu: (93) *Chyba **budziłem się kilka razy**. Słyszałem głosy zza drzwi lub zza okna, śpiew słowika, cykanie świerszczy. W rogu, za szybą - światła dalekich miast.* (K. Orłoś : *Niebieski szklarz*; Korpus PWN)

- inne czasowniki: (94) *Drżał cały w sobie i nie mógł utrzymać laski, **wylatywała mu kilka razy z rąk**. - Wyglądasz, jakbyś się czego bał. - Zdenerwowany jestem,*

musiałem się przepracować - szepnął cicho. (Wł. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl)

Czasowniki niedokonane w typie retrospektywnym stosowane są dla wyrażania paralelizmu akcji lub krotności akcji, np.

(95) ***Kilka razy spoglądał** on na zegarek i sprawdzał, czy jeszcze ma czas dla zebranych. Po skończeniu oglądania filmu szybko zamknął spotkanie.* (H. Paniszewska: *Liberalizm po białorusku*; www.kresy.pl)

(96) ***Kilka razy zapalała światło** i znów brała się do czytania listu.* (T. Mirkowicz: *Pielgrzymka do Ziemi Świętej Egiptu*; Korpus PWN).

Akcja, która realizuje się w kierunku przeciwnym może być wyrażona eksplicytnie. Zwiększa to obrazowość sytuacji ujętej jako całość (np. *wkładać i zdejmować okulary, otwierać i zamykać drzwi*):

(97) *Pierwszy **kilkakrotnie wkładał i zdejmował** okulary, wpatrując się w ekran monitora i powtarzał słowa - "czy to możliwe?" Również lekarz prowadzący, po badaniu i obejrzeniu wyniku USG stwierdził: "uniknęła pani operacji".* (*Świadectwo uzdrowienia*; www.gazeta.pl)

(98) *Wziął gamasze, usiadł: zaczął majstrować koło nóg. Zawsze miał ruchy powolne, zanim zdecydował się ująć czy przesunąć jakiś przedmiot albo też w jakikolwiek inny sposób zakłócić spokój martwych natur - namyślał się, **wahał kilkakrotnie wyciągał i cofał** dłoń, jak gdyby niepewny taktyki, jaką należałoby obrać, jak gdyby świadom wielkiej powagi bezwładu, ryzyka wszelkich zmian.* (M. Kuncewiczowa: *Cudzoziemka*; Korpus PWN)

(99) *Bosman, nie odkładając karabinu, starannie zdeptał ognisko, po czym zaczął przeszukiwać swe kieszenie. W końcu wydobył składany scyzoryk. Trzymając go przed sobą, **kilkakrotnie otwierał i zamykał ostrza.*** (A. Szklarski: *Tomek w krainie kangurów*; Korpus PWN)

(100) ***Siedem razy podnosili się w górę i zniżali**, aż dzikusy zrozumieli, że ten wielki ptak chce usiąść na polance, więc nie bez trudu cofnęli się między drzewa i aeroplan spokojnie wylądował. Ledwo Maciuś stanął na ziemi, gdy podbiegło do niego jakieś kudłate* (J. Korczak: *Król Maciuś Pierwszy*; Korpus PWN).

W przykładach z czasownikami akcji dwukierunkowej należy przypuszczać, że nastąpił powrót do stanu wyjściowego, chociaż przekazanie informacji o anulowaniu

skutków poprzedniej akcji nie musi być jednoznaczne z powrotem subiekta do stanu wyjściowego, por.

(101) *Mąż wyprowadził się z domu. Syna coraz częściej odwozili na izbę wytrzeźwień. **Kilka razy wyprowadzał się z domu. Ale wracał. Zawsze go przyjmowałam.*** (K. Anioł: *W zaklętym kręgu*; www.droga.com.pl) (eksplicytnie wyrażony powrót do stanu wyjściowego po każdym powtórzeniu)

(102) ***Uciekałem kilka razy, kilka razy: śledztwo, bicie itd. Ale ostatecznie udało mi się - zwałem. Poł roku trwało, zanim dotarłem w swoje strony [...]*** (A. E. Krakowiecki: *Książka o Kołymie*: We Władywostoku; www.najmici.pl) (sytuacja końcowa jest dwuznaczna).

(103) *Minęło dziesięć lat. Woda w pobliskim jeziorze **dziesięć razy zamarzała i dziewięć razy odmarzała.*** (J. MacKanaKy: *Saga o GERALCIE Barbarzyncy*; [/www.histeria.pl/sf/fantasy/rutyna.htm](http://www.histeria.pl/sf/fantasy/rutyna.htm)) (z kontekstu wynika, że stan końcowy jest następujący: 'woda jest zamarznięta').

Siła działania czynnika anulowania efektu jest tak silna, że czasowniki te występują także w narracyjnym typie tekstu jako element łańcucha zmieniających się akcji:

(104) *Ubrał się wreszcie i wyszedł razem z Karolem, ale był tak roztargnionym, że **dwa razy powracał do domu po zapomniane przedmioty, a gdy wciskał binokle na nos, ręce mu drżały, a upał, jaki się już podnosił, zdenerwował go jeszcze bardziej.*** (W. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl).

Częściowa neutralizacja czynnika anulowania efektu może być spowodowana wskazaniem celu akcji składowych odbywających się w jednym kierunku. Realizacja innych akcji po zrealizowaniu się za każdym razem tej samej akcji składowej powoduje jej wyeksponowanie:

(105) *Ojciec Władysława **kilka razy wyjeżdżał do Ameryki, aby powiększyć rodzinny majątek i usilnie nalegał na to, by całą rodzinę przesiedlić na drugą stronę Atlantyku.*** (J. Żebrowski: *Biografia brata Zenona Żebrowskiego*; www.brotherzenon.pl)

(106) *Ubrał się wreszcie i wyszedł razem z Karolem, ale był tak roztargnionym, że **dwa razy powracał do domu po zapomniane przedmioty, a gdy wciskał binokle na nos, ręce mu drżały, a upał, jaki się już podnosił, zdenerwował go jeszcze bardziej.*** (Wł. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl)

(107) ***Pięciokrotnie unosił się w powietrze na balonie, aby pobić rekord wysokości. Wreszcie udało mu się to w 1863 r. na balonie własnej produkcji nazwanym przezeń***

"Gigantem". Był to rzeczywiście największy ówczesny balon. („MłodyTechnik”, Nr:2/1966: Korpus PWN).

W poniższym przykładzie wskazany jest rezultat końcowy akcji:

(108) *Lekarz zbadał chłopca i nie znalazł śladu choroby. Nie mogąc rozwikłać tej zagadki wracał kilka razy tego dnia, by ostatecznie przekonać się o trwałości wyleczenia.* (Otwierający pączek; www.exter.pl)

(109) *W tym okresie chodziłem parę razy na dyskusje do PAX-u. Tam się przynajmniej mówiło o polityce. Działali tam wtedy młodzi ludzie tacy, jak Rafał Krawczyk czy Przemek Hniedziejewicz, z którymi można było dyskutować.* (J. Żakowski, A. Michnik, J. Tischner: *Mędzy Panem a Plebanem*; Korpus PWN).

Podobnie czynnik anulowania efektu może być częściowo zneutralizowany przy mnożności obiektu lub subiektu:

(110) *W sobotę około godziny 14:00 policjanci ze Śródmieścia zauważyli dwóch młodych mężczyzn, którzy do bankomatu w hotelu kilkakrotnie wkładali różne karty. Mężczyźni byli przy tym bardzo nerwowi i bacznie rozglądali się wokoło. (Całą talią kart bankomatowych wypłacali pieniądze; www.wiadomosci.wp.pl)* (za każdym razem wkładali inną kartę do bankomatu, powtarzała się czynność, ale zmieniał się obiekt; w kontekście wystąpił także mnożny subiekt akcji).

W poniższym przykładzie kilkakrotnie powtarzanie akcji nie prowadziło do uzyskanego efektu, a rezultat końcowy został osiągnięty dopiero po kilkakrotnych powtórzeniach, chociaż wskazano cel akcji. Wskazane czasowniki nie występują w znaczeniu konatywnym, ponieważ akcja realizuje się za każdym razem, chociaż jej cel nie został osiągnięty. Czynnik anulowania efektu może zatem zostać wzmocniony, jeśli wyróżnić dwa poziomy realizacji rezultatywności. Akcja realizująca się w kontekście krotkości ograniczonej odnosi się do poziomu pierwszego, a brak osiągnięcia oczekiwanego rezultatu odnosi się do poziomu drugiego:

(111) *Ranek w obozie. Na ścieżce Voturas ciągle klęczy przy martwym ciele swego wuja. Oli stoi obok niego. Po chwili cała armia Piramidy budzi się. Margahard podszedł do chłopców. Kilka razy otwierał usta, żeby coś powiedzieć, ale za każdym razem się powstrzymywał.* (Drugi wybraniec; Korpus PWN).

Rola czynnika anulowania efektu może być wzmocniona poprzez jednostkowość obiektu:

(112) *Już **kilka razy** statek, niosący czcigodną panią Nikotris i namiestnika Herhora, **ukazywał** się w pobliżu mieszkania Sary. Za każdym razem księżę widział matkę swoją wesoło rozmawiającą z ministrem i przekonywał się, że w ostentacyjny sposób nie patrzą w jego stronę, jakby mu chcieli okazać lekceważenie.* (B.Prus: *Faraon*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl)

Do czasowników akcji dwukierunkowej zaliczono także polskie czasowniki ruchu nieukierunkowanego w znaczeniu akcji dwufazowej ‘tam i z powrotem’ w kontekście krotności ograniczonej:

(113) ***Jeździł on cztery razy** do Holandii, żeby tam Rembrandta oglądać.* (J. Czapski: *Patrząc*; Korpus PWN)

(114) *Dębski **trzykrotnie latał** balonem i helikopterem, żeby dla Buławy Sobieskiego wybrać najlepszą lokalizację z najszerzym widokiem.* („Rzeczpospolita”, Nr 08.12/2000; Korpus PWN).

(115) *Jedynie za szkolnych czasów miał szansę spróbować marynarskiego życia. **Dwa razy pływał** Leną aż do ujścia, do Morza Łąptiewów.* (Polskie Radio: *Kraj i Świat*; R. Zubowicz; Korpus PWN)

Wzmocnienie roli czynnika anulowania efektu zaznacza się poprzez wskazanie ruchu zdeterminowanego, odbywający się w jednym kierunku. Chociaż określnik krotności ograniczonej odnosi się do ruchu w jednym kierunku, czasowniki te występują w aspekcie niedokonanym:

(116) *W sierpniu tego roku **cztery razy przekraczałem** granicę przez to przejście ...* („Rzeczpospolita” 2001.11.17; Korpus PWN) (przekraczanie graicy odbywa się w jednym kierunku, w kontekście użyto czasownika akcji dwukierunkowej w aspekcie niedokonanym).

Jeśli czasowniki akcji dwukierunkowej w języku polskim występują w stronie biernej, działanie czynnika anulowania efektu zaznacza się poprzez wystąpienie imiesłowu biernego czasownika niedokonanego (Stawnicka 2003):

(117) *Adam Małysz wygrał zawody w norweskim Trondheim, co zapewniło mu Puchar Świata na dwa konkursy przed zakończeniem rywalizacji. Martin Schmitt był 18. Konkurs **był kilkakrotnie przerywany** przez wiatr.* („Rzeczpospolita” 03.10/2001; Korpus PWN)

Możliwe jest eksplicytne wyrażenie akcji o przeciwnych ukierunkowaniach:

(118) *Zegar na Wieży Zygmuntowskiej Zamku Królewskiego pierwszy raz pojawił się w 1622 roku. Od tamtej pory jego dzieje przebiegały burzliwie - **kilka razy był niszczone i odbudowywany**.* ("Fakt", Nr 02.09/ 2004; Korpus PWN).

Czasowniki percepcyjne (215 przykładów) wystąpiły w aspekcie niedokonanym w typie retrospektywnym, np.

(119) ***Raz czy dwa widziałam** programy Piwnicy pod Baranami oraz filmy z jego udziałem lub według jego scenariuszy* (A. Dymna, E. Baniewicz: *Ona to ja*; Korpus PWN)

(120) - ***Kilka razy widziałem** skład alkoholu na terenie jednostki - mówi "Rz" Rafał Wnuk, były żołnierz VIII Flotylli Obrony Wybrzeża w Świnoujściu, dzisiaj funkcjonariusz policji.* („Rzeczpospolita”, Nr 05.05/2001: KorpusPWN)

Czasowniki semelfaktywne (typ *machnąć, stuknąć, puknąć*) występują w narracyjnym typie tekstu:

(121) *Przez chwilę miałem wrażenie, że straciłem węch. **Kichnąłem raz i drugi**. Nie pomogło. Z lewej usłyszałem miauknięcie.* (G. Wiśniewski: *Pies czyli kot*; www.literatura.net.pl)

(122) *Smok nie dał się dwa razy prosić. Usiadł obok Hiacynty, ze **trzy razy machnął** paszczką i już nie było ponad połowy sucharów. Jak to wszystko mogło zmieścić się w tak małym brzuchu.* (B.Ostrowicka: *Kraina kolorów-księga intryg*; Korpus PWN)

(120) *W końcu przestał mnie wypytywać, popatrzył na mnie jakoś tak szczególnie przenikliwie, puścił oko, kiwnął głową i zapytał: - Pan mnie chce oszukać? - i **mrugnął okiem aż dwa razy**.* (J. Głębski: *Kuracja*; Korpus PWN).

W zebranym materiale wystąpiło 238 przykładów czasowników semelfaktywnych.

W kontekście krotności ograniczonej z określnikami grupy centralnej w języku polskim wystąpiły czasowniki oznaczające akcję w kierunku przeciwnym bez zmiany kierunku ruchu. Odnoszą się do nich takie czasowniki jak: *przejsię się (po pokoju)*, a również czasowniki wyrażające ruch kołowy typu: *obejsię, objechać, okręcić się* (łącznie 233 przykłady).

(123) *Są różne sposoby podróżowania, nawet dookoła świata, np. Pan Andrzej Sochacki z Phoenix (Arizona) **objechał** Naszą Ziemię **sześć razy**.* („Gazeta Wyborcza”, Nr 02/ 2003; Korpus PWN)

(124) *Byłem tak zamyślony, że nie wiem, czy tego dnia śpiewał jaki ptak w ogrodzie, zazwyczaj bardzo ożywionym. **Obiegłem go parę razy wkoło**, a następnie siadłem w czółno, przywiązane do brzegu, i nie mogąc pływać, przynajmniej kołysałem się w*

nim z nudów. (M. Konopnicka: *Grzechy dzieciństwa*;
<http://univ.gda.pl/~literat/prusnow/004.htm>)

Czasowniki typu *przejsć się* są czasownikami ruchu charakteryzującymi się tym, że akcja może być realizowana w obu kierunkach bez zmiany charakteru ruchu:

(125) *Zupełnie, nie mam pojęcia nawet, co by mogli mówić - odpowiedziała tak spokojnie, że Wysocka zatrzymała w sobie jakieś słowa, **przeszła się kilka razy po pokoju**, popatrzyła na nią i zawołała przyciszonym głosem: - Mówią, że... że Karol chętnie ożeniłby się z Madą Mullerówną, gdyby...* (Wł. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl)

(126) *Okropny zakrystian postawił latarnię na wielkim ołtarzu i pozapalał świece jak do nieszpórów; następnie zaczął zmiatać kościół i okurzać ławki, **przeszedł nawet kilka razy obok Trivulcja**, ale nie zdawał się go spostrzegać.* (J. Potocki: *Rękopis znaleziony w Saragossie*; <http://univ.gda.pl/~literat/sarag/index.htm>).

Czasowniki oznaczające akcję niekontrolowaną wystąpiły w aspekcie dokonanym. Do grupy czasowników wyrażających wypadki odnoszą się czasowniki typu *utknąć, runąć, przewrócić się, potknąć się, upaść, trzasnąć, rozbić się, spotkać (się), zgubić, ocknąć się* (łącznie 154 przykłady). Oto kilka przykładów:

(127) ***Przewróciła się parę razy**, ale nie zważała na to, podnosiła się i gonila z krzykiem, psy odpowiadały jej krótkim szczekaniem wśród daremnej pogoni, bo kot skoczył na drzewo i parskał groźnie.* (W. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl)

(128) *Biegł potykając się, **dwa razy upadł**, kolana sobie do krwi porozbijal; wszystko głupstwo, byle jak najdalej od tych ludzi, co go chcą oddać Grzegorzowi.* (A. Domańska: *Historia żółtej ciżemki*; www.literatura.net.pl)

(129) ***Przewróciła się parę razy**. ale nie zważała na to. podnosiła się i gonila z krzykiem, psy odpowiadały jej krótkim szczekaniem wśród daremnej pogoni, bo kot skoczył na drzewo i parskał groźnie.* (Wł. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl)

W kontekście ograniczonej krotności z określnikami grupy centralnej wystąpiły także czasowniki delimitatywne (85 przykładów), np. *pocierpieć, pomieszkać, pokipieć, pojęczeć, popływać, pobłąkać się*:

(130) *Ale od dwóch lat mamy też ośrodek z prawdziwego zdarzenia, a na budynku przy Katowickiej 14 zawisła oficjalna tablica z nazwą! Wprawdzie na naszych*

*schodkach wejściowych mieści się od 20 lat lokalny "klub menela" i ciągle sprzątam butelki, ale pijaczkowie już się z nami oswoili, a jeden nawet **posiedział kilka razy na medytacji**.* (P. Jankowski: *Opole*; Korpus PWN).

W obrębie czasowników oznaczających akty mowy, można wyróżnić takie, kiedy treść komunikatu jest nacechowana intencją nadawcy. Na podstawie relacji między nadawcą i odbiorcą wyróżnić grupę z nadrzędnością nadawcy (grupa *grozić*, *ostrzegać*) lub nadrzędnością odbiorcy (grupa *prosić*) lub może być to cecha nierelevantna. Charakter reakcji adresata spełnia ważniejszą rolę w typie retrospektywnym, niż w typie narracyjnym:

Negatywna reakcji odbiorcy zwykle jest wyrażana w sposób eksplicytny:

(131) *Ojej! - krzyknęła nagle. - Na śmierć zapomniałam. Marek przysłał ci horoskop. Nie wiem, jak tego dokonałaś. Ja **już kilka razy prosiłam** go o horoskop dla siebie i nigdy nie miał czasu. To po niemiecku, ale uważam, że poradzimy sobie z tłumaczeniem.* (D. Błaszczak: *Karuzela ku słońcu*; Korpus PWN).

(132) *Amerykanie **ostrzegali** Ukrainę **kilkakrotnie** w ostatnich 2 latach, w sierpniu cofnęli temu krajowi system powszechnych preferencji w handlu.* („Rzeczpospolita”, Nr 12.12/2001; Korpus PWN).

Możliwe byłoby również eksplicytnie wyrażenie pozytywnego efektu finalnego, jednak takie przykłady spotykane są bardzo rzadko. W korpusie wystąpiły jednostkowe przykłady wskazujące eksplicytnie wyrażone efektu finalnego:

(133) *Wiadomo na przykład, że faraon aż **siedem razy prosił** Artatamę o rękę jego córki, nim ten odpowiedział.* (Mitanni; www.zgapa.pl/zgapedia/Mitanni)

Brak wskazania efektu finalnego może być interpretowany na dwa sposoby. Nie jest wykluczone, że jeśli negatywny efekt finalny nie został wskazany w kontekście, to cel jednak został osiągnięty. W poniższym przykładzie natomiast efekt każdej ze składowych akcji został osiągnięty:

(134) *Tata kręcił nosem, że pierogi to nie obiad. Tym bardziej pierogi z jagodami. W domu nie było nic innego, więc nie miał wyjścia. i jak się okazało **trzy razy prosił** o dokładkę i przeproszał, że wybrzydzał* (Przepisy: *Ciasto na pierogi*; www.mniammmniam.com)

(135) *Podrzucił jej na próbę do przetłumaczenia jakieś firmowe broszury oraz **kilka razy prosił** o językową pomoc podczas nieoficjalnych spotkań z cudzoziemskimi kontrahentami. W każdym razie dał jej zarobić parę złotych przy jednoczesnym zapewnieniu o stałej, dobrze płatnej pracy nawet zaraz po maturze.* („Detektyw”, Nr 1(149)/ 1999; Korpus PWN)

Odnotowano 242 przykładów czasowników oznaczających akty mowy, kiedy treść komunikatu jest nacechowana intencją nadawcy.

W części polskiej korpusu pojawiły się czasowniki multiplikatywne. Oto kilka przykładów:

(136) *Pasją generała są samoloty; **kilka razy skakał** ze spadochronem, ma też licencję pilota szybowca. Obecnie ma swoją firmę konsultingową i drugą Mobitel, zajmującą się wyszukiwaniem skradzionych samochodów. („CKM”, Nr 5/2001: Korpus PWN))*

(137) *Każde piętro kończyło się zamykaną kratą, a przed wejściem na schody klawisz **dwa razy stuknął w poręcz** i czekał na odpowiedź z drugiej strony. Tu na korytarzu nie mogłem nikogo spotkać. Inny świat. (T. Jackowicz- Korczyński: *Dokąd idziesz Polsko, o którą walczyłem?*; www.history.vilogdansk.pl).*

W korpusie języka polskiego odnotowano 242 przykłady wystąpień czasowników multiplikatywnych w kontekście krotności ograniczonej z określnikami grupy centralnej.

Czasowniki inicjalne w aspekcie niedokonanym (126 przykładów) są używane wtedy, jeśli się podkreśla kilkakrotne próby zainicjowanie akcji, a zatem niemożność kontynuowania akcji. Całościowość akcji odnosi się do jej zainicjowania, por. np. użycie czasownika fazowego *zaczynać*:

(138) *Wszyscy musieli zgodzić się z jej argumentem. Było bowiem wiadomo, że **siedem razy zaczynała kurs**. Uszkodziła siedem samochodów i dwóch instruktorów. Teraz była bliska łez, szukając kapelusika. (B. Kosmowska: *Buba*; www.forumksiazki.pl)*

(139) *Dopiero kiedy zamieszkałem w Paryżu spotkania nasze stały się rzadsze, ale do końca utrzymywaliśmy ze sobą kontakt. **Kilka razy zaczynałem ten artykuł o Auberonie**, ale nie doprowadziłem go nigdy do końca. („Kultura”, Nr:11/1976; Korpus PWN).*

W terminatywnym typie par aspektowych kontekst może wskazywać na brak osiągnięcia rezultatu. Powtórzenie akcji spowodowanie jest zatem brakiem osiągnięcia rezultatu:

(140) *Przeciwnie, wiedziałem przecież, że na naszym osiedlu dwa domy dalej mieszka Jan Błoński, profesor literatury, który dla mnie był po prostu wysokim panem o nieco piskliwym głosie, panem zupełnie nieszkodliwym, w przeciwieństwie do swojej żony, która **kilkakrotnie udawała** mojej matce, że odpowiednie zatkanie malcowi nosa połączone z żelaznym uściskiem za*

głowę pozwala wlać w niego każde, nawe tnajbardzie paskudne lekarstwo.
(T.Lem: *Ojciec*; Korpus PWN)

(141) *50 tys. zł odszkodowania i kolejnych 50 tys. zł na rzecz instytucji charytatywnej Caritas Polska. SO przesłuchał jednego świadka - autora informacji wyemitowanej w "Wiadomościach", dwukrotnie obejrzał kasetę z materiałem roboczym przesłanym przez korespondenta z Poznania, **dwukrotnie namawiał** strony do ugody i 16 sierpnia ogłosił postanowienie.* („Rzeczpospolita”, Nr 08.19/2000; Korpus PWN)

(142) *O naderwanym palcu prawej ręki, wiszącym na skórcie, nie ma co wspominać, drobny szczegół, **szyli cztery razy**, i w końcu przyszyli. Słowem, ogólna ruina. Marne szanse na powrót do normalnego życia.* (A. Dymna, E. Zaniewicz: *Ona to ja*; Korpus PWN).

W korpusach języka rosyjskiego odnotowano 184 przykłady wystąpień czasowników w formach aspektu niedokonanego w terminatywnych parach tego typu.

Czasowniki dwukierunkowe mogą występować w znaczeniu konatywnym (Stawnicka, 2007, 65). Poniższe przykłady zawierają wskazanie ko natywności. Nie jest możliwe w nich użycie formy dokonanej ze względu na brak osiągnięcia rezultatu. Czasownik w formie niedokonanej w tym przypadku nie wyraża akcji w dwóch kierunkach, ale jedynie nieudaną próbę osiągnięcia efektu. Użycie czasowników akcji dwukierunkowej w znaczeniu konatywnym neutralizuje działanie czynnika anulowania efektu, por.:

(143) *Dostał się do obozu jenieckiego, skąd **sześć razy uciekał** bez powodzenia. Z oflagu wyzwoliły go wojska amerykańskie. Zgłosił się do dowództwa polskiej marynarki w Londynie.* („Rzeczpospolita”, Nr 10.06/ 2001; Korpus PWN)

(144) ***Kilka razy podnosił się**, przechodząca kobieta próbowała mu pomóc. Zbyt ciężki był, nic z tego nie wyszło, zaledwie dociągnęła go w pobliże ławki, na którą oparł się pół siedząc, pół leżąc.* (W. Płonka: *Niesiemy krzyż*; www.publicystyka.pl).

W powyższych przykładach eksplicytnie wskazano, iż podejmowanie próby osiągnięcia rezultatu są nieudane.

Czasowniki kategorii *imperfectiva tantum* z określnikami krotności ograniczonej wyrażają wariant znaczenia ogólnofaktycznego nierezystywnego:

(145) *Już **kilka razy denerwowałem się** po drodze, bo narastające opóźnienie pociągu nadwreżało moje plany. Jeśli później przyjadę do Sokółki – później dojdę do Bohonik – później zwiedzę meczet – później wyruszę na Duży Szlak Tatarski.* (S. Guliński: *Tatar po polsku*; www.goscniedzielny.wiara.pl)

(146) *Boks bowiem w jego wydaniu był dobry technicznie, widowiskowy i porywający. Rosjanin królował na ringu. Taurus Sykes 3 razy leżał na deskach. Bowiem Powietkin bił celnie, mocno i bezlitośnie.* (R. Monik: *Nadchodzi nowy mistrz*; www.ithink.pl/artykuly).

2.2.Czasowniki dokonane z określnikami krotności ograniczonej

Omawiając możliwości użycia czasowników dokonanych z określnikami krotności ograniczonej w języku polskim należy wskazać możliwości osłabienia działania czynnika anulowania efektu aż do pełnej jego neutralizacji (42 przykłady). Działanie czynnika anulowania efektu związane jest ze zrealizowaniem akcji o przeciwnym ukierunkowaniu. W szczególnej sytuacji akcja o przeciwnym ukierunkowaniu może realizować się automatycznie. A zatem akcja ta schodzi na dalszy plan. Na pierwszym planie są akcje składowe realizujące się w jednym kierunku powieające akcję inicjującą. Czasownik dokonany wyraża akcję inicjującą i powtarzającą się n razy:

(147) *Kilka razy nacisnął guzik windy, aż wreszcie się zorientował, że kabina nie przyjedzie. W czasie, który Korespondent spędził w „Kraju Rad”, skrzypiący dźwиг zdążył się zepsuć. Widać taki już dzisiaj pechowy dzień, że człowiek musi dreptać po schodach - to w górę, to w dół.* (B.Akunin: *Lektura nadobowiązkowa*; www.forumksiazki.pl).

W kontekście może zostać wyeksponowana jedna z akcji, niekoniecznie realizująca się automatycznie, ale jedynie akcja inicjująca i powielające ją akcje, nie zaś ta w kierunku przeciwnym. Wówczas akcja pierwszoplanowa wyrażona jest czasownikiem dokonany:

(148) *Na jesieni 1939 roku do żydowskiego sklepiku przyszedł bolszewicki żołdat i kupił pastę do butów. Próbuje ją otworzyć nożem, ale właścicielka sklepu pokazuje mu, że to się otwiera wiatraczkiem. Ten się zaczął śmiać, zamknął i mówi: - Otwórz! Żydówka otworzyła mu kilka razy i w końcu mówi: - Masz, baw się sam!* (P. Kiskowski; *Sklepik we wsi Rumno*; www.opowiadania.pl)

(149) *Spotkałem go zaledwie kilka razy. Ale znałem go od zawsze. Od zawsze odkąd sięgam pamięcią. Pamiętam go zawsze. Zawsze, kiedy sięgam po gitarę. Kilka akordów i nieskończona ilość najpiękniejszych melodii świata.* (R. Kołakowski: *Bułata Okudżawę wspomina Roman Kołakowski*; www.teatrsyrena.pl).

Czynnik anulowania efektu może zostać zneutralizowany, jeśli wskazuje się na cel akcji składowej, której rezultat jest anulowany przez akcję o przeciwnym ukierunkowaniu:

(150) *Poprawiła włosy i wysiadła z wozu. **Uniosła się parę razy na palcach**, żeby rozprostować plecy, a może - teraz, kiedy już była na miejscu - opóźnić o kilka chwil spotkanie.* (T. Mirkowicz: *Pielgrzymka do Ziemi Świętej Egiptu*; Korpus PWN)

Podobnie neutralizacja czynnika anulowania efektu ma miejsce wtedy, jeśli wyraża się obie akcje za pomocą czasowników dokonanych. Dzieje się tak w kontekście dwóch przeciwnych akcji wyrażonych antonimicznymi formami czasowników w formie osobowej:

(151) *Sołtys przekręcił klucz, ale drzwi się nie otworzyły: Przekręcił jeszcze raz, ale i tym razem drzwi nie puściły. Potem jeszcze ze **dwa razy przekręcił tam i z powrotem** i również bez skutku. - Tam ktoś jest i trzyma! - powiedział sołtys. - Nikt nie trzyma - zaprzeczył Śliwa.* (H. Grynberg Henryk: *Żydowska wojna*; www.opowiadania.pl)

(152) *Saul **kilka razy podniósł** głowę i **kilka razy pochylił** ją znowu. Można by rzec, że wdzięczność dla Bera walczyła w nim z obrazą i gniewem.* (E. Orzeszkowa: *Meir Ezołowicz*; www.literatura.net.pl).

Przy mniejszej rozciągłości interwału wypełnionego akcją przejawia się w większym stopniu rola czynnika 'stopień ważności rezultatu', a zatem im mniejszy jest interwał wypełniony akcją, tym większa jest tendencja do użycia czasowników dokonanych.

Czynnik 'rozciągłość interwału wypełnionego akcją' nie wpływa na użycie formy aspektowej. W interwale o tej samej rozciągłości akcji możliwe jest występowanie obu form aspektowych:

(153) *Awdosia **parę razy w ciągu dnia zaglądała** (por. *zajrzała*) do niego, ale wciąż klęczał i modlił się.* (J. Iwaszkiewicz: *Matka Joanna od Aniołów*; www.niniwa2.cba.pl/iwaszkiewicz_matka_joannna_od_aniolow).

Czynnik 'rozciągłość interwałów między akcjami' wpływa na użycie czasowników dokonanych w typie narracyjnym. Forma czasownika dokonanego przejawia się szczególnie w przypadku występowania małej rozciągłości interwału wypełnionego powtarzającą się akcją w narracyjnym typie tekstu. W języku rosyjskim w typie retrospektywnym czynnik ten nie gra tak dużej roli, jak w typie narracyjnym.

Czasowniki inicjalne (107 przykładów) z określnikami krotności ograniczonej w narracyjnym typie tekstu oznaczają krótkotrwałe akcje z zaakcentowaniem początku (Stawnicka, 2007, 2009).

(154) *Jeszcze nie odpowiadał, ale nie przez nieśmiałość; owszem, mnóstwo wyrazów cisnęło mu się na usta, które **kilka razy zadrżały**, otworzyły się i zamknęły znowu.* (E. Orzeszkowa: *Nad Niemnem*; www.univ.gda.pl/~literat/niemen)

(155) *Rohan usiadł na jednej z pustych koi. Ich dwa długie szeregi stały porządnie zasłane; w hibernatorze panował doskonały, normalny ład. **Kilka razy zadźwięczały** instrumenty, lekarze poszeptali, nareszcie Sax powiedział, odchodząc od stołu: - Nic się nie da zrobić.* (S. Lem: *Niezwycięzony*; <http://www.biblionetka.pl/book>)

Początek krótkotrwałej akcji rozczłonkowanej wyrażają czasowniki typu *zapukać, zastukać, zaklaskać, zamrugać* (Stawnicka 2007):

(156) *Jezu najmilejszy... gdybym go mógł przywołać... Idzie!" - drżącą z niepewności i strachu ręką **zapukał kilka razy** w drzwi od piwnicy. - Jasiek... słyszysz mnie? To ja... Wawrzek...* (A. Domańska: *Historia żółtej ciżemki*; www.literatura.net.pl)

(157) *Z wyciągniętymi rękoma rzuciła się w tył i chwilę stała przerażona, bez życia, patrząc w okno. Wówczas znowu **trzy razy zastukał**. Był teraz spokojny.* (S. Żeromski: *Popioły*; www.monika.univ.gda.pl/~literat/).

Czasowniki oznaczające akcję niekontrolowaną (154 przykładów) wystąpiły w aspekcie dokonanym. W kontekście krotkości ograniczonej z określnikami krotkości grupy centralnej czasowniki oznaczające stany niezamierzone występują w postaci dokonanej. Do grupy czasowników wyrażających wypadki odnoszą się czasowniki typu *utknąć, runąć, przewrócić się, potknąć się, upaść, trzasnąć, rozbić się, spotkać (się), zgubić, ocknąć się*. Oto kilka przykładów:

(158) ***Przewróciła się parę razy**, ale nie zważała na to, podnosiła się i gonila z krzykiem, psy odpowiadały jej krótkim szczekaniem wśród daremnej pogoni, bo kot skoczył na drzewo i parskał groźnie.* (W. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl)

(159) *Biegł potykając się, **dwa razy upadł**, kolana sobie do krwi porozbijał; wszystko głupstwo, byle jak najdalej od tych ludzi, co go chcą oddać Grzegorzowi.* (A. Domańska: *Historia żółtej ciżemki*; www.literatura.net.pl)

(160) *Dobiegłszy wzgórza **przewrócił się z dziesięć razy** na ziemię, stłukł sobie nos, powalał się ziemią i krwią, która mu z nosa pociekła, i biegł naprzód, wściekły, zziębnięty, chwytając w otwarte usta powietrze* (H. Sienkiewicz: *Bartek Zwycięzca*; www.sienkiewicz.ovh.org).

W grupie czasowników inicjalnych pojawiających się z określnikami krotności ograniczonej z grupą centralną, wyróżnia się czasowniki oznaczające stany nie rozczłonkowane, które określane są jako czasowniki czysto ingresywne (Holvoet, 1989, 50; Stawnicka 2007) *zamieszkąć, zachorować, zaistnieć, zasłabnąć*:

(161) *Dwa miesiące później złożył na ręce premiera Jerzego Buzka rezygnację. Od czasu nominacji pracował po kilkanaście godzin dziennie nad programem naprawczym ZUS. **Kilka razy zasłabł.*** („Rzeczpospolita”, Nr 05.19/ 2001; Korpus PWN)

Nagle rozpoczęcie akcji wiąże się z pewnym minimalnym okresem trwania tej czynności.

Czasowniki wewnątrznie rozczłonkowane mogą oznaczać dźwięki wydawane przez człowieka np. *zakaszleć, zaszlochać, załkać* lub przez zwierzęta np. *zakukać, zakumkać, zagdakać, zapieć*.

((162) *Stroskana kobieta powoli dochodziła do siebie, **kilka razy jeszcze zaszlochała**, opanowała się, otarła twarz i powiedziała cicho:- Bardzo pana przepraszam, ale nie wytrzymałam, musiałam się wypłakać.* (R.Antoszewski: *Kariera na trzy karpie morskie*; Korpus PWN)

(163) *Zasiadł tedy Jacuś do stołu, spożył doskonałą wieczerzę, popił winem starym, zakąsił brzoskwinia i ananase, przeciągnął się, ziewnął, patrzy na ścianę, aż tu zegar wisi złocisty... wyskoczyła z niego kukulka, zatrzepotała skrzydełkami i **zakukała dwanaście razy.*** (A. Domańska: *Przy kominku*; www.literatura.net.pl)

(164) *Poklepał zwierzę po karku, aby je chociaż trochę uspokoić. Ogier **zarżał kilka razy.** Po chwili wreszcie uspokoił się.* (www.fantastyka.elx.pl/articles.php?id=160).

W kontekście z określnikami grup centralnej występują czasowniki z prefiksem *za-* wyrażające znaczenie rozpoczęcia akcji od czasowników percepcji wzrokowej typu *zaświecić* ‘zacząć świecić’, *zabłysnąć* ‘zacząć błyskać’. Czasowniki wyrażają znaczenie akcji krótkotrwałej.

(165) ***Parę razy**, gdy w izdebce rozległy się najżałośniejsze skargi i prośby o prorocze przepowiedzenie dnia Mesjaszowego, czarne te jak noc i płomienne jak namiętność oczy **zaświeciły** wilgotną powłoką.* (E. Orzeszkowa: *Meir Ezofowicz*; www.literatura.net.pl).

Forma dokonana pojawia się także w przypadku frazeologizmów (np. *zniknąć jak kamfora* ‘zniknąć bez śladu, nagle, niespodziewanie’):

(166) *Moje chleby niestety dwa razy nie doczekały zdjęć, pieklam dwa razy i **dwa razy zniknęły**, jak kamfora.* (Przepisy kulinarne: *Weekendowa piekarnia*; www.opwiadania.pl).

W języku polskim znacznie częściej, niż w rosyjskim pojawiają się czasowniki dokonane od czasowników percepcyjnych. W poniższym przykładzie pojawił się czasownik dokonany od czasownika percepcji słuchowej i wzrokowej. Przykłady takie dotyczą typu narracyjnego:

(167) ***Kilka razy usłyszał** pod swoimi butami chlupot, jakby wszedł w wodę. Pochylał się wtedy nad ciecżą, dotykał jej, wachał palce ale czuł tylko wodę. - Jeszcze jedno pomieszczenie i wychodzę. - pomyślał. - I tak niczego tu nie znajdę.* (K. Staszewski: *Opowieści z przeklętej doliny*; www.knowacz.pl/opowiadania)

(168) *Zapamiętałam ją, bo ani razu nie spojrzała na księdza i trumnę, a cały czas patrzyła zachłannie na Pawła. **Raz czy dwa razy spojrzała** przelotnie na mnie. Jeszcze wtedy nie wiedziała, że zostanę w Zawrociu, bo być może poświęciłaby mi więcej uwagi.* (H. Kowalewska : *Tego lata, w Zawrocie*; Korpus PWN)

(169) *Ciekawe, że ptaki używają swego "przyrzędu" przez dłuższy czas, odkładając go na bok, gdy jest im nie potrzebny lub zawadza, ale udając się na dalsze poszukiwania żeru zabierają go ze sobą. **Kilka razy Hunt zaobserwował** nawet ptaka, który "zapomniawszy" swej gałązki wrócił po nią po kilku minutach.* (P. Kozłowski: *Nie tylko człowiek*; „Wiedza i Życie”, Nr 5/ 1995; Korpus PWN)

Czasowniki oznaczające akcje niekontrolowane pojawiają się z określnikami krotności ograniczonej w aspekcie dokonanym:

(170) *15-letni bramkarz Nick Taylor, który nie mógł się pogodzić z decyzją sędziego Terry'ego Lowriego, **dwukrotnie uderzył** go pięścią w twarz podczas meczu ligi juniorów South Ceredigion w zachodniej Walii.* („Rzeczpospolita”, Nr 08.19/ 2000: Korpus PWN)

(171) *Czarodziej **uderzył trzy razy** laseczką w ona skalę, zagrzmiało gdzieś w głębi, rozsunęły się głązy i weszli w jakiś korytarz wąski a długi. Skala się za nimi na powrót zamknęła, poszli prosto jak strzelił i trafili do ogromnej sali, w której nie było okien, tylko złota kula wisiała u pułapu i od niej światło biło, aż oczy bolały.* (A. Domańska: *Przy kominku*; www.literatura.net.pl).

Przy użyciu imiesłowu biernego czasownika dokonanego można podkreślić działanie czynnika nierównoprawności obu akcji z wyeksponowaniem skutków pierwszej akcji w powtarzającym się ciągu dwuelementowym:

(172) ***Dwa razy zostałem wybrany** na przewodniczącego izby turystycznej, raz gdy ją zakładałem, drugi raz, gdy mimo kontrowersyjnych opinii krążących na mój temat, ponownie obdarzono mnie kredytem zaufania ...* („Świat i Podróże” 1995/12; Korpus PWN).

Odnosi się to również do form na -no, -to:

(173) [...] ***6 razy zatrzymywano go** w areszcie za pobicie gości hotelowych i taksówkarza...* (www.wprost.pl).

Rozdział III

Użycie form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej grupy peryferyjnej

Grupa peryferyjna obejmuje określniki rosyjskie typu *много раз, не раз, сколько раз* oraz *сто раз, миллионы раз, десять раз*, a także obejmuje określniki od powtórzeń *одиннадцать раз* do nieskończoności, polskie określniki typu *wiele razy, nie raz, ile razy* oraz *sto razy, tysiąc razy, setki razy, po stokroć* a także od powtórzeń *jedenaście razy* do nieskończoności. A. Barentsen (Барентсен, 1994) wyraża wątpliwości co do wyróżniania grupy peryferyjnej, ze względu na to, iż w języku rosyjskim z wymienionymi określnikami łączą się wyłącznie czasowniki niedokonane. Jednak w badaniach konfrontatywnych rosyjsko-polskich wyróżnienie tej grupy jest celowe, ze względu na to, iż w języku polskim określniki grupy peryferyjnej łączą się nie tylko z aspektem niedokonanym, ale i z dokonanym. Celem dalszych rozważań w niniejszej pracy jest więc zbadanie czynników wywierających wpływ na użycie form niedokonanych i dokonanych w języku polskim z określnikami grupy peryferyjnej, a także porównanie czynników wywierających wpływ na użycie form aspektowych w grupie centralnej i peryferyjnej w obu językach.

W języku rosyjskim formy dokonane występują niezmiennie rzadko z określnikami krotności ograniczonej grupy peryferyjnej. A. Barentsen (Барентсен, 1994, 3) zaznacza, że w zebrany przez siebie korpusie nie znalazły się przykłady użycia czasowników dokonanych. Kwestia połączeń określników typu *много раз* z formami dokonanymi nie jest natomiast rozstrzygnięta w sposób jednoznaczny w literaturze aspektologicznej. Na przykład I. M. Pulkina (Пулькина, 1949, 161) stwierdza, że określniki tego typu łączą się tylko z aspektem niedokonanym. Innego zdania jest H. Galton (1976, 131), który stwierdza, że ten określnik łączy się także z aspektem dokonanym. Autor nie podaje jednak przykładów potwierdzających łączliwość tego określnika z aspektem dokonanym. Podobnie O. P. Rassudowa (Рассудова, 1982, 38 – 40), chociaż wymienia ten określnik pisząc o znaczeniu sumarycznym aspektu dokonanego, nie podaje przykładów jego połączeń z aspektem dokonanym. A. Barentsen (Барентсен, 1992, 4) powołuje się na artykuł E. K. Mołczanowej (Молчанова, 1982, 54), w którym autorka łączy określnik *много раз* z określnikami typu *каждый вечер, по утрам*. Takie określniki w czasie przeszłym - jak zaznacza - nie są używane z czasownikami dokonanymi. Określniki *сто раз, тысячу*

раз, миллион раз; сто разы, тысяча разы, миллион разы, сотни разы, по сто раз wskazują dużą liczbę powtórzeń (*wiele razy*) w połączeniu z oceną emocjonalną sytuacji.

1. Grupa peryferyjna w języku rosyjskim

1.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy peryferyjnej

Czasowniki akcji dwukierunkowej występują w aspekcie niedokonanym z określnikami grupy peryferyjnej. Można zatem podkreślić działanie czynnika anulowania efektu z określnikami tej grupy. Oto kilka przykładów:

(174) *Бог есть и он видит тебя. А вот его Воля. Сколько раз дрожащая рука открывала эту магическую книгу! Потерпевший взгляд. Неведомый в ней приговор или надежду.* (М.Сольдати: *Первая любовь Америка*; БММ)⁶¹

(175) *Она поминутно выглядывала в окна, выбегала на крыльцо, смотрела на все стороны: раз двадцать выходила она с Левчинским на большую дорогу, расспрашивала на мельнице и у всех встреченных, не видел ли кто отца её в этот день?* (О. М. Сомов: *Сказки о кладах*; БММ)

(176) *Я хорошо его знал, он много раз приходил в Холодную Гору, чтобы посмотреть, как "его мальчики", (так он называл их) отправляются в мир иной.* (С. Кинг: *Зеленая миля*; БММ).

Akcje odbywające się w dwóch kierunkach mogą być przedstawione formami dwóch czasowników, z których każdy wyraża akcję w kierunku przeciwnym:

(177) *Что он может сказать,-ответил Мейсон. - Он взял этот револьвер дней на десять у матери, чтобы потренироваться в стрельбе. Он неоднократно брал его и всегда возвращал обратно, в „бардачок” её машины.* (Э.Стенли Гарднер: *Королева кросоты*; БММ)

(178) *При том, что вы многократно заходили в номер 1408 и выходили из него.* С. Кинг: *1408*; БММ).

Nawet, jeśli w kontekście wskazuje się cel akcji, używane są czasowniki akcji dwukierunkowej w aspekcie niedokonanym. Podkreśla to siłę działania czynnika anulowania efektu z określnikami grupy peryferyjnej:

⁶¹ Określnik ten pojawia się najczęściej w pytaniach retorycznych lub wykrzyknieniach.

(179) *Поехали мы так: живет под Кяхтой старый уважаемый доктор Сергей Николаевич В. Он много раз выезжал в Монголию на эпидемии.* (Ю.М. Корольков: *Кио ку мицу*; БММ)

(180) *Стремительными шагами не раз доходил он почти до самого Андернаха, не раз приближался к горному склону, по которому они с приятелем спускались, подъезжая к гостинице.* (О. Де Бальзак: *Красная гостиница*; БММ).

W korpusie rosyjskim odnotowano 34 wystąpień wyrażania automatycznej realizacji akcji w kierunku przeciwnym z określnikami określnikami grupy peryferyjnej, por.

(181) *Все ухищрения и все уловки не дали ничего взамен любви.....Сто раз я нажимал курок винтовки, а вылетали только соловьи.* (Б. Окуджава: *Поэтический сборник*; БММ)

(182) *Не включался мотор, и он сотни раз нажимал на стартер, потом копался в моторе, опять жал.* (З. Масленикова: *Разговоры с Пастернаком*; НКРЯ)

Łącznie odnotowano 922 przykładów czasowników akcji dwukierunkowej.

W kontekście krotności ograniczonej z określnikami grupy peryferyjnej wystąpiły czasowniki ruchu niezdeterminowanego dla wyrażenia ruchu dwufazowego „tam i z powrotem”. Ciągłość i długotrwałość akcji całościowej zostaje podkreślona poprzez użycie określników grupy peryferyjnych.

(183) *Пулеметчик во 2 СП. Приехал в Веймарн за день до меня. Много раз ходил в бой под Юрками.* (В. Залггалер: *Быт войны*; БММ)

(184) *Вышли из поезда, не успели оглянуться, как уже новый поезд идёт. На нём и мама приехала. И хотя Светлана много раз до этого ездила в метро, а тут увидела маму.* (С.А.Баруздин: *Про Светлану*; БММ).

Informacja o wielokrotnym powtarzaniu akcji podkreśla niesłabnącą umiejętność wykonywania tych czynności z tą samą intensywnością, por.:

(185) *И теперь он бежал так же быстро, как бегал много раз, спасая свою жизнь. Он почти сливался с травой.* (Л.Брекетт: *Грабители Скейта*; БММ)

(186) *Лети машина! 21 час 23 минуты. Сколько раз летал над Москвой, не устаю любоваться.* (Г.Гуревич: *Делается открытие*; БММ).

Komunikowanie o znacznej liczbie powtórzeń wyraża w ostatnim przykładzie znaczenie niezmienności stanu emocjonalnego i wskazując znaczną (niesprecyzowaną) liczbę lotów eksponuje nieprzemijające uczucie miłości do miasta.

Częściowe osiągnięcie zamierzonego efektu podkreślone jest w poniższym kontekście:

(187) *Я похожа в этом на него. **Сколько раз я решала**, что буду готовить как следует все уроки, что буду устные готовить так же старательно, как письменные, что не буду рассчитывать на то, что меня не вызовут. И все равно - я не уверена, что делала это хоть сорок дней подряд.* (В. Киселев: *Девочка и птицелет*; БММ)

Przy użyciu czasowników ruchu można akcję anulującą rezultat wyrazić eksplicytnie tzn. przy użyciu dwóch form czasowników, z których każda odnosi się do przeciwstawnych kierunków. Na akcję w przeciwnym kierunku mogą także wskazywać przysłowki (*ходил туда и обратно*):

(188) *Я уже **много раз ходил** в космос, и всегда **возвращался**.* (А. Шейкин: *Солдатская дорога домой*; БММ)

(189) *Я посмотрел на луну и звёзды, засмеялся и пошёл к своей хижине, где хранились мои богатства. И **много раз я ходил туда и обратно**, пока моя грудка не стала выше груды Яи-Нуша на целую ладонь.* (Д. Лондон: *Северная одиссея*; БММ).

Powyższa uwaga odnosi się także do innych czasowników akcji dwukierunkowej:

(190) *На протяжении дня Мокси **не раз открывал и закрывал двери**... Да я и сам заходил к нему!* (Э. Стенли Гарднер: *Любопытная новобрачная*; БММ)

(191) *В самом начале развилки мы ступили на снег. На открытом солнце склоне он **столько раз таял и смерзался**, что был скорее похож на лед.* (Э. Ньюби: *Прогулка по Гиндукушу*; БММ)

(192) *Скоро снова начался дождь. Дождь еще **не раз прекращался и начинал идти снова**, прежде чем облака наконец совсем разошлись* (Г. Бим Пайпер: *Пушистики и другие*; БММ).

Pozorna równoprawność realizacji akcji o dwóch przeciwstawnych kierunkach może być wyrażona czasownikiem ruchu niezdeterminowanego, w połączeniu z bezokolicznikiem wskazującym cel działania. Czasownik ruchu niezdeterminowanego z bezokolicznikiem nie odnosi się do akcji w dwóch kierunkach, a nacisk skierowany jest na działanie w jednym kierunku:

(193) У меня же талант был, я, между прочим, доктор нонорис кауза- не путать с гонореей, подомки! **Неоднократно летал** в Сорбонну, Кембридж и Гарвард читать лекции. (А. Бушков: Господа альбатросы; БММ)

(194) Он блестяще знал итальянское искусство-ещё со времён своей молодости, когда **неоднократно ездил** в Италию изучать архитектуру, живопись, историю культуры. (И.А. Архипова: Музыка жизни; НКРЯ)

Przekaz informacji o wielokrotnej liczbie powtórzeń akcji ma w tym przypadku znaczenie pozytywne. Podkreśla się celowość realizacji serii powtórzeń. Użycie określnika grupy peryferyjnej w ostatnim z przykładów podkreśla płynność procesu edukacyjnego i nabytą w efekcie wiedzę subiektu. W kolejnym przykładzie eksponuje się powtarzalność czynności chodzenia do teatru w celu oglądania ulubionej postaci. Ze względu na wielokrotne powtarzanie się serii czynności obejmujących długi okres czasu można czynności kwalifikować jako procesy.

(195) О, да. Я ведь **много раз ходил** смотреть её в „Белых Ночах”. Та же самая, в белом платье, с двумя косами...Это было так...Прелестно...Что весь вагон рассмеялся, а один даже крикнул, браво! (А. Киселев: Повесть о Сонечке; БММ)

Akcja w kontekście ograniczonej krotności z określnikami grupy peryferyjnej w tych przykładach posiada znaczenie akcji zamierzonej. Subiekt usilnie dąży jednocześnie do osiągnięcia rezultatu paralelnej akcji (*ездил, чтобы изучать; ходил, чтобы смотреть*). W korpusach odnotowano 112 wystąpienia czasowników ruchu niezdeterminowanego w określnikami grupy peryferyjnej.

Siła działania czynnika anulowania efektu jest tak silna, że z określnikami grupy peryferyjnej czasowniki odnoszące się do ruchu w jednym kierunku używane są w aspekcie niedokonanym:

(196) Нет, это не похоже на старика Бруно. Он **переходил границу много раз** и, насколько знал Маккриди, был „чист”. (Ф. Форсайт: Обманищик; БММ).

Wśród czasowników wyrażających akty mowy czasownik *говорить* jest reprezentatywny. W korpusach języka rosyjskiego odnotowano 287 przykładów wystąpień czasowników niedokonanych oznaczających akty mowy w kontekście krotności ograniczonej z określnikami grupy peryferyjnej, z tego czasownik *говорить* 115 razy.

(197) В частности, Горький **неоднократно говорил и писал**, что нам необходимо дать ребятам представление о жизни и бытие различных

народов и стран. (С.Я. Маршак: Статьи, выступления, заметки, воспоминания; БММ).

(198) [...] Чиун покачивал головой. - Нет. Я тебе **столько же раз отвечал**. Поехали. - Хорошо, я объясню тебе. (У. Мерфи, Р. Сэпир: Божество смерти; БММ)

(199) Ни в каком другом городе таких законов и в помине нет. **Много раз мы спрашивали** и допытывались о происхождении тех законов у местных жителей... (А. Шленский: Закон и справедливость; БММ)

W typie retrospektywnym ważna jest nie tylko realizacja aktu mowy, ale i reakcja adresata. Przy użyciu czasownika *говорить* z określnikami grupy peryferyjnej realizacja aktu mowy chodzi na dalszy plan, a na pierwszym planie pojawiają się elementy emocjonalnego zabarwienia (pouczenie, ostrzeżenie):

(200) - **Сто раз говорил тебе, тысячу раз говорил тебе, сотни тысяч раз говорил** и в миллионный раз повторяю: никогда не смей преувеличивать! (Типология мирового анекдота; БММ)

(201) В нем не было главного стекла. Сергеев **тысячу раз говорил** Старому, что пустая трубка слишком большая роскошь, ...(К. Булычев: Перевал; БММ)

W wypowiedziach zawierających sformułowane sądy, wielokrotne powtórzenia prośby, zaproszenia, zobowiązania się do czegoś nadawcy, odbiorcy lub osób trzecich, wielokrotnie zrealizowanie się aktu mowy nie jest gwarancją osiągnięcia efektu finalnego, a na pierwszy plan wysuwa się ładunek emocjonalny:

(202) Он тосковал и хотел куда-нибудь уехать. **Не раз просил** он сына не отлучаться так часто из дому, побольше бывать с ним, рассказывать ему о своих путешествиях. (Б. Прус: Возвратная война; БММ)

(203) Затем тело отца Илии (который при жизни **неоднократно просил** похоронить его в Ессентуках, возле Свято-Никольского храма) было привезено в этот храм. (Вечная память. Протоиерей Илья Воронин; «Журнал Московской патриархии»; НКРЯ)

(204) Я просил ее, **тыщу раз просил**, чтобы она, значит, хоть разок на меня посмотрела. (Д. Д. Сэлинджер: По обоюдному согласию; БММ)

(205) А сейчас, насколько я понимаю, ты мне можешь предложить только диван. Я уже **много раз предлагал** Строггорну другую квартиру, но у него там столько аппаратуры...(Л. Андерсен: Дети вечности; БММ)

(206) *Я лично неоднократно предупреждал его, но он ведь такой упрямый молодой человек...Если вы помните, ровно три года назад мистер Скарлетт приобрел дирижабль примерно за полмиллиона долларов. (Р. Дадлэм: Наследие Скарлатти: БММ)*⁶².

Brak osiągnięcia zamierzonego efektu finalnego może być wskazane eksplicitnie. W poniższych przykładach wyrażono eksplicitnie, iż wielokrotnie powtórzenie aktu mowy nie zostało zakończone zamierzonym efektem finalnym:

(207) *Его разрешили пользоваться кухней, чтобы готовить еду своему малышу. Много раз приглашали за свой стол, но она неизменно отказывалась. (С. Жапризо: Долгая воскресная помолвка; БММ).*

(208) *Теперь, при сроке беременности в пять с половиной месяцев, ничего нельзя сделать. Ведь он неоднократно предупреждал её, но она его не послушала. (С. Шелдон: Обратная сторона полуночи; БММ)*

(209) *До этого, когда они жили в квартире над магазином, Рудольф не раз просил ее лечь в больницу, он видел, что ей необходимо сделать не одну, а несколько операций, но упрямая старуха наотрез отказывалась. (И. Шоу: Богач, бедняк: БММ).*

Wielokrotna realizacja prośb czy zaproszeń może prowadzić do osiągnięcia pozytywnego efektu końcowego lub pozytywnych efektów częściowych, co może być wyrażone eksplicitnie:

(210) *Я уверен, что Федр, слушая речь Лисия, не просто один раз ее прослушал: нет, он много раз просил ее повторять, а Лисий охотно соглашался на это. (Платон: Федр (отрывок); БММ)*

W korpusie języka rosyjskiego odnotowano 190 przypadków wystąpień czasowników wyrażających komunikacyjny zamiar nadawcy w kontekście krotności ograniczonej z określnikami grupy peryferyjnej.

Z określnikami grupy peryferyjnej w aspekcie niedokonanym używane są takie czasowniki, które występują także w aspekcie niedokonanym z adwerbiami grupy centralnej. Są to m. in. czasowniki percepcji wzrokowej zarówno stanowe, jak i czynnościowe. Odnotowano 247 przykładów takich czasowników.

⁶² W korpusie odnotowano 163 przypadki występowania czasownika *просить* w czasie przeszłym w kontekście krotności ograniczonej z określnikami grupy peryferyjnej, 83 przykłady czasownika *предлагать*, 87 czasownika *приглашать*, 195 czasownika *предупреждать*.

(211) *В годы войны он **много раз видел** в русских домах такие же иконы. День медленно клонится к вечеру.* (Ф. Эртель: *Долгое возвращение*; БММ)

(212) *Я **тысячу тысяч раз видел** это серое небо над Городом [...]* (С. Абрамов: *Канатоходцы*; БММ)

(213) *И вы русские, кажетесь такими приветливыми, открытыми, теплыми. Я **много раз наблюдала**, как вы с Ольгой встречались, каждый раз миловались –рассцеловывались.* (Н. Копсова: *Русская жена*; БММ)

(214) *Он проявил все ту же настойчивость и силу, что я **неоднократно наблюдал** у него, чтобы добиться для своей библиотеки всего необходимого.* (С. Кинг: *Рита Хейворт или Побег из Шоушенка*; БММ)

(215) *Я сто раз **слышал** все эти разговоры...*(Ю. Буйда: *Город палачей // «Знамя», 2003; НКРЯ)*

(216) *Сколько раз **слышал**, балда, как они с маманей кости мыли Кузнечихе.* (П. Акимов: *Плата за страх*; НКРЯ).

Jeśli z okreśnikami grupy peryferyjnej występują czasowniki konatywne, to czasem trudno ustalić, co się powtarza, czy nieudane próby (*udowadniał* ‘próbował udowodnić’), czy za każdym razem osiągnięcie kresu delimitacyjnego, przy czym problem ten rozstrzyga kontekst:

(217) *Она изо всех сил обняла его и закрыла ему рот поцелуями, и со слезами на глазах лепетала, что он уже **тысячу раз доказывал** свою любовь и верность.* (Р. Асприн, Л. Эванс: *Мошенники времени*; БММ)

(218) *Чех - Малек, разумеется, "совсем случайно", притащит несколько банок спирта, и, когда заложат основательную толику (**сколько раз Старик убеждал** их не пить, но они всегда сваливали на "тяжелую обстановку"), Соня не утерпит: - Это, ребята, конечно, большой секрет, но... в сопках дела швах... Старик пропал без вести...* (А. А. Фадеев: *Один в чаще*; БММ).

(219) *"Несчастное дитя, - говорит отец, обращаясь к сыну, который его уже не слышит, - **сколько раз я убеждал** тебя бросить игру, сколько раз я тебе предсказывал, что ты заплатишься за нее жизнью! Не по моей вине ты погибаешь такой жалкой смертью". Жена тоже в отчаянии.* (А. Р. Лесаж: *Хромой бес*; БММ).

Należy zwrócić uwagę na użycie czasowników akcji dwukierunkowej z okreśnikami grupy peryferyjnej w znaczeniu konatywnym. W tej sytuacji czasownik w formie niedokonanej wyrażający jedynie nieudaną próbę akcji wielokrotnej, nie posiada

значения czasownika akcji dwukierunkowej. Można в этом przypadku мовіть о usilnej, lecz nieudanej próbie wykonania czynności, por.:

(220) *О человеке, который прошёл тысячу трудных боев и выходил из них победителем. О человеке, который **сто раз** погибал и не погиб.* (С.А. Баруздин: *Шёл по улице солдат*; БММ).

Часовники категории *imperfectiva tantum* з określnikami krotności ograniczonej są wariantem znaczenia ogólnofaktycznego nierezultatywnego:

(221) - ***Тысячи раз** я верил, что воображаю верно. Но я ошибался. Есть реальности, недоступные нашему воображению.* (Д. Апдайк: *Гертруда и Клавдий*; БММ)

(222) ***Сколько раз** мы радовались или огорчались, вспоминая события своей жизни!* (А. Карелин: *Снег на листьях или Психотехнология успеха*; БММ).

(223) *Эта улица вела к Сене и петляла к Монпарнасу. Я не раз гулял по ней, спускался с Хеллой к реке, часто и без Хеллы ...* (Д. Болдуин: *Комната Джованни*; БММ)

(224) *Ландо осторожно закрыл их. Он столько раз боялся умереть именно так, в одиночестве, в открытом космосе, ...*(К. К. Раш: *Новое восстание*; БММ)

З adwerbiami grupy peryferyjnej wystąpiły czasowniki iteratywne (*бывать, бывать, видывать, говаривать, живать*⁶³, *знавать, певать, сиживать, слыхивать, хаживать*), np.

(225) *Спирька несколько раз тряхнул головой. Да, **много раз** его бивали и раньше, только рубаху не так рвали.* (Д.Н.Мамин-Сибиряк: *Озорник*; БММ)

(226) *Сталин **много раз** бывал на квартире у Горького, на встречах с писателями, активно участвовал в дискуссиях.* (В. Князев: *Либеральный интим*; НКРЯ)

(227) *Здесь Яша **много раз** слыхивал, что дедушка — крестьянин, и хотя платит в гильдию и считается временным купцом, но коренного звания своего не желает менять.* (Н. Д. Телешов: *Крамола*; НКРЯ)

(228) *Однажды Игривый вошел по обычаю своему в гостиную Любаши и при первом взгляде заметил, что фортепьяна ее не были на том месте, где они*

⁶³ Часовник *живать* wyraża duratywność, co wynika z charakteru jego podstawy.

*столько лет стояли и где он **столько раз сиживал** подле нее, разбирая понемногу с нею вместе какой-нибудь романс или подбирая аккорды к знакомому голосу.* (В. И. Даль: *Павел Алексеевич Игровый*; НКРЯ).

W korpusie wystąpiły jednostkowe przykłady użycia adwerbiów grupy peryferyjnej w typie narracyjnym tekstu w aspekcie niedokonanym:

(229) - *Не миновать тебе виселицы!* - **не раз говаривал** Тарас, наказывая приемыша. - *И откуда ты, каторжник, взялся на мою голову!* (А. И. Свирский: *Рыжик*; НКРЯ)

(230) *На обратном пути, подпрыгивая в санях, генерал **много раз начинал**: - Ах, товарищ Таня...ах, товарищ Таня...- но от волнения так ничего и не сказал. Поговорил, нечего сказать,- насмешливо пробормотал Вила.* (Г. Гозданов: *Товарищ Брак*; БММ)

(231) *Виден был только силуэт водителя парового катка, но он оглянулся, и на лице его была видна ухмылка. И этот тип потом **много раз появлялся** на плакатных картинках, которые я делал для нее.* (С. Кинг: *Полицейский из библиотеки*; БММ).

W korpusie rosyjskich odnotowano 122 przykłady czasowników w aspekcie niedokonanym z prefiksami *об-*⁶⁴ wyrażających realizację akcji jednokierunkowej bez konieczności odbycia się akcji w kierunku przeciwnym i *про-*⁶⁵ w kontekście krotności ograniczonej z określnikami grupy peryferyjnej wskazujących ruch.

(232) - *Я мало кого знаю, хотя **сотни раз облетал** всю планету. Есть еще Теплое Течение, озеро Байкал, Айсберг... Был еще мой отец. Давно. Он тоже любил земную женщину.* (Л.Панасенко: *С той поры, как ветер слушает нас*; БММ)

(233) *Они уже **не раз объезжали** хозяйство, разбросанное по степи километров на пять.* (О. Павлов: *Карагандинские девятины*; БММ)

(234) *Поэтому я остановился перед витриной Камера, **мимо** которой **не раз проходил** и раньше, но никогда не заглядывал внутрь магазина, зная, какие там фантастические цены.* (Б. Райнов: *Странное это ремесло*; БММ)

(235) *Своего репетитора я не видела почти десять лет. **Сколько раз я пробегала** или **проезжала** на троллейбусе **мимо** его переулка, но ни разу не зашла.* (С. Соколов: *Школа для дураков*; БММ).

⁶⁴ Czasowniki te wyrażają realizację akcji jednokierunkowej bez konieczności odbycia się akcji w kierunku.

⁶⁵ Czasowniki wyrażają akcję realizowaną w obu kierunkach bez zmiany charakteru ruchu.

Одnotowano 218 przykładów wystąpień czasowników multiplikatywnych w korpusie języka rosyjskiego w kontekście z określnikami krotności ograniczonej z grupą peryferyjną:

(236) *Я кашлял много раз, будто вся грудь моя насквозь простудилась, - она все равно не замечала.* (В. Астафьев: *Последний поклон*; БММ)

(237) *Глаза Жозефины закатились, обнаружив белки. Она много раз моргала, прежде чем смогла сфокусировать свои глаза снова.* (К. Кастанеда: *Второе кольцо силы*; БММ).

1.2. Czasowniki dokonane z określnikami krotności ograniczonej группы периферийной в языке русском

A. Barentsen (Барентсен, 1992, 4) podaje 3 przykłady użycia czasowników dokonanych z określnikami grupy peryferyjnej w języku rosyjskim zaczerpnięte z artykułu J.-P. Sémona (1979):

(238) *И я помирился, и просил извинения, и много раз с ним поцеловались.* (Лесков: *Соборяне*; Sémon, 1979: 98)

(239) *Они прошли много раз до аптеки и назад.* (Эренбург: *Оттепель*; Sémon, 1979: 100)

(240) *И тут бы утешиться нам толстовским убеждением, что не генералы ведут войска, не капитаны ведут корабли и роты, не президенты и лидеры правят государствами и партиями – да слишком много раз показал нам XX век, что именно они.* (Солженицын: *Август 14*; Sémon, 1979: 94).

A. Barentsen (Барентсен, 1994, 2) przytacza także inne przykłady z aspektem dokonanym (łącznie 7 przykładów w korpusie dodatkowym): :

(241) [...] *Бильбо перепачкался зеленым и черным о старую кору, много раз чуть не сорвался и наконец [...] долез до верха.* (ХОБ)⁶⁶

(242) *Я отсутствовала в это время, да никто тогда моего слвета, признаться, не спрашивал. Мне много раз потом пришлось объясняться по этому вопросу.* (Интервью со Старовойтовой «Огонек» 1992).

Pierwszy z nich odnosi się do typu narracyjnego, w którym na wybór aspektu

⁶⁶ ХОБ – Дж. Р. Р. Толкин: *Хоббит, или Туда и обратно. Повесть-сказка*. Перевод с английского Н. Рахмановой. Ленинград 1976,

dokonanego ma wpływ użycie określnika *чуть не*, natomiast w drugim przykładzie (typ retrospektywny) ważną rolę dla wyboru aspektu dokonanego ma modalny czasownik *прийтись* (por. *я потом много раз объяснялась*) (Барентсен, 1994, 4). Pozostałe przykłady zawierają pełną lub krótką formę imiesłowu biernego czasu przeszłego, np.

(243) *И это длилось долго и потом, длилось всю весну, как еще долго чувствовался – или мнился – в вымытом и много раз проветренном доме страшный, мерзкий, сладковатый запах...* (БУН)⁶⁷

(251) *Мы говорили о вещах, которые, вероятно, много раз были продуманы.* (Н. Зощенко: *Возвращенная молодость*).

W kontekście krotności ograniczonej z określnikami krotności grupy peryferyjnej występują czasowniki w formach aspektu dokonanego wskazujące momentalny charakter czynności (*очнуться, упасть, рухнуть, свалиться, встретить (кого-то), упустить (что-то)*).

Są to przykłady jednostkowe, co wynika z przyczyn ekstralingwistycznych:

(244) - *Да упарился весь, пока спустился. Раз сто упал. Эти спортсмены заядлые тоже хороши! Взяли и все разом вниз укатили. Спасибо этому Эрику.* (Н. Копсова: *Русская жена*; БММ).

Poniższy przykład jest dwuznaczny. Powtarzalność może się bowiem odnosić do aktów częściowych, bądź do akcji całościowej. Użyto w nim czasownika dystrybutywnego *перечеловать* ‘рацеловать всех, многих или все, многое’ (wszystkich / każdego z osobna pocałował niezliczoną ilość razy):

(245) *Мы, дети, как бросились к нему, так и не отходили. У меня потом вся щека была в царапинах от его колючей бороды, -- так сильно он прижимал меня к себе. Перечеловал всех нас бесчисленное количество раз* (М. Распутин, *Распутин, Почему?*; БММ)

Wystąpiły także czasowniki semelfaktywne, np.

(246) *Он раз, еще раз, еще много, много раз стукнул по сукну стола и, следовательно, - косвенно - по самому столу.* (Р. Кено: *С ними по-хорошему нельзя*; БММ).

Аспект dokonany używany jest dla podkreślenia znaczenia zrealizowanej akcji dla jednego z aktantów, por.

⁶⁷ БУН – И. А. Бунин: *Рассказы*.

(247) Французский поэт Брейтейль **писал два года** любовное письмо одной актрисе и **написал миллион раз "я вас люблю"**. (А. Беляев: *Человек, нашедший свое лицо*; БММ) (pokręślona została nie tylko duża liczba powtórzeń, ale także jakość powtarzającej się akcji, tj. wyznanie miłości na piśmie)

(248) Под конец двух часов медитации, она **много раз записала свое имя**, заполнив им три страницы, и написала одну и фраз, которую смогла вспомнить, услышанную из серых губ мадам Вестфол: "Неграждане являются собственностью государства." (К. Уилхелм: *Похороны*; БММ) (duża liczba powtórzeń gwarantuje efekt medytacji)

(249) Бедный Марк, - и в его живом воображении **возникла не раз** виденная картина: машина, изрешеченная пулями, с выбитыми окнами, скучающие полицейские, привыкшие ко всяким ужасам на дорогах, карета "скорой помощи", окровавленное тело на полотняных носилках... (С. Жемайтис: *Жестокий штурм*; БММ) (podkreślenie jakości widzianego obrazu)

(250) - Да, но самое неприятное заключается в том, - продолжал Харрис, - что я в них **разгадал убийцу всего восемьдесят три раза**. Понимаете? Подумать только - всего восемьдесят три целых и ноль-ноль сотых книги! (Сборник зарубежной фантастики; БММ) (podkreślenie ważności akcji dla subiekta).

2. Grupa peryferyjna в języку polskim

2.1. Czasowniki niedokonane z okreśnikami krotności ograniczonej grupy peryferyjnej в języку polskim

W języку polskim określnik *ileż to razy* / *ile razy* pojawia się najczęściej w wykrzyknieniach lub pytaniach retorycznych:

(251) **Ile razy mówiłam**, żeby nie waliła tyle węgla naraz, co dzień po troszku, nie co drugi dzień piekło!!! (M. Kuncewiczowa: *Cudzoziemka*; Korpus PWN)

(252) Ach, dzieci! **Ileż to razy prosiła**, by nie wychodziły przed dom. Jak jednak mogła upilnować te dwie niespokojne dziewczynki w mysich płaszczykach, które

goniąc się po schodach w sieni, co kilka chwil wybiegały do ogrodu, a potem wracały zgrzane, z białym obłoczkiem wokół twarzy (S. Chwin: *Hanemann*; Korpus PWN).

Przy połączeniach form aspektowych z określnikami grupy peryferyjnej w języku polskim działa czynnik anulowania efektu, a zatem czasowniki akcji dwukierunkowej występują w aspekcie niedokonanym:

(253) *Tę bramę **otwierał** niegdyś **wielokroć** i nie miał wątpliwości, że to ta sama, co przed trzydziestu laty; dziś odpryski zdradzały, że kilka warstw farby zmieniły jej kolor, ale nie zdołały one zamaskować chropowatej patyny lat.* („Akant”, Miesięcznik Literacki, 2009; Korpus PWN).

(254) *Kultura polska była dla mnie zawsze najważniejsza - podkreślił Norman Davies. - Państwowość **znikała wiele razy**. A nawet kiedy istniała, nie zawsze była najmocniejsza. Ale kultura żyła zawsze, była i jest podstawą życia narodowego. Bez kultury nie ma narodu.* (J. Piątek: *Gloria Artis dla Normana Daviesa*; www.polska.pl)

(255) *Dziennikarka chińskiej telewizji nerwowo obgryza paznokcie. Mówi, że Ding Meiyuan jest w stanie podrzucić 165 kg. Tyle **podnosiła** na treningach, i to **wiele razy**.* ("Rzeczpospolita", Nr 09.23/2000; Korpus PWN).

W korpusie polskim odnotowano 902 przykładów czasowników akcji dwukierunkowej.

Z określnikami krotności ograniczonej grupy peryferyjnej daje się zauważyć tendencja do zwiększenia roli czynnika ‘anulowanie efektu’ i użycia czasowników niedokonanych. Żeby wyjaśnić przyczynę tej tendencji, należy zwrócić uwagę na to, że działanie czynnika ‘stopień reprodukowalności akcji’ z tymi określnikami zostaje osłabione. Działanie czynnika anulowania efektu jest bowiem wzmacnianie poprzez trudniejsze postrzeganie akcji jako reprodukowalnej w rzeczywistości (Зельдович 2003, 98-99).

W poniższych przykładach wyeksponowane zostało wskazanie celu, a mimo to użyty został czasownik ruchu dwukierunkowego w aspekcie niedokonanym:

(256) *Od 1622 artysta zaczął podejmować podróże, już jako sławny malarz i dyplomata. **Wielokrotnie wyjeżdżał** do Paryża by omawiać zamówienie Marii de Medici na wystrój galerii w Pałacu Luksemburskim Scenami z życia króla Henryka i Marii* (Medici; <http://malarstwo.awardspace.info/malarzeaba9-2.html>)

(257) - **Wielokrotnie przyjeżdżał** do Wrocławia w celach politycznych. W 1947 roku przemawiał na wiecach przedwyborczych w Pafawagu i w sali Opery, brał udział w spotkaniach propagandowych i kongresach PPS. W latach 60. uczestniczył w obchodach rocznic Przyłączenia Ziem Zachodnich i Północnych do Polski. (B. Sadowska: *Przeszłości się nie wybiera*; //www.wroclaw24).

Pojawiają się także czasowniki ruchu niezdeterminowanego w znaczeniu ruchu dwukierunkowego ‘tam i z powrotem’:

(258) *Mając już siedemdziesiąt lat, chodziła po Tatrach. Wielokrotnie również jeździła do Katynia, gdzie zginął jej ojciec.* (R. Werpachowski: *Wspomnienie o Zofii Stefanowskiej- Traugutt*; www.lwow.com.p).

W kontekście może być wyrażona eksplicytnie akcja odbywająca się w kierunku przeciwnym:

(259) *Po prostu zaczął się odwracać, aby powędrować z powrotem do swego pokoju; wyglądało to zresztą dziwnie, ponieważ wobec niedyspozycji obroty przychodziły mu i trudnością i musiał pomagać sobie głową, którą przy tym **wiele razy unosił**, to znów **uderzał nią o podłogę**.* (F. Kafka: *Przemiana*; www:niniwa2.cba.pl/kafka_przemiana)

(260) *Policjanci żądali od praktykujących okazywania ich dokumentów tożsamości. Na następny dzień po południu wielu funkcjonariuszy parkujący w pobliżu ambasady chińskiej swoje samochody widziani byli, jak **wielokrotnie wchodzili i wychodzili** z budynku ambasady.* (Tajlandia: KPCh podżega tajską policję do pobicia...; www.pl.clearharmony.net/article).

(261) *Przez dłuższy czas kręcił się po sklepie. **Wielokrotnie wchodził i wychodził** ze stoiska z narzędziami. W pewnym momencie odkleił kod kreskowy z tańszego wiertła, które kosztowało ponad 47 złotych i nakleił na wiertło, które kosztowało ponad 460 złotych.* (Komenda Stołeczna Policji: *Chciał zaoszczędzić na zakupie wiertła*: www.warszawa.naszemiasto.pl/kronika_policyjna).

Wśród czasowników wyrażających akty mowy przeważają czasowniki niedokonane, dla których czasownik *mówić* jest reprezentatywny. Jeśli czasownik taki używany jest w typie narracyjnym, to osiągnięcie efektu działań słownych schodzi na dalszy plan, a akcja zostaje włączona w obręb łańcucha zmieniających się akcji. W typie retrospektywnym efekt działań nabiera ważności, nie zaś samo spełnienie się aktu mowy. Jeśli z określnikami grupy peryferyjnej zostaje użyty czasownik *mówić*, to ze względu na dużą liczbę powtórzeń wartość informacyjna wypowiedzi schodzi na dalszy plan, a predykaty neutralne

adresatywne nabierają emocjonalnego zabarwienia (pouczenie, ostrzeżenie, wyrażenie zniecierpliwienia, negatywnych emocji) (Stawnicka, 2007):

(262) *Natychmiast pojawił się strażnik. - Co się dzieje? - patrzył wystraszony na Pikiego. - Kto go tutaj wpuścił? Wskazał na domokrądcę. - Przecież **mówiłem sto razy!** - Mówił, że inwestuje na giełdzie - tłumaczył strażnik.* (M. Miller: *Pierwszy milion*; Korpus PWN).

Podobne wnioski można wyciągnąć analizując zdania z użyciem predykatów wolitywnych. Zrealizowanie się aktu mowy poprzez wielokrotne powtórzenie prośby, zaproszenia, obiecywanie czegoś itd. nie gwarantuje osiągnięcia efektu finalnego, a raczej służy przekazaniu ładunku emocjonalnego.

Osiągnięcie efektu finalnego może być wskazane eksplicitnie:

(263) *Patriarchat **wiele razy prosił** Kościół katolicki o podjęcie kroków na rzecz przezwyciężenia trudności, ale „dotychczas nie zrobiono niczego, co można by uważać za rzeczywisty akt dobrej woli”.* (Ks. A. Boniecki: *Katolicy w Rosji: nowy rok, stare problemy*; www.tygodnik.com.pl)

(264) *Maciej Nowak, szef Instytutu Teatralnego, przyznaje, że przez sześć lat dyrektorowania w Teatrze Wybrzeże wielokrotnie **proponował** młodym reżyserom wystawienie sztuk Mrożka, **bez rezultatu**: - Prosiłem, żeby przeczytać "Pieszo", "Policję", ale to nie miało dla nich wdzięku.* (A. Kyzioł: *Półkownik Mrozek*; www.e-teatr.pl).

Z poniższego przykładu wynika jednak, że po każdym powtórzeniu aktu mowy nastąpiła pozytywna reakcja:

(265) *Uważałam swoje możliwości wokalne za ograniczone. Ośmielili mnie dopiero Starsi Panowie. To mistrzowie, czytając teksty Przybory i słuchając muzyki Wasowskiego byłam oczarowana. Ja do tego nie dorastałam, więc **wiele razy prosiłam** ich o pomoc.* („Rzeczpospolita”, Nr 11.17/ 2001; PWN).

Powtórzenie akcji może być związane z tożsamością aktantów (przyczyną powtórzeń jest brak efektu finalnego) lub ze zróżnicowaniem aktantów, np. zróżnicowanie obiektów lub zróżnicowanie subiektów.

Z określnikami grupy peryferyjnej w aspekcie niedokonanym używane są takie czasowniki, które występują także w aspekcie niedokonanym z określnikami grupy centralnej. Są to m. in. czasowniki percepcji wzrokowej i słuchowej (stanowe):

(266) ***Wiele razy widziałem** przecież takie wyrysowane przez czas prostokąty na ścianach. Może to, że nie znam, że chyba nigdy nie widziałem tych obrazów, a przynajmniej ich nie kojarzę...* (K. Lupa: *Podglądania*; Korpus PWN)

(267) *Pani profesorowa patrzyła z uwielbieniem na swojego wielkiego małżonka, Baśka nie wtrącała się do tych rozważań, może **słyszała je już wiele razy*** (R. Antoszewski: *Kariera na trzy karpie morskie*; Korpus PWN)

a także czasowniki percepcyjne czynnościowe

(268) *A gwiazdy? **Wielokrotnie oglądaliśmy** ich atrakcyjniejsze kreacje.* („Rzeczpospolita” 03.31.2001; Korpus PWN).

(269) *I później właściwie tęskniłem, żeby znowu to zobaczyć. I później rzeczywiście **wielokrotnie to obserwowałem**. No później no jakoś potraktowałem poważniej góry i poszedłem na kurs i zdobyłem kartę taternika, chodziłem po jaskiniach przez parę lat. I to było piękne.* (Rozmowa bezpośrednia, Rozmowa o podróżach; Korpus PWN).

Jeśli z określnikami grupy peryferyjnej występują czasowniki konatywne, to czasem trudno orzec, co się powtarza, czy nieudane próby osiągnięcia rezultatu, czy też za każdym razem rezultat został osiągnięty, przy czym przeważnie problem ten zostaje rozstrzygnięty w kontekście, por.

(270) *Ten chłopak jest chyba szalony. Powinni go wsadzić na dobre, zanim kogoś zabije. Już **wiele razy** policja mnie **łapała**, ale nigdy nie mogli mnie zatrzymać* (N. Cruz: *Opowiadania*; www.idn.org.pl)

(271) *Odmówił Pitagorasowi daru wiekuistego istnienia, mimo że nikt jak on nie był dawnym filozofem, uznawanym przez późniejszych hermetyków za głównego patriarchę. Może tylko droczył się z Pitagorasem, który - jak wiemy - jest nieśmiertelny, choć **wielokrotnie umierał**.* (H. Waniek: *Opis podróży mistycznej z Oświęcimia do Zgorzelca 1257-1957*; Korpus PWN)

(272) *Otóż kiedy zostałem księdzem, **przekonywałem się wielokrotnie**, jak moralnie groźna jest ta postawa. W miejsce prostego zakłamania mamy tu zakłamanie do kwadratu.* (*Almanach Humanistyczny*, Nr 5/ 1986; Korpus PWN).

Z określnikami grupy peryferyjnej wystąpiły czasowniki iteratywne (*grywać, bywać, widywać*):

(273) *Teraz", rzekł do mnie głos, parafrazując Hamleta. "Jeśli ma się to stać, to teraz. Nie później. Teraz!" Przytrzymałem jej palce i znowu spojrzałem w oczy. - Fin de partie już był - zacząłem z bijącym sercem. - A teraz... - i, jak to **wiele razy***

widywałem na filmach, zacząłem się wolno zbliżać ustami do jej ust. (A. Libera: *Madame*; Korpus PWN)

(274) *Zanim niebo pojaśniało od promieni wschodzącego słońca, Bizbir zatrzymał swój pojazd na jednym z balkonów Zamczyska. Znał je doskonale. **Bywał tu wielokrotnie**. On i Księżna Wrózek przyjaźnili się od lat.* (B.Ostrowicka: *Kraina Kolorów- księga intryg*; Korpus PWN).

Przykłady użycia określników grupy peryferyjnej z czasownikami wyrażającymi akcje niekontrolowane są jednostkowe (z przyczyn ekstralingwistycznych)

(275) *Zawodnicy obu drużyn **wiele razy uderzali** z dystansu, a piłka padała łupem obu bramkarzy lub lądowała poza boiskiem. Walczanie w 25. minucie po indywidualnej akcji Rosińskiego objęli prowadzenie.* (M. Markowski: *Wzmocniona jedność*; www.mariogool.pl)

(276) *Sam Caspar Schwenckfeldt zapisał w swym dzienniku: " w górskich wioskach **wielokrotnie trafiałem** na zielarzy znających wybornie sztukę leczenia i służących pomocą bliźnim".* (H. Waniek: *Opis podróży mistycznej z Oświęcimia do Zgorzelca 1257-1957*; Korpus PWN).

W zebranym korpusie nie wystąpiły przykłady użycia określników grupy peryferyjnej w typie narracyjnym tekstu w aspekcie niedokonanym.

2.2. Czasowniki dokonane z określnikami krotności grupy peryferyjnej w języku polskim

Odnotowano 2406 przykładów czasowników w aspekcie dokonanym z określnikami grupy peryferyjnej.

Przy pomocy aspektu dokonanego podkreśla się znaczenie rezultatów akcji. Formy aspektu dokonanego pojawiają się najczęściej, gdy chodzi o wyeksponowanie rezultatów akcji lub wskazanie, iż skutki akcji były negatywne dla jednego z aktanów:

(278) *W celu zmuszenia Turków do szybkiej zgody, rządy Wielkiej Brytanii i Francji poparły grecki plan ofensywy w Anatolii. Grecy **wiele razy zwyciężyli**, dostali się w głąb Turcji i tylko sprzeciw mocarstw powstrzymał ich od zajęcia Stambułu. Rząd turecki przestraszył się i podpisał traktat pokojowy w Serves 10 sierpnia 1920r. (Grecja w dobie klęski w Anatolii i zamachów stanu w 1915-1916r. /www.sciaga.pl/tekst)*

(279) *Od lat mam zwyczaj czytania wieczorem na głos paru stron Świątego Augustyna. W ten sposób **ileż razy przeczytałem** wyznania; tyle, że gdyby nie moja*

słabnąca pamięć, mógłbym je chyba recytować w całości lub na wrywki, nie zaglądając do książki. („Kultura”, Nr 5 (500)/ 1989; Korpus PWN).

Trzeba jednak zauważyć, że tendencja do użycia czasowników dokonanych z określnikami grupy peryferyjnej nie jest tak silna, jak w przypadku użycia określników grupy centralnej.

Odnotowano jednostkowe przykłady w typie narracyjnym z czasownikiem dokonanym:

(280) *Mija właśnie siódma godzina pracy lekarza. Lekarz **wstał już wiele razy**, otworzył drzwi, przywitał kolejnych pacjentów, wysłuchał i rozwiązał kilkanaście problemów. Jest po prostu zmęczony.* (M. Stefańska: *Budowanie relacji lekarz-pacjent*; www.dentonet.pl).

Czasowniki dokonane pojawiają się także, jeśli taki czasownik jest składnikiem związku frazeologicznego. J. Stawnicka (2007) przytacza przykłady takich związków: *coś się (komuś) upiekło, komuś się upiekło* ‘kogoś ominęła kara, przykrość; uszło komuś coś bezkarnie’, książk. *przyprzeć kogoś do muru* ‘postawić kogoś w sytuacji przymusowej...’:

(281) *Nic mi nie będzie, **tylę razy się upiekło!*** (J. Wieczerska: *Zawsze jakieś jutro*)

(282) *A przecież Hague jest dobrym mówcą i błyskotliwym polemistą. W parlamencie nie raz przyparł do muru premiera Blaira.* (IPI PAN).

W typie retrospektywnym wystąpiły przykłady czasowników percepcyjnych w aspekcie dokonanym:

(283) - *Już od dawna muszę, używać ręk do tworzenia. Znów zrobiłam sobie długą deseczkę i musiałam zaczynać od nowa. **Wiele razy usłyszała** jeszcze podczas tej rozmowy.* (K. Bochenek: *Miedzy najblizszym, a następnym snem*; www.kinga.bochenek.nets.pl)

(284) *Podczas gdy miliony z Was tak **wiele razy ujrzały** naszą załogę, jak również Istoty Pozaziemskie, to w rzeczywistości były to postępujące kontakty, które stopniowo przyniosły ze sobą poważny stopień akceptacji dla nas* (W. Matuch: *System Miłości Narodów*; www.sm.fki.pl/index.php)

(285) ***Dwadzieścia razy obejrzałem** ogród; no i cóż? widzę, że piękny, że drzewa kwitną, że trawa zielona, ale co to dla mnie za "papier"? Byłem na łące - prześliczna.* (W. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl)

(286) *Po wyjściu roju z ula zawiesza się on na krótko w okolicy pasieczyska. W takich warunkach autor **wielokrotnie zaobserwował** jak wygłodniałe trutnie czułkami prosiły robotnice o pokarm. Ponieważ większość z nich posiada zapas*

miodu wyniesiony z ula w swoim wolu, to długo nie dają się prosić i kolejno dwie lub trzy pszczoły karmią głodomora. (M. Winiarski: *Trutnie w pszczelej rodzinie*; www.pracownia.org.pl).

W kontekście z określnikami grupy peryferyjnej w jednostkowych przypadkach pojawiają się czasowniki oznaczające niezamierzone zmiany stanu typu *spotkać się, utkwąć, przewrócić się*. Zmiany stanu wyrażane tego typu czasownikami posiadają charakter zmian nagłych i odbywają się bez kontroli subiekta:

(287) *Pan Prezes Jan Kobylański **spotkał się** w swoim życiu **wiele razy** z Naszym Wielkim Polakiem Papieżem Janem Pawłem II. Pierwsze spotkanie miało miejsce w Argentynie w kwietniu 1987 roku.* (J. Kobylański: *Unia Stowarzyszeń i Organizacji Polskich Ameryki Łacińskiej*; www.usopal.com/index)

(289) *Pacjenci, którzy **przewrócili się wiele razy** nie różnili się znamienne od tych, którzy upadli raz. Wnioski: W grupie chorych po udarze upadki dotyczą zwłaszcza osób z dużym deficytem neurologicznym, ciężką niepełnosprawnością i zespołem zaniedbywania.* (Czasopismo Medyczne; *Neurologia i Neurochirurgia Polska* 1/2007).

W kontekście z określnikami krotności ograniczonej z grupą peryferyjną występują czasowniki semelfaktywne typu *krzyknął, ziewnął, machnął, stuknął*:

(290) *Niewielu - odparła ze śmiechem. - Ty i ja wiemy od mędrców. Chodziłam tymi korytarzami - **machnęła** ręką w dół - **wiele razy**, ale chyba nikogo tu nie spotkałam. Z tego, co wiem od Gwidona, to nawet dla większości dworaków Baszta jest najzwyklejszą częścią zamku.* (B.Ostrowicka: *Kraina kolorów-księga intryg*; Korpus PWN)

(291) *Marszałek senior Józef Kaleta (SLD) **stuknął trzy razy** laską marszałkowską i już, już chciał otworzyć pierwsze posiedzenie Sejmu „Polskiej Rzeczypospolitej Ludo...”, ale się poprawił, wzbudzając oklaski i śmiechy na sali.* („Gazeta wyborcza”, Nr 246/ 1997; Korpus PWN).

Pojawiły się także czasowniki wyrażające realizację akcji w dwóch przeciwnych kierunkach bez konieczności zmiany kierunku ruchu: *obiet, oblecieć, objechać* oraz czasowniki ruchu z prefiksem *prze-* (*przebiec obok kogoś, przepłynąć*):

(292) *Od 1996 r. członek oddziału warszawskiego Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. Europę wraz ze Śródziemnomorzem **wielokrotnie objechał** wzdłuż i wszerz koleją, samochodem, autokarem, promem. Absolwent i doktorant Wydziału*

Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego. (M.Chojnacka, J.Swajdo: Kąpieliska termalne i lecznicze; www.wyprawadoindii.pl/przewodnik).

Pojawiły się także w korpusie formy imiesłowu biernego czasownika dokonanego, a także formy nieosobowe na *na no-*, *to-*:

(293) *Jerozolima znaczy po hebrajsku „miasto pokoju”. W swoich dziejach **17 razy zburzona i 18 razy odbudowana**, położona w górzystym terenie na wysokości ok. 750 m ponad poziomem morza. (W. Miszewski: *Na pielgrzymkowym szlaku*; www.dpdt.diecezja.torun.pl)*

(294) *W projektach obecnie stosowanych, które **opracowano i zatwierdzono niejednokrotnie** kilka lat temu, przewiduje się częstokroć roboty i nakłady zbędne. („Nowe drogi”, Nr 5/ 1959; Korpus PWN).*

Rozdział IV

Użycie form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej grupy negatywnej

Do grupy określników krotności nieograniczonej zaliczono także określniki grupy negatywnej, tj. *никогда* i *ни разу*⁶⁸ w języku rosyjskim oraz *nigdy* i *ani razu* w języku polskim. W celu prezentacji form aspektowych czasowników w czasie przeszłym z określnikami krotności ograniczonej grupy negatywnej, zasadnym jest wyjaśnienie mechanizmów negacji oraz podwójnej negacji⁶⁹.

Językowa podwójna negacja polega na zanegowaniu akcji już zawierającej znak negacji, wynikiem czego jest powstanie wyrażenia bogatszego od wyjściowego wyrażenia pozytywnego, np. *Nigdy nie byłem we Francji* (Antas, 1991, 37), *Nigdy nie istniał ustrój prawdziwie demokratyczny* (Grodziński, 1983, 110). Niektórzy językoznawcy (Grodziński

⁶⁸ A także *ни раз* (не), *разу* (не), i *одного раза* (не), i *однажды* (не).

⁶⁹ Badacze fenomenu negacji, podkreślają negację jako akt odrzucania, oporu i odmowy. Tezę taką wysuwa L. Lyons (1977, 722). Pojęcie negacji traktowane jest jako akt woli negatywnej - nie chcę. Takie stanowisko, w którym utożsamia się z wolą negatywną („nie chcę”) utrzymuje A. Wierzbicka (1969, 97). Podobne uważa P. Attal, który traktuje negację jako specyficzny akt mowy. Utrzymuje, że negacja powinna być określana jako rodzaj specyficznego aktu językowego, który można potraktować jako akt oporu (resistance), akt odmowy (refus) i akt sprzeciwu (opposition) (za J. Antas, 1991, 37-38). J. Antas (1991, 16) wyróżnia w związku z tym negację ekstensjonalną i negację intensjonalną. Pierwszy typ w obszarze logicznym odnosi się do prawdy i fałszu, co oznacza, że sąd zanegowany równa się z fałszem. Drugi typ negacji – intensjonalny, to akt odrzucenia i działa na przestrzeni przeciwieństw, odnosi się do sądów wyrażających wiarę lub mniemanie. Według badaczki obszarem badawczym negacji w językach naturalnych jest pragmatyka, a nie logika. (Antas 1991, 29). W klasycznej definicji traktującej pojęcie negacji, które zostało sformułowane na gruncie gramatyki generatywnej, podkreśla się działanie prawa transferu negacji (transferred negation), polegające na jej przemieszczaniu się. Zgodnie z tym twierdzeniem można wyrazić, że: *Nieprawda, że P jest S*, (a to znaczy) $= P \text{ nie jest } S$ (Lyons, 1977, 775). Spośród pojęć, które wiążą się z negacją, stanowiących różne modyfikacje i zastosowania negacji, zwraca się uwagę na zwykłe przeczenie nie i takie wyrażenia jak: *prawdą jest*, *nieprawda* lub *nieprawdą jest*. W rachunku zdań negacja określana jest jako operator prawdziwości używany w celu tworzenia z danego sądu p jego zaprzeczenia, można stwierdzić zatem, że dla każdego sądu p, który jest prawdziwy, jest inny sąd $\sim p$, który jest fałszywy i odwrotnie, negacja sądu fałszywego daje sąd prawdziwy. Podkreśla się, związek negacji z wyrażeniami *prawda / nieprawda* (*prawdą jest / nieprawdą jest*), Związek nie z *prawda*, *nieprawda* jest widoczny w tym, że zdanie typu *prawda że nie p* jest tożsame z *Nieprawda, że p*, zdanie *Prawda, że p*, jest tożsame ze zdaniem *Nieprawda, że nie p*. Jednym z wcieleń negacji jest wyrażenie *nieprawda, że*. (Maciaszek, 2006, 16). Odnośnie związku negacji z wyrażeniami: *prawda / nieprawda* (*prawdą jest*) / *nieprawdą jest* można przedstawić modele struktur z *nie*, *nieprawda* i *prawda* w różnych kombinacjach elementu negacji *nie*. (*Jan śpi. Nieprawda, że Jan śpi. Nieprawda, że nieprawda, że Jan śpi*) (Bogusławski, 1975, 139-142). Pojęcie podwójnej negacji odnosi się do typu zdań, w których ma miejsce podwójne zaprzeczenie np: *Nigdy nie był za granicą*, *Nigdy wcześniej nie czuł się lepiej* (Słownik Współczesnego Języka Polskiego). Wyróżnia się operatory negacji- pełniące funkcje wyrazów funkcjonalnych, tzn. traktowane są jako narzędzia dla tworzenia określonych typów mowy, w celu realizacji pewnych celów dzięki wprowadzeniu aktów negowania oraz wyróżnia się negatory- zaliczane do elementów językowych, w których negacja zespolona jest semantycznie. Wyszczególnia się pełne zespolenie semantyczne osiągane dzięki takim elementom językowym jak *nigdy*, *niemożliwy*, *żaden* i drugi typ wcielenia semantycznego określane jako częściowe, osiągane dzięki takim elementom językowym jak *rzadko*, *trochę*, *tylko*, a swój negatywny charakter ten typ posiada, dzięki semowi „umniejszania”. (Antas, 1991, 65-66).

⁶⁹ O czasownikach iteratywnych patrz W. Cockiewicz (1992).

1983: 110-112) wskazują na alogiczność prawa podwójnego przeczenia, np. jednoczesność występowania w jednym zdaniu z *nie* słowa *nikt*. Należy jednak zwrócić uwagę, że negacja z *nie* jest innym rodzajem negacji językowej, niż np. negacja z zaimkami *nic*, *nikt*, *nigdy*, *nigdzie*. J. Antas (1991, 58 – 59) pisze w tym kontekście o wyrażeniach zaimkowych mających charakter niepełnej negacji, tj. o półnegatorach. Jak podkreślają B. Stanosz i A. Nowaczyk (1976, 99 – 103), niezgodność z prawem podwójnego przeczenia przy zestawieniu w jednym zdaniu negacji z *nie* i np. *nikt* jest pozorna, ponieważ *nikt* nie jest pełnym ekwiwalentem wyrażenia *nieprawda, że*, podczas gdy *nie* jest pełnym ekwiwalentem tego wyrażenia. W powyższym przykładzie *Nigdy nie byłem we Francji* sens zdania jest pozytywny (*prawda, że nie byłem*), przy czym dwa wyrazy negujące nie znoszą negatywnego znaczenia, a w zdaniu *Nieprawda, że nie byłem we Francji* sens zdania jest pozytywny (*prawda, że nie byłem*), a negatywne znaczenie zostaje zniesione.

Włączając określniki negatywne do określników krotności należy postawić pytanie o ich związek z przekazaniem informacji o częstości występowania zdarzeń.

Słowniki współczesnego języka polskiego klasyfikują leksem *nigdy* jako przysłówki i przypisuje mu znaczenie ‘w żadnym razie, w żadnej chwili; także w żadnej sytuacji, pod żadnym warunkiem; wcale, zupełnie’: *Nigdy tam nie byłem, Nigdy nie wyjeżdżał za granicę. Nigdy się nie mylił* (Sz); *Lubiła nawet flirtować, ale nigdy nie przybierało to rozmiarów, które by mogły zaniepokoić jej męża* (Dor). W Słowniku języka polskiego pod. Red. M. Bańki zamieszczono informację „Jeśli coś nigdy się nie zdarza, to nie ma takiego momentu ani okresu czasu, w którym by się zdarzało”, np. *Wyniki tych badań nigdy nie zostały opublikowane ...Nigdy nie wychodzę z domu bez parasola...Nigdy nie mów „nie”*. *Nigdy bym nie pomyślał, że stać ich na coś takiego*. Określnikowi *ani razu* są przypisane znaczenia: *wcale, zupełnie (nie)*; *Na Zenowicza nie spojrzałam ani razu - i do końca wieczoru nie zamieniłam z nim ani słowa, O Pastusi ani razu nie wspominał* (Dor), *wcale, zupełnie (nie), nigdy* (Sz).

Podobnie w źródłach rosyjskich odnotowane zostało znaczenie ‘w żadnym czasie, pod żadnym warunkiem’⁷⁰ *Никогда не был за границей. Никогда не слышал. Я тебя никогда не забуду*. Określnik *ни разу* ma znaczenie *никогда* (БТС) ‘ни одного раза; никогда’ (Ефремова).

⁷⁰ ‘Ни в какое время, ни при каких обстоятельствах’. (Евгеньева; БАС; Ожегов; БТС).

Nigdy traktowany jest jako wykładnik kwantyfikacji ogólnej negatywnej, tj. $\forall x \neg P(x)$, np. *Janek nigdy nie spóźnia się na lekcję* ‘dla każdego przyjscia Janka na lekcję nieprawda, że Janek się spóźnia’ (Grzegorzczkowska, 1975, 52). Według M. Nowak-Frankowskiej (1975, 143) *nigdy* antytezą dla *zawsze*. Taka charakterystyka *nigdy* podkreśla związek tego określnika z powtarzalnością, nie precyzując jednak charakteru tego negatywnego związku. J. Antas (1991, 63) sytuuje na skali wyrażen częstotliwościowych *zawsze*, *często*, *czasami*, *rzadko*, *nigdy*. Miejsce *nigdy* na tej skali zdeterminowane jest odrzuceniem najmniejszego elementu skali (*nigdy* to ‘mniej niż *rzadko*’, czyli zdarzenie w ogóle nie zaszło), a więc nie jest antytezą dla *zawsze*⁷¹. Interesujące są natomiast uwagi K. Cyry (1998, 3) dotyczące zbudowania dwóch różnych skal wyrażen. Jedna z nich służy dla określania częstotliwości wystąpienia zdarzenia, druga - określenia częstotliwości niewystępowania zdarzenia. Częstotliwość zdarzenia ‘Jan mi ufał’ została scharakteryzowana przy pomocy elementów skali:

‘Jan zawsze mi ufał’ - ‘Jan często mi ufał’ - ‘Jan czasami mi ufał’ - ‘Jan rzadko mi ufał’,

a częstotliwość niewystępowania zdarzenia ‘Jan nigdy mi nie ufał’ przy pomocy skali:

‘Jan często mi nie ufał’ - ‘Jan czasami mi nie ufał’ - ‘Jan rzadko mi nie ufał’.

Nigdy znaczy zatem ‘więcej niż często’, a nie ‘mniej niż rzadko’ (Cyra, 1998, 3-4). Implikatura skalarna wyrażen określających częstotliwość niewystępowania zdarzenia ma postać: *nigdy*, *często*, *czasami*, *rzadko* (Cyra 1998, 4). Użycie *nigdy* związane jest z zaprzeczeniem, że jakieś zdarzenie miało miejsce choćby raz, przekreśla zatem możliwość wystąpienia zdarzenia (Cyra 1998, 4)⁷². Eksplikacja *nigdy* przedstawia się zatem następująco:

*nieprawda, że był (jest, będzie) taki czas, o którym można powiedzieć: p*⁷³.

Przy charakterystyce określnika *nigdy* odwołam się do pracy J. Stawnickiej *Aspekt – iteratywność – określniki kwantyfikacyjne* (2007), w której autorka konstatuje, że „*Nigdy* informuje [...] o ciągłym braku zdarzenia i o braku powtarzalności zdarzenia. Przy

⁷¹ Por. uwagę K. Cyry (1998, 3): „Ponieważ *nigdy* nie może występować w zdaniach z predykatem niezaprzeczonym, nie może być umieszczane wśród wyrażen mających taką właściwość”.

⁷² „... *nigdy* – pisze autorka - jest odrzuceniem każdego punktu na osi czasu w wyznaczonym zakresie. Nadawca komunikuje, że na osi czasu nie istnieje żaden punkt (również wyznaczony przez wystąpienie jakiegoś zdarzenia, któremu można by przypisać określoną cechę)” (Cyra 1998, 6).

⁷³ *p* jest zdaniem konstituowanym przez zaprzeczony predykat.

informowaniu o ciągłym braku zdarzenia odsyła bezpośrednio do osi czasu (*nigdy* o charakterze temporalnym), np. (1) *Zuza **nigdy nie narzekała** na brak wielbicieli* (H. Kowalewska: *Letnia akademia uczuć*) (2) *... nigdy do żadnych organizacji nie należał, polityka nie zajmował się* (T. Dołęga-Mostowicz: *Doktor Murek zredukowany*) (3) *Ale myli się pan, w Krakowie nigdy nie byłem.* (T. Dołęga-Mostowicz: *Kariera Nikodema Dyźmy*)”.

Autorka dla każdego z przykładów przytacza eksplikację:

‘nieprawda, że był taki czas, o którym można powiedzieć: ‘narzekała na brak wielbicieli’,

‘nieprawda, że był taki czas, o którym można powiedzieć: należał do jakiejś organizacji’,

‘nieprawda, że był taki czas, o którym można powiedzieć: był w Krakowie’.

Autorka wyróżnia także *nigdy* informujące o braku powtarzalności zdarzenia, na co wskazuje specyficzny kontekst (Stawnicka, 2007). W kontekście tym *nigdy* odwołuje się do osi czasu za pośrednictwem innego zdarzenia i jest to *nigdy* o charakterze dyskretnym. Za autorką podaję poniższy przykład:

(295) ***Nigdy się z nim nie nudziła.*** (H. Kowalewska: *Letnia akademia uczuć*)

który można zinterpretować ‘nieprawda, że był taki czas, o którym można powiedzieć: nudziła się, kiedy była z nim.

Autorka zwraca także uwagę na ograniczenia kontekstowe przy odsyłaniu bezpośrednim do osi czasu w przypadku określania przez *nigdy* częstości zdarzeń (Stawnicka, 2007) i wymienia:

„ograniczenie prawostronne (użycie *nigdy* z przysłówkami: *wcześniej, dotąd, jeszcze,*

przedtem, dotychczas, do tej pory, dawniej): (296) *Joanna **nigdy dotąd** nie rozmawiała z nikim szesnastoletnim* (H. Samson: *Pułapka na motyla*) [...]

- ograniczenie lewostronne (użycie *nigdy* z przysłówkami: *potem, więcej, już, później,*

odtąd już nigdy): (297) *Po kilku tygodniach daremnego oczekiwania macocha opuściła chatę i udała się gdzieś przed siebie. **Nigdy więcej** już nie powróciła do wioski.* (A. Sokołowski: *M/K Autsajderzy*) [...]

- ograniczenie obustronne (dla sytuacji objętych interwałem temporalnym o znacznej rozciągłości) (298) ***Nigdy przedtem ani potem** nie pisano w ten sposób o historii*

Polski, a zwłaszcza o jej najtragiczniejszych chwilach. (K. Zbyszewski: *Niemcewicz od przodu i tyłu* ; www.miasta.gazeta.pl) [...]

- czas istnienia uczestników sytuacji: (299) *Co prawda, życie nigdy nie układało mu się dobrze.* (Z. Uniłowski: *Wspólny pokój*)

- przy pomocy okolicznika: (300) *Wy chyba od niedawna jesteście w ministerstwie? Nigdy was nie spotkałem na odprawach u towarzysza Radkiewicza.* (J. Stawiński: *Pułkownik Kwiatkowski*)”.

Różnicę *ani razu* i *nigdy* wyjaśnia A. Barentsen (Барентсен, 1992, 24) w sposób następujący: «Обстоятельство *ни разу* указывает на то, что действие в принципе, мыслимо как повторяющееся, но что ни одного из этих проявлений не осуществляется. [...] В отличие от обстоятельства *ни разу*, слово *никогда* относится не к самому действию, а ко времени, занятому действием. Употребление этого обстоятельства вызывает представление об отсутствии такого отрезка времени, который бы характеризовался наличием данного действия.»⁷⁴.

1. Grupa negatywna w języku rosyjskim

Часовники недоконане з окреслниками кротнощі ограниченої групи негативної в мові російській

Z określnikiem *никогда* w zebranych korpusie przeważa aspekt niedokonany. Odnotowano 1224 przykładów z określnikiem w aspekcie niedokonanym. Z określnikiem *ни разу* odnotowano 642 przykłady w aspekcie niedokonanym

Z grupą negatywną wystąpiły różne grupy semantyczne czasowników. Wśród nich wystąpiły czasowniki tzw. iteratywnego rodzaju akcji (typ *суживать, стаивать*)

(301) *Он пошел в сад, сел на скамеечку над прудом, — здесь еще он никогда не суживал, - и тупо уставился на затянутую зеленую воду.* (Ф. К. Сологуб: *Мелкий бес*; НКРЯ)

(302) *С детства ни разу не плакивал Герасим, теперь слезы просочились из глаз.* (П. И. Мельников-Печерский: *На горах*; НКРЯ)

⁷⁴ Chodzi o *nigdy* temporalne.

(303) *Сколько годов живет он у Марка Данилыча, а тот **ни разу его не саживал**.* (П. И. Мельников-Печерский: *На горах*; НКРЯ)

(304) ***Никогда** раньше **не видывал**, чтобы английские лорды вели себя подобным образом.* (Б. Акунин: *Коронация, или Последний из романов*; БММ).

Z aspektem niedokonanym występują następujące grupy czasowników kursywnych: czasowniki percepcji (wzrokowej i słuchowej), np. *никогда / ни разу не видеть, слышать*:

(305) *Но **никто никогда не видел**, чтобы на водной поверхности самопроизвольно возникали круговые волна, сходящиеся в одну точку и выталкивающие вверх какие-либо предметы.* (В. Н. Комаров. *Тайны пространства и времени*; БММ)

(306) ***Ни разу не видел** в Токио, чтобы какая-то машина с мигалкой (кроме, естественно, полиции или «скорой помощи») ехала на красный свет...* (М. Виноградов. *Путин в пробке. Депутатам мешают кортежи президента и премьера*; БММ)

(307) *Его народ живет в чуждом мире, о котором она **никогда не слышала**, и живет, наверное, уже не одно поколение.* (А. Азимов: *Роботы и империя*; БММ)

(308) *Я знаю, что твой отец умер. Я **ни разу не слышал**, чтобы ты упомянул про свою мать или каких-нибудь родственников.* (А. Азимов: *Сами боги*; БММ)

- czasowniki oznaczające stan fizyczny i psychiczny, np. *никогда / ни разу не любить*

(309) *Мне тридцать три года, но я **ни разу еще не любил** по-настоящему.* (И. Зенин: *Археология Души*; БММ)

(310) *Несмотря на силу его чар, погубившую столь многих, его **никогда не любили** так, как любят горы, равнины, даже пустыню* (Д. Конрад: *Зеркало морей*; БММ)

- czasowniki ruchu, np. *никогда / ни разу не ходить*

(311) *Он не имел специальности, **не** был женат, предпочитал одиночество, **никогда не ходил** в церковь **никогда не** подавал голоса на выборах,*

отказывался платить налоги, не ел мяса, [...] (А. И. Старцев: *Генри Торо и его Уолден*; БММ)

(312) После революции я **ни** в ложу, **ни** в Верховный Совет **не** ходил **ни** разу -- как-то сразу оборвалось: и меня туда не тянуло, [...] (Б. И. Николаевский: *Русские масоны и революция*; БММ).

Pojawiły się czasowniki akcji dwukierunkowej, np. *никогда / ни разу не исчезать*

(313) Простая этика братства и честности существовала и до него, она **никогда не исчезала** полностью из христианского мира. (Г.К.Честертон: *Франциск Ассизский*; БММ)

(314) - Мортон, я беседовал со многими людьми, и впечатление у меня осталось следующее; их первое чувство таково, что зверь **ни разу не исчезал** из поля зрения, но поразмыслив немного, все они соглашались с тем, что на несколько минут, может быть, и исчезал. (А. Ван Вогт: *Путешествие "Космической гончей"*; БММ)

- *никогда / ни разу не замерзать*

(315) Менделеев должен был еще заполнить бочку с водой. Она стояла в прихожей, где было, конечно, холоднее, чем в доме, но теплее, чем на улице, и вода там почти **никогда не замерзала**. (М. Белиловский: *Поведай сыну своему*; БММ)

(316) В том месте, где капитан-лейтенант, пройдя замерзший пролив, попытался всплыть, Балтийское море **не замерзало ни разу** за сто лет, и он никак не мог рассчитывать на это коварство природы. (Л. С. Соболев: *Грузинские сказки*; БММ)

- *никогда / ни разу не возникать*

(317) Но его час еще **не** пробил. Другой остров **ни разу** больше **не** возникал в розовом мареве рассвета, как в тот памятный день. (М. Турнье: *Пятница, или Тихоокеанский лимб*; БММ)

(318) Космос был абсолютом, то есть в своем принципе **никогда не возникал**, и никто его не создавал... (А. Лосев: *История античной философии в конспективном изложении*; БММ).

W aspekcie niedokonanym wystąpiły czasowniki oznaczające akty mowy:

(319) *Вы знаете, что он верит во Второе Основание. Он **никогда не говорил** вам о своих теориях насчет его местонахождения? - **Никогда, мадам мэтр.** [...]*

(А. Азимов: *Кризис основания*; БММ)

(320) *Он **не отходит от нее ни на секунду.** Я **ни разу не говорила** с ним. Мы проплыли мимо еще двух домов. (Д. Х. Чейз: *Снайпер*; БММ)*

(321) *За все это время Лангле **ни разу ни о чем его не спрашивал.** Лишь изредка он заводил с Адамсом досужие разговоры, [...]* (А. Барикко: *Море-океан*; БММ)

(322) *Интересно, обычно ли это, эта вялость перед полетом? Я **никогда не спрашивал** об этом других летчиков, **никогда не слышал**, чтобы об этом говорил другой летчик. (Р. Бах: *Чужой на Земле*; БММ).*

Pojawiły się także czasowniki wyrażające zamiar komunikatywny nadawcy (просить, предлагать, остерегать):

(323) *Эш глянула на нее с удивлением. До сих пор Кэсси **ни разу не предлагала** ей погадать на нее, а Эш **никогда не просила** об этом. (Ч. Де Линт: *Страна грез*; БММ)*

(324) *Левая оппозиция **никогда не предлагала** "третью революцию сверху", не предлагала отказаться от НЭПа. Левая оппозиция **никогда не предлагала** административными мерами ликвидировать кулачество. (И.Л.Абрамович: *Воспоминания и взгляды*; БММ)*

(325) *Но **ни разу не написал даже, ни разу не просил** никого ничего передавать, хотя все, кто освобождался раньше, [...]* (В. Высоцкий: *Роман о девочках*; БММ)

(326) *Меня он привлек одним свойством: он **никогда и ни у кого не просил** "покурить". Табак был самым дефицитным, самым драгоценным в лагере. (Л. Разгон: *Непридуманное*; БММ)*

oraz konatywne

(327) *Как я понимаю, никто **никогда не доказывал**, что Зевс или Тор не существуют ... (А. Кларк: *Конец детства*; БММ)*

(328) *Материальность мысли Ни чудеса, ни феномены **никогда** никого **не** убеждали. Свой труд, своя работа, .. (Основы науки будущего. Основы новой науки; БММ)*

W zebranym korpusie wystąpiły przykłady jednostkowe określników: *ни раз (не)* – 1 przykład, *разу (не)* - 1 przykład, *и однажды (не)*- 5 przykładów, np.

(329) - ***Ни раз не выстрелил** и ни одна утка не села.* (М. М. Пришвин. *Дневники*; НКРЯ)

(330) *Но **разу не было** - за зиму, чтобы он пришел и меня не застал, и разу не было, чтобы застал у меня других.* (М. И. Цветаева. *Повесть о Сонечке*; НКРЯ)

(331) *12 мая говорили торжественно, на площадях, что мнимый Димитрий есть царь поганный, не чтит святых икон, не любит набожности, питается гнусными яствами, ходит в церковь нечистый, прямо с ложа скверного, и еще **ни однажды не мылся** в бане с своею поганою царицею; что он без сомнения еретик, и не крови царской.*(Н. М. Карамзин. *История государства Российского*; НКРЯ)

(332) *Возлюбленная его навесила на дверь крючок **и однажды не пустила** кавалера в свой дом.* (В. Астафьев. *Затеси*; НКРЯ), (333) *Обычно у нее менструальный цикл всегда протекал ритмично, а задержки наступали лишь при беременности. **И однажды не пришла** очередная менструация. Женищина испугалась (у нее была интимная связь в то время, когда муж находился в командировке) и сама себе поставила диагноз — беременность.* (В. Шахиджанян; *1001 вопрос про ЭТО*; НКРЯ).

1.2. Czasowniki dokonane z określnikami krotności grupy negatywnej w języku rosyjskim

Odnutowano 346 przykładów z czasownikami dokonanymi z określnikiem negatywnym *никогда*. Z określnikiem *ни разу* odnotowano 745 przykładów w aspekcie dokonanym.

Jeśli w zdaniu zostaje zanegowany aspekt dokonany, to uwaga koncentruje się na braku realizacji określonego efektu, który pojawiłby się w sytuacji, w której oczekiwana byłaby realizacja danej akcji. Jednak żaden z bodźców nie doprowadza do realizacji akcji

(Stawnicka, 2007). Podkreślona zostaje w zdaniu z określnikami negatywnymi ważność niezrealizowanego efektu:

(334) *Я еще **ни** разу в жизни **не проиграл ни** одного пари...* (Д. Крюс: *Тим Талер, или Проданный смех*; БММ)

(335) Он **ни разу не** потерял ни цента, **ни разу не** сказал ни слова о своем бизнесе. (У. Мерфи, Р. Сэпир: *Рождение Дестроера*; БММ)

(336) Я бы вышла за него замуж, но он **ни разу не попросил** меня об этом. Я думала, он слишком робок. (П. Энтони: *Искатель искомого*; БММ)

(337) Черт возьми, я был дважды женат и две тысячи раз обошелся без этого - ничего, **ни разу не влюбился**. (Г. Филдинг: *Совратители, или разоблаченный иезуит*; БММ).

W przykładach oojawiły się m. in. człony dokonane tzw. perfektovej pary aspektowej, będące czasownikami dokonanymi od czasowników percepcyjnych:

(338) **Ни разу** никто **не** засмеялся. **Ни разу** я **не услышал** веселой нотки в чьем-нибудь голосе. **Ни** мира, **ни** покоя **не** знали мы. (Д. Лондон: *Межзвездный скиталец*; БММ)

(339) Неподвижные козлы для пилки, сделанные из свежего тополя, были срезаны около самой земли, целиком похищены, и я больше их **никогда не увидел**. (М. М. Пришвин: *Серая сова*; НКРЯ).

2. Grupa negatywna w języku polskim

2.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy negatywnej w języku polskim

Z grupą negatywną w języku polskim wystąpiły czasowniki akcji dwukierunkowej:

(340) *Po prostu szyja, barki, całe ciało, wiecznie sprężone w postawie królewskiej, tęskniło do spoczynku, a dziecinna dusza - do hańby. Bóg **nigdy nie** przychodził*

Róży z pomocą. Od małego przekonywana o Jego istnieniu, próbowała z rzadka usprawiedliwić się przed Nim ze swoich grzechów albo wzywać GO na ratunek.(M. Kuncewiczowa: *Cudzoziemka*; Korpus PWN).

W aspekcie niedokonanym wystąpiły także czasowniki percepcji (wzrokowej i słuchowej):

(341) *Na samym dnie nie byłam, jeziora w naturze **nigdy nie widziałam**, ale tam właśnie wymyśliłam sobie miejsce ukrycia skrzynek z diamentami i złotem. Pasowało to do siebie o tyle, że skrzynek z diamentami też nigdy w życiu nie widziałam.* (J. Chmielewska: *Całe zdanie nieboszczyka*; PWN)

(342) *Przez dwa lata **ani razu nie widziałem** Irlandczyków, którzy kupili pałac.* (R. Piela: *Rozkradana perła*; www.turystyka.tubanet.pl/CMS/Turystyka)

(343) *Co musiała sobie w tej chwili myśleć o niej Krysia?! Krysia, która pewnie jeszcze **nigdy** w życiu **nie słyszała** podobnych wyrazów, która nie rozumiała, że czasem z ludźmi nie można inaczej, która nigdy nie byłaby zdolna...*(H. Górka: *Druga brama*; Korpus PWN)

(344) *Podkreślił, że "razem z Juszczenką wiele razy spotykał się z wyborcami i **ani razu nie słyszał**, żeby Wiktor Andrijowycz osobiście obrażał Wiktora Janukowycza".* („Rzeczpospolita”, Nr 10.11/ 2004; Korpus PWN).

Grupa negatywna łączy się także z czasownikami oznaczającymi akty mowy:

(345) *To była dla mnie taka opowieść z innej planety. Nikt o tym po prostu **nigdy nie mówił**.* (B. Dobraczyński, J. Owsiak: *Orkiestra Klubu Pomocnych Serc czyli: monolog-wodospad Jurka Owsiaaka*; Korpus PWN)

(346) *Gdy pytam Zofię, co jej zostało w pamięci z tych nocnych rozmów, zastanawia się chwilę. - Wie pan, że on przez te trzydzieści lat **ani razu nie mówił** o nikim źle? Nigdy. A przecież był szefem, posłem. Miał wiele kontaktów z ludźmi.* (J. Kowalski: *Gustaw Holoubek*; www.teatry.art.pl/portrety)

(347) *Wiem skądinąd, że skończyła studia prawnicze i pielęgniarские. Jest związana z AWS? - **Nigdy** jej o to **nie pytałem**, ale chyba nie. Nie zetknąłem się z nią wśród polityków, a znam dobrze to środowisko.* („GazetaWrocławska”, Nr 10.02/ 1999; Korpus PWN)

(348) - *Rzadko się zdarza, żeby na pierwszym spotkaniu tak bardzo stopiła się nieufność dzieci. One od razu przyłgnęły do nowych opiekunów. Mam nosa do ludzi i czuję, że to będzie naprawdę dobry dom. Spodobało mi się i to, że ani razu nie pytali o finanse.* (A. Augustyn, M. Maciejewski: *Spór wokół rodzinnego domu dziecka Klementynka*; www.miasta.gazeta.pl/wroclaw).

W kontekście krotności ograniczonej z określnikami grupy negatywnej wystąpiły także czasowniki w formach aspektu niedokonanego oznaczające komunikatywny zamiar nadawcy. Brak reakcji adresata spowodowany jest niezaistnieniem aktu mowy:

(349) *Ta opieka nad panem Jerzym wzruszała nas i robiliśmy, co można, aby tym dwóm starszym ludziom ułatwić jakoś życie. Wszystko, co Szaniawski otrzymywał, zawdzięczał Nikorowiczowi. Sam pan Jerzy nigdy nie prosił o cokolwiek.* (T. Kwiatkowski: *Panopticum*; Korpus PWN)

(350) *Nikt nigdy nie proponował, by górnicy pracowali pod ziemią, aż skończą 65 lat -- mówi Marek Góra, dyrektor biura pełnomocnika rządu ds. reformy systemu zabezpieczenia społecznego.* („Rzeczpospolita”, Nr 22.12/ 1998; Korpus PWN)

(351) *Ani razu nikt z UW, partii, która mnie rekomendowała do KRRiTV, nie prosił mnie o żadne stanowisko - tak tłumaczy powód tego rozróżnienia. Nie zgadza się, że polityka medialna SLD nie różni się niczym od PSL-owskiej. - Tam są różni ludzie.* (L. Zalewska: *Sulik niejednego kompromisu*; www.niniwa2.cba.pl).

Pojawiły się także czasowniki multiplikatywne:

(352) *Nienawidzę ich. Nigdy nie strzelałem do Rosjan, staram się nie zabijać Afgańczyków, ale dla obcych nie mam litości. To przez nich ta wojna. Walczę tylko dla pieniędzy albo dla przyjemności, jaką daje im zabijanie.* (W. Jagielski: *Modlitwa o deszcz*; Korpus PWN)

(353) *Młodzi z powodzeniem unikają tego typu atrakcji. Pamiętam, że z mojej kompanii, z 500 osób szkolilo się zaledwie 50. Znam wielu żołnierzy, którzy przez cały okres służby ani razu nie strzelali.* („Tygodnik Podhalański” 1999/17; Korpus PWN)

czasowniki oznaczające stan fizyczny i psychiczny

(354) *"Według aktora Jerzego Kryszaka premier Leszek Miller jest głupi" - donosi "TRYBUNA", stwierdzając, że audycja radia publicznego, w której Kryszak postawił tę diagnozę, "dotknęła poziomu rynsztoka". Cóż, kto **nigdy nie leżał** w rynsztoku, nie będzie cytowany w "Trybunie". („Rzeczpospolita”, Nr 11.24/ 2001; Korpus PWN)*

(355) ***Nigdy nie lubiłem** staroświeckiego pitolenia na pianinie, ale wtedy to brzmiało naprawdę cudownie. Później nawet kupiłem sobie płytę z kawałkami Chopina, ale nie dałem rady przesłuchać jej do końca, co za nuda! Przeszedłem swoje jądro ciemności. (M. Bukowski: *Wysłannik szatana*; Korpus PWN)*

(356) ***Nigdy nie wierzył** w to, co pisali Messner i Kurtyka o omamach, jakie miewają podczas samotnej wspinaczki, o osobliwym towarzystwie. Nie przypuszczał, że to może być tak niewiarygodnie plastyczne, niemal fizyczne. („Przekrój”, Nr 27/ 2610/ 1995; Korpus PWN)*

(357) *Cha! Cha! Dziękuję wam, córeczki, żeście mnie wzięły w obronę. **Nigdy nie kochałam** Jezia. (S.I. Witkiewicz: *W małym dworku*; Korpus PWN)*

czasowniki ruchu:

(358) *Gdy Peter budził się rano, **nigdy nie otwierał** oczu, dopóki nie odpowiedział sobie na dwa proste pytania. Zawsze zadawał je w tej samej kolejności. Pytanie pierwsze: kim jestem? (I. Mc Ewan: *Marzyciel*; PWN)*

(359) *Firma Mammoet dysponuje największym na świecie dźwigiem zdolnym podnosić obiekty o wadze do 4400 ton. Budowała wprawdzie między innymi 3-kilometrowy most w Portugalii, ale **nigdy nie podnosiła** z dna zatopionych okrętów. Jedynym jej doświadczeniem w tym względzie jest udział w operacji wydobywania z dna Morza Północnego szczątków... mamuta. („Rzeczpospolita”, Nr 05.19/ 2001; Korpus PWN)*

oraz konatywne:

(360) ***Nigdy nie namawiałem** nikogo do niczego. Po prostu szanuję osobowość moich studentów. Ale kiedy młody człowiek przychodzi do mnie i ma szalone aspiracje bycia wielkim artystą - a często nie ma cierpliwości do studium z natury (Najprostszą drogą. Rozmowy z artystami; Korpus PWN).*

2.2. Czasowniki dokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy negatywnej w języku polskim

Przy użyciu aspektu dokonanego podkreślona jest szczególna ważność niezrealizowanego efektu:

(361) *Od lutego 2002 r., gdy lubelski IPN skierował do sądu akt oskarżenia, mimo wyznaczenia 11 rozpraw Mieczysław W. **ani razu nie pojawił** się w sądzie. Za każdym razem przedkładał zaświadczenia lekarskie, że ma objawy niedokrwienia mózgu („Rzeczpospolita”, Nr 01.23/ 2004; Korpus PWN)*

(362) *Ale sam lager w Dachau był rajem. Gęsta zupa, świeży chleb z margaryną, kawałek kielbasy i tylko po dwóch na pryczy, pod czystymi kocami. Wszyscy kapo byli polityczni i **ani razu** nikt mnie **nie uderzył**. (H. Grynberg: *Drohobycz, Drohobycz*; Korpus PWN)*

(363) *[...] dwa tygodnie skoków na olimpijskiej skoczni lądowałem najdalej ze wszystkich dwuboistów, nigdy, **ani razu** się **nie przewróciłem** i musiało to mieć miejsce akurat teraz. Byłem zdruzgotany, kompletnie załamany. („Tygodnik Podhalański”, Nr 8; Korpus PWN)*

(364) - *Ależ mój drogi, przecież ja cię na pewno w niczym **nigdy nie okłamałam** - i Rebeka załamała dłonie.- Skłamałaś - powtórzył chirurg Tamten, a Rebeka przypomniła sobie, że taki sam wyraz twarzy miał wówczas, gdy przed operacją mył ręce. (M. Choromański: *Zazdrość i medycyna*; Korpus PWN)*

(365) *Bohaterskim gestem wysuwał Ćwierciakiewicz głowę naprzód i, wciąż z kamykami w jamie gębowej, starał się przekrzyczeć szum termosyfonu: - Ja jestem jeden jedyny!!! - akcentował mocno jot każdego słowa i **nie zająknął się ani razu** (S. Themerson: *Wykład profesora Mama*; Korpus PWN)*

(366) *Niemcy też mieli znakomitą drużynę, z rozpoczynającym wielką karierę Franzem Beckenbauerem, jeszcze jako pomocnikiem. Nie było w ich szeregach ani jednego słabego punktu, a wytrawny trener, uczeń i sukcesor Herbergera - Helmut Schoen - tak tę maszynę zestawiał i nasmarował, aby **ani razu nie zaskrzypiała**. („Rzeczpospolita”, Nr12.30/ 2000; Korpus PWN).*

Grupa negatywna może łączyć się z następującymi czasownikami:

- z członami dokonanyimi perfektovej pary aspektowej

(367) *W czasie dyżuru nadzór nade mną sprawował dr Michał Daab i dr Ewa Musialik-Świetlińska - opowiada lekarka. - Pani doktor **ani razu nie zajrzała** na salę, mimo że była na innej, 10 metrów dalej.* („Rzeczpospolita” 03.03; Korpus PWN)

(368) *Na twoim pogrzebie, babko. Paweł stał naprzeciwko mnie, a Anna z boku. Zapamiętałam ją, bo **ani razu nie spojrzała** na księdza i trumnę, a cały czas patrzyła zachłannie na Pawła. Raz czy dwa razy spojrzała przelotnie na mnie* (H. Kowalewska: *Tego lata, w Zawrocie*; Korpus PWN)

(369) *Prowadził nie spiesząc się i **ani razu** Awaru **nie zobaczył** przed sobą sylwetki Wanyangeri, ani też nie dostrzegł ruchu gałęzi.* (A. Kuczyński: *Atlantyda, wyspa ognia*; Korpus PWN), (370) *Tylko że te nieprawdy stają się prawdami... - Te nieprawdy sprawdzają się... Takich właśnie słów oczekiwała, lecz **nigdy nie usłyszała** ich od ciebie... Dlatego też podczas wróżenia zawsze cię obserwowała z podejrzliwą niechęcią, niemal z lękiem.* (A. Zaniewski: *Król Tanga*; Korpus PWN)

- z czasownikami oznaczającymi akty mowy

(371) *Niczego nie jestem pewna. Ale w gruncie rzeczy na to mi właśnie wygląda. I wiem, że to nie jest takie proste. Ale mimo wszystko to chyba jest niezbędny warunek, żeby coś się w nim teraz zmieniło. A ja mu jeszcze **ani razu nie powiedziałam** w szpitalu czegoś takiego, no nie wiem, nie dałam mu właściwie żadnej nadziei.* (P. Krawczyk: *Plamka światła*; Korpus PWN)

(372) *Syn skończył tu uniwersytet i tu się ożenił. On **ani razu** mnie **nie zapytał**, jak to jest, że ja żyję. On jest jak głaz.* (H. Grynberg: *Drohobycz, Drohobycz*; Korpus PWN)

(373) *Niezupełnie - nie mam małżeńskiego łóżka ani w przenośni ani dosłownie Adam **nigdy nie zapytał** - ja nigdy nie zapytałam [...] (H. Sekuła: *Ślad węża*; Korpus PWN).*

Rozdział V

Użycie form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej grupy kompleksowej

W rozdziale V zostanie scharakteryzowane użycie form aspektowych z określnikami krotności grupy kompleksowej w języku rosyjskim i polskim. Ponieważ określniki te wystąpiły wyłącznie aspekcie niedokonanym w obu językach, struktura tego rozdziału będzie inna, niż rozdziałów poprzednich, nie uwzględniając podrozdziału o użyciu czasowników dokonanych z tymi określnikami. Określniki kompleksowe stanowią grupę przejściową pomiędzy adwerbiami krotności ograniczonej i cyklicznymi (Stawnicka, 2007). Określniki kompleksowe wskazują temporalne charakterystyki powtarzających się akcji w powiązaniu z częstotliwością powtórzeń i wyrażają kompleksowość w sposób dokładny (*два раза в неделю*; *dwa razy w tygodniu*) oraz niedokładny (*несколько раз в неделю*; *kilka razy w tygodniu*).

Zebrany korpus zawiera przykłady określników kompleksowych (zebrano 3150 przykładów w języku rosyjskim i 3024 przykładów w języku polskim). Przy sprawdzaniu połączeń tych określników z formami aspektowymi zwracano uwagę na zróżnicowaną rozciągłość interwału temporalnego i zróżnicowaną liczbę powtórzeń w obrębie tego samego interwału.

1. Grupa kompleksowa w języku rosyjskim

1.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy kompleksowej w języku rosyjskim

W języku rosyjskim najczęściej spotykane w badanym materiale są określniki kompleksowe: *два раза в день* (143), *два раза в неделю* (125), *два раза в год* (118) *три раза в день* (105), *несколько раз в день* (65), *два раза в месяц* (36), *дважды в день* (38), *по два раза в день* (27). Najczęściej pojawia się interwał *день*. Najbardziej rozpowszechniony typ określników kompleksowych to taki, gdzie pierwszym członem jest określnik grupy centralnej. W języku rosyjskim drugim komponentem jest przyimek *в* z rzeczownikiem w bierniku (*два раза в...*, *три раза в...* *несколько раз в...*). W korpusie języka rosyjskiego odnotowano 3150 przykładów wystąpień czasowników w formach aspektu niedokonanego z określnikami krotności grupy kompleksowej.

Charakterystykę określników kompleksowych przeprowadzono przy uwzględnieniu ich łączliwości z poszczególnymi grupami czasowników:
z czasownikami akcji dwukierunkowej

(374) *Первый день меня ничем не кормили, потом выдали по куску хлеба. Два раза в день приходил надзиратель, смотрел, не убежал ли я. Я стал ему жаловаться, что меня здесь держат голодом и не производят никакого расследования.* (А. Бельгийский и В. Брюссельский (Кривошеин): *Спасенный Богом*; БММ)

(375) *Пункт формирования находился в небольшом невзрачном здании на окраине города. Туда мы приходили по несколько раз в день. Но начальник пункта каждый раз встречал нас своим неизменным: [...]* (И.Л. Друян: *Клятву сдержали*; БММ)

(376) *Лушин приезжал раза по два в день, но оставался недолго; я немножко боялся его после нашего последнего объяснения и в то же время чувствовал к нему искреннее влечение.* (И. С. Тургенев: *Первая любовь*; НКРЯ)

przy czym akcja o ukierunkowaniu przeciwnym może być eksplicytnie wyrażona

(377) *Оно ничуть не изменилось с тех пор, когда он патрулировал по городу и по несколько раз входил и выходил в эти двери.* (У. Мерфи: *На линии огня*; БММ).

Określniki takie łączą się z iteratywami właściwymi:

(378) *Завидев Мусю, она распрямила спину, вытерла рукавом лоб и стала хмуро следить за незнакомкой, приближавшейся к ней с сеном за плечами. Девушка храбро, точно бывала здесь по несколько раз в день, прошла мимо женщины в раскрытые ворота двора.* (Б. Полевой: *Золото*; БММ)

(379) *Мы активно перемещались на машинах, и, покрывая огромную территорию трех областей, я иногда встречался с избирателями по шесть - восемь раз в день.* (А.Тарасов: *Миллионер*; НКРЯ)

(380) *В числе ресторанов, где я обедал или завтракал, - их было четыре, в разных частях города, - был небольшой русский ресторан, самый близкий от моего дома и в котором я бывал несколько раз в неделю.* (Г. А. Газданов: *Призрак Александра Вольфа*; НКРЯ)

Łączą się także z partnerami niedokonanymi iteratywnej pary aspektowej.

Określniki te łączą się także z czasownikami multiplikatywnymi:

(381) *Раньше я прыгал два раза в год, чтобы подтвердить свою квалификацию летчика.* (Ю. Поляков. *Небо падиших*; БММ)

(382) *Очень Вежливый Индюк Объявился В доме Вдруг Очень Вежливый Индюк **Раз по тридцать в день**, Не реже, Он кричал: - Эй вы, невежи!* (Б. Владимирович Заходер: *Избранное*; БММ)

(383) *С тех пор **два раза в неделю** она стучала в стену его комнаты, и так же два раза он встречался в гостиничном номере с пухленькой Иветт с крашенными в рыжий цвет волосами.* (З. Ненацки: *Великий лес*; БММ).

Odnotowano także przykłady z czasownikami rodzajów akcji

(384) *Когда же с ним случался запой, он **четыре раза в день ходил** по малой нужде и ни разу — по большой.* (В. Ерофеев: *Москва-Петушки*; НКРЯ)

(385) *Матреша **по два раза в день** бегала в агентство справляться о «Баклане», и по-прежнему ей отвечали незнанием.* (К. М. Станюкович: *Ледяной шторм*; НКРЯ)

(386) *Та приезжала в Феодосию **раз два в месяц**, бегала по друзьям и мельком, за ужином, рассказывала Медее о своей жизни на станции, главным образом об экскурсиях и находках, оставляя в закрытых наглухо скобках свою бурную личную жизнь.* (Л. Улицкая: *Медя и ее дети*; НКРЯ)

(387) - *По-моему, Маша к вам **по три раза в день** заходила.* (В. Гроссман: *Жизнь и судьба*; НКРЯ)

(388) *Немцы перестали бомбить, но каждый день **несколько раз в день обстреливали** город.* (Л. Я. Гинзбург. *Записные книжки. Воспоминания. Эссе*; НКРЯ)

(389) *Сам Мартин Лукьяныч **раз два в день** объезжал поля.* (А. И. Эртель: *Гарденины*; НКРЯ)

(390) *Район столовых Льва Толстого раскинулся верст на тридцать, и Лев Николаевич **несколько раз в неделю** объезжал их для проверки.* (И. Е. Репин: *Дальнее близкое*; НКРЯ).

Odnotowano także połączenia z czasownikami kursywnymi oznaczającymi procesy psychiczne:

(391) *Я любил **по десять раз в день** слушать одну и ту же пластинку.* (А. Алексин. *В стране вечных каникул*; БММ)

(392) *Не смотря на необыкновенную силу физических способностей, он **раз два в неделю** страдал от обжорства и каждый вечер бывал навеселе.* (А. С. Пушкин. *Дубровский*; НКРЯ)

z czasownikami oznaczającymi akty mowy:

(393) Сначала не думали, что это сердечное, тем более что он никогда сердцем не хворал (только **несколько раз в жизни говорил**, указывая на место под ложечкой, «я умру от этого места» — очевидно, что-то все же он там временами чувствовал). (Н. М. Гершензон-Чегодаева: *Воспоминания дочери*; НКРЯ)

(394) **Дважды в месяц**, в день зарплаты, после позднего обеда Павел Алексеевич провозглашал [...] (Л. Улицкая: *Путешествие в седьмую сторону света*; НКРЯ).

Odnotowano także przykłady z czasownikami stanowymi:

(395) Первую неделю она только и делала, что **ходила на лыжах** да **спала по два раза в день**. (В. Корнилов: *Демобилизация*; НКРЯ)

(396) По крайней мере **спали** они вместе от силы **раза два в год** — чаще не получалось (А. Белозеров: *Чайка*; НКРЯ)

(397) «Я болел ангиной **по восемь раз в месяц**. (А. Яхонтов. *ГПМ (1997) // «Столица»*; НКРЯ)

z czasownikami ze znaczeniem ‘być zajęтым czym’:

(398) В 23-м году Персигов уже **читал восемь раз в неделю** - три в институте и пять в университете, в 24-м году **тринадцать раз в неделю** и, кроме того, на рабфаках, а в 25-м, весной, прославился тем, что на экзаменах срезал семьдесят шесть человек студентов и всех на голых гадах. (М. А. Булгаков: *Роковые яйца*; НКРЯ)

(399) Она **писала по два раза в день** заказные письма. (Ю. И. Визбор: *Завтрак с видом на Эльбрус*; НКРЯ).

Pojawiły się także czasowniki percepcji wzrokowej i słuchowej:

(340) Он должен был довольствоваться тем, что **раза два в день видел нас «через окно»**, подходя к окнам наших спален, которые выходили в сад. (Н. П. Карабчевский: *Что глаза мои видели. Том первый. В детстве*; НКРЯ)

(341) **Семь раз в течение** одних **суток** она слышала страшный крик: «Откройте, полиция!» (С. М. Степняк-Кравчинский: *Россия под властью царей*; НКРЯ)

(342) **Несколько раз в своей жизни** я видел один и тот же сон. (А. Макаревич: *Все очень просто*; НКРЯ)

(343) *Времени у него теперь было сколько угодно, и несколько раз в день он просматривал все швы своей побелёвшей гимнастёрки.* (В. Т. Шаламов: *Колымские рассказы*; НКРЯ)

(344) *Инкубировали КЭ при 37°C и просматривали дважды в день, утром и вечером, с регистрацией времени гибели каждого эмбриона.* (*Характеристика полевого изолята вируса ньюкаслской болезни, выделенного во время вспышки на птицефабрики «Русско-Высоцкая» Ленинградской области*; НКРЯ).

2. Grupa kompleksowa w języku polskim

2.1. Czasowniki niedokonane z określnikami krotności ograniczonej grupy kompleksowej w języku polskim

Odnotowano 3024 przykłady w części polskiej korpusu z określnikami grupy kompleksowej. Pojawiły się przykłady z czasownikami akcji dwukierunkowej:

(345) *Ciocia przywoziła dużo rzeczy. Najczęściej **przyjeżdżali** do Polski **dwa razy w roku** na święta i w lecie na wakacje.* (P. Wiśniowski: *Traiskirchen- przedpiekło do raju*; <http://www.najmici.net/kirchen.htm>)

(346) *Poza tym **sześć razy w tygodniu** każdym **wchodził**, przy progu stawał i czekał na zapytanie, które nieodmiennie bywało albo: „Cóż tam słyszać?“, albo: „Cóż mi powiesz?“. (T.T. Jeż: *Nad rzekami Babilonu*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl)*

przy czym akcja o ukierunkowaniu przeciwnym może być eksplicytnie wyrażona:

(347) *Dawniej Tower Bridge **otwierał się i zamykał 1000 razy dziennie**, obecnie tylko kilka statków przepływa pod nim, więc otwiera się ok. 100 razy na dzień.* (G. Ławniczek: *Zabytki Londynu*; www.londyn.przewodnik-turystyczny.pl)

(348) *Żeby panować nad całością, muszę co kwadrans zbiegać z rusztowania, lecieć na podium i patrzeć, czy wszystko dobrze. To tak jakby ktoś z **pięćdziesiąt razy dziennie** biegał tam i z powrotem na czwarte piętro.* (W. Kowalewski: *Powrót do Breitenheide*; Korpus PWN)

z czasownikami ruchu:

(349) *Dzięki systemowi można było zamawiać połączenia w każde miejsce na świecie. Tutaj też drukowane były bilety lotnicze na te połączenia. Nie oznacza to jednak, że z lotniska w Słupsku pasażerskie samoloty latały na cały świat. Ze Słupska **dwa razy dziennie** **latał** samolot do Warszawy.* (M. Kamiński:

Szansy na lotnisko cywilne w Redzikowie nie wolno zaprzepaścić;
www.slupsk.naszemiasto.pl)

(350) *I zapisałam się na ten kurs. Przez ten miesiąc **chodziłam dwa razy w tygodniu** po godzinę...*(Rozmowa bezpośrednia. Rozmowa o nauce angielskiego w Kanadzie; Korpus PWN).

Adwerbia kompleksowe łączą się z iteratywami właściwymi:

(351) *Czuł się nadzwyczaj zmęczonym i wyczerpanym pracą i ciągłymi kłopotami. Z Lucy **widował się po dwa razy dziennie**.* (Wł. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl).

Łączą się także z partnerami niedokonanymi iteratywnej pary aspektowej

(352) ***Spotykali się** u niej **dwa**, czasem **trzy razy w tygodniu**, na noc wracał do domu, mniej więcej po roku Ulka zaproponowała, żeby z nią zamieszkał. Zamieszkał. Po miesiącu wrócił do swojego pokoju.* (H. Samson: *Pułapka na motyla*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl)

(353) *Czuł się nadzwyczaj zmęczonym i wyczerpanym pracą i ciągłymi kłopotami. Z Lucy **widował się po dwa razy dziennie**.* (Wł. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.monika.univ.gda.pl/~literat/).

Odnutowano także przykłady z czasownikami stanowymi:

(354) *Do obowiązków Aksinii należało mycie podłóg **trzy razy na tydzień**, karmienie ptactwa i utrzymywanie ptaszarni w czystości.* (Szołochow, Cichy Don. Tom I, przeł. W. Rogowicz i A. Stawar, Warszawa 1977, str.184)

- z czasownikami ze znaczeniem 'być zajęтым czymś'

(356) *Do dziś zachowało się 3500 listów do Potockiej, a ilość zapisanych kartek sięga 5000. Krasiński **pisał** do Delfiny nawet **kilka razy dziennie**. Jan Kott we wstępie do *Stu listów do Delfiny Potockiej* twierdzi, iż był to niesamowity romans listowny, zupełnie unikatowy jak na tamte czasy. (Listy konfesyjne, czyli Listy do Delfiny Potockiej: Opracowania)*

(357) *Marek **wychodził** z hotelu **dwa razy dziennie**; **dwa razy dziennie** wybierał sobie inną trasę, szedł innymi ulicami, a mimo to **dwa razy dziennie przechodził obok** tego samego domu obszczekiwany przez dużego psa.* („Miesięcznik Literacki”, czerwiec: 2000; Korpus PWN)

- z czasownikami konatywnymi

(358) *Istotnie, kiedy poprzedni lekarz **nakłaniał ją** do intensywnych ćwiczeń **kilka razy w tygodniu**, lęk przed zawiedzeniem jego oczekiwań nałożył się na inne troski,*

na skutek czego Julia w ogóle nie podjęła ćwiczeń. (R. Maurer: *Jak mały krok może zmienić twoje życie*; www.ftp.helion.pl/online).

Wśród czasowników percepcji wzrokowej wystąpiły *widzieć, oglądać, patrzeć*, a słuchowej *słuchać i słyszeć*:

(359) *Co za witz, jaki witz! - wołali, zanosząc się od śmiechu, chociaż słyszeli ten głupi dowcip po dziesięć razy na sezon. - Błazen! - mruknął Stach Wilczek - Może sobie pozwolić, stać go i na to! - odpowiedział szeptem Blumenfeld.* (Wł. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl)

Rozdział VI

У́зятие obu form aspektowych z okreś́nikami krotnóści ograniczonej w języку rosyjskim i polskim

Niniejszy rozdział poświęcony jest wskazaniu możliwości użycia obu form aspektowych z okreś́nikami krotnóści ograniczonej w języку rosyjskim i polskim.

Przy użyciu rosyjskiego czasownika niedokonanego terminatywnej pary aspektowej (*строить* - *построить*, *варить* - *сварить*, *открывать* - *открыть*, *писать* - *написать*, *записывать* - *записать*, *таять* - *растаять*) i kontekście neutralnym, tj. takim, który nie wskazuje eksplicytnie, iż rezultat nie został osiągnięty, wskazuje się na kilkakrotne powtórzenie akcji i kumulowanie rezultatów:

(360) *Из колонии я несколько раз писал (por. написал) родителям, сообщал подробности своей новой жизни, но ответа все не было. (В. Шефнер: Человек с пятаю «не», или Исповедь простодушного; БММ)⁷⁵*

(361) *Свежа на дереве листва, но скоро жухлой станет. Уже три раза таял (por. стаял, т. е. наступила весна) снег - как странно доживать свой век не на родной земле. (Т. Крамер; Зеленый дом; БММ)*

(362) *На это мне потребовался целый день, несколько раз я делал (por. сделал) перерывы перерывы) и отдыхал в тени. Но все равно я дважды терял сознание. (С. Кинг: Оставшийся в живых; БММ)*

(363) *Все заметили, с каким волнением он читал полученную радиограмму, читал три раза (por. прочитал три раза), как все. Это было хорошим признаком. (Г. Мартынов: Встреча через века; БММ)⁷⁶.*

W poniższym przykładzie wystąpił ten sam obiekt, a eksplicytnie wskazano, że nie chodzi o znaczenie ko natywne, lecz podkreślenie za każdym razem osiągnięcia rezultatu:

(364) *В том же году, в воскресенье Misercordia (после 15 апр.), великий магистр, братъ Винрих, начал строить в литовской земле замок по имени Годесвердер на одном острове, на котором король Кейнстут перед тем три*

⁷⁵ Так вот, -- все так же лениво продолжала я, -- я написала в Ялту раза два или три, но он ни разу не ответил. И только после третьего письма пришла коротенькая записка от его матери. (Е. Садур: Праздник Старух на Море; БММ).

⁷⁶ Ср. Но как забыть князю Ивану это письмо? Он прочитал грамотку эту три раза. Он чуть ли не всю знал ее теперь наизусть. XVI. (З. Самойлович Давыдов: Из Гоци гость; БММ)

раза строил замок Кауве, разрушенный однако тем же магистром. (Г. Вартберг: *Ливонская хроника*; БММ)

Por. także (365) *Я же уже решал этот вопрос. Давно. В деревне. Я его два раза решал, потому что в первый раз я забыл решение, а сейчас я забыл доказательство...* (А. Стругацкий, Б. Стругацкий: *Улитка на склоне*; БММ).

W przypadku trywialnej pary aspektowej konkurencja aspektu jest możliwa w typie retrospektywnym. Konkurencja (synonimia) aspektu dotyczy znaczenia sumarycznego aspektu dokonanego i znaczenia krotności ograniczonej aspektu niedokonanego. Chodzi o wariant sumaryczny znaczenia perfektywnego i wariant krotności ograniczonej znaczenia ogólnie faktycznego:

(366) *После рождения сына я всего лишь пару раз появлялся* (por. *появился*) *на трассе.* (Л. Ситник: *Интервью*; БММ))

Por. także użycie obu form aspektowych (*встретить* – *встречать*):

(367) *И вот она в Венеции. Я встретил ее трижды за один вечер.* (С. Р. Дилани: *Клетка Брасса*; БММ)

(368) *За всю жизнь она встречалась с ним три раза. Он оставил семью, когда Айе исполнилось два года. Пару лет назад он позвонил ей по телефону.* (У. Йон Уильямс: *Повелитель плазмы*; БММ).

Również w języku polskim przy użyciu czasownika niedokonanego terminatywnej pary aspektowej (*budować* – *zbudować*, *gotować* – *ugotować*, *отвierać* – *отворzyć*, *писать* – *написать*, *записывать* – *записать*), jeśli kontekst nie wskazuje eksplicytnie, iż rezultat nie został osiągnięty, wskazuje się na kilkakrotne powtórzenie akcji i kumulowanie rezultatów, por. *robić* – *zrobić*, *читать* – *прочесть*:

(369) *Karpaczek pamięta wdzierający się wszędzie piach, pchły i pół litra wody na dobę. W ciągu siedmiu miesięcy dwa razy robił pranie.* (M. Bolechowski: *Najmłodszy szczur Tobruku*; www.spodznakuafrodyty.com)

(370) *Inną, poza interwencjami na rynku, drogą wzmacniania waluty jest podnoszenie stóp procentowych. Europejski Bank Centralny zrobił to już sześć razy, podnosząc stopy w sumie o 2 punkty procentowe, ale pojawiły się już pierwsze sygnały, że może to spowolnić wzrost gospodarczy.* („Rzeczpospolita”, Nr 09.23/2000; Korpus PWN)

(371) *Rzadko się zdarza, żeby jeden lektor kilka razy czytał ten sam film.* (www.film.com.pl)

(372) *Najważniejsza była nie zewnętrzna akcja, lecz ukazanie charakteru owego Wołodii Uljanowa, który **sześć razy** z ołówkiem w ręku **przeczytał** Czernyszewskiego i upajał się Dobrolubowem, który już wtedy wykazywał niespotykaną odwagę cywilną".* („Dziennik Polski”, Nr: 4.10/1980; Korpus PWN)

W poniższym przykładzie wystąpił ten sam obiekt i eksplicytnie wskazano, że nie chodzi o znaczenie konatywne, lecz podkreślenie za każdym razem osiągnięcia rezultatu:

(373) *Dawniej Dubeninki zamieszkiwała ludność wyznania ewangelickiego. Protestanci **kilka razy budowali** tu kościół. Pierwszy w 1620 r., drugi raz w roku 1683 z drewna, trzeci raz w 1743 z kamienia. Wieża tego kościoła była drewniana, którą rozebrano w roku 1812. (Baza Informacji Lokalnej Gminy Dubienniki; www.dubeninki.bil-wm.pl) (kościół został zbudowany kilka razy, ale został zniszczony).*

W przypadku trywialnej pary aspektowej w typie retrospektywnym występuje konkurencja aspektu: czasownik dokonany w znaczeniu sumarycznym (wariant znaczenia perfektywnego) i niedokonany w znaczeniu krotności ograniczonej (wariant krotności ograniczonej znaczenia ogólnofaktycznego).

Oto przykłady użycia synonimicznych form aspektowych:

(374) *Rios potrafi na korcie genialnie wyprowadzić kontrę, zrobić coś takiego, czego nikt nie oczekiwał, natomiast Korda jest raczej graczem atakującym, jego wielką przewagą jest znakomity bekhend. Korda i Rios **spotykali się** (por. **spotkali się**) dotychczas **sześciokrotnie**, w bilansie jest remis 3:3. Po raz ostatni w ubiegłym roku w hali w Stuttgarcie wygrał Czech 6:3, 6:4.* („Rzeczpospolita”, :Nr 01.31/1998; Korpus PWN)

(375) *Według mojej rachuby od wielkiej wojny północnej na początku XVIII wieku do drugiej wojny światowej w wieku XX Polacy **siedem razy** masowo **powstawali** (por. **powstali**) przeciwko rosyjskiemu panowaniu.* (N. Davies: *Powstanie '44*; Korpus PWN)

(376) *W ostatnich latach w polskich wodach aż **trzykrotnie pojawiały się** (por. **pojawily się**) wieloryby. W 2006 r. humbaka w Zatoce Gdańskiej zaobserwowali rybacy z Kuźnicy.* (D. Karaś: *Wieloryb znów pływa w Bałtyku*; www.gazeta.pl/trójmiasto)

(377) *I tu znowu metody naukowe; herbata musiała być parzona w specjalny sposób i specjalnie „naciągać”. Ale co ciekawe, profesor **kilka razy zmieniał** (por. **zmienił**) sposób parzenia herbaty, tak że kucharka przy mnie pytała się go, którym sposobem*

ma teraz herbatę zaparzyć. (Z. Stuchly:- Instytut Rudolfa Weigla we Lwowie. *Dokumenty i wspomnienia*"; www.lwow.com.pl)

(378) *Po upływie tygodnia nikt nie wątpił, że Madzi udał się projekt. Sam pan naczelnik kilka razy powtarzał* (por. *powtórzył*), *że w Iksinowie potrzebna jest pensja, choćby pięcioklasowa, i dziwił się, że jej dotychczas nie założono.* (B. Prus: *Emancypantki*; www.pl.wikisource.org/wiki/Emancypantki).

Podobne uwagi odnoszą się do grupy peryferyjnej w obu językach. Oto kilka przykładów trywialnych par aspektowych:

(379) *Он много раз оказывался* (por. *оказался*) *свидетелем того, как владыка ситхов терял терпение. Должно быть, Император держит его на коротком поводке.* (К. В. Джетер: *Мандалорский доспех (Войны охотников за головами I)*; БММ)

(380) *Очевидно, он много раз промахивался* (por. *промахнулся*), *так как пальцы на этой руке были окровавлены.* (М. Муркок: *Се - человек*; БММ)

oraz par terminatywnych:

делать - сделать

(381) *Перевоплотившись, он повторил путь, который мысленно делал уже десятки раз. Рябинин стал вспоминать, с чем были пирожки.* (С. Родионов: *Криминальный талант*; БММ)

(382) *Он так много раз сделал. И тогда напился. Это его водой так поят.* (Б. С. Житков: *Что я видел*; БММ)

читать - прочитать

(383) *Если новое стихотворение целиком похоже на то, что мы уже много раз читали, то оно ощущается как плохая, скучная поэзия;* (М. Л. Гаспаров. «Снова тучи надо мною...» Методика анализа (1997); НКРЯ)

(384) *Прямо наказание какое-то! Двадцать раз прочитал задачу -- и ничего не понял!* (Н. Н. Носов: *Фантазеры*; БММ)

делать - проделать

(385) *Мы с легкостью могли почесать себя между лопаток. Мы могли кидать камни ногами. Я сам это делал множество раз.* (Д. Лондон: *До Адама*; БММ)

(386) *Они проделали это 25 раз, и после 25 раз фантазии прекратились. Но по ночам ей все еще снились сны.* (Р. Бендлер: Д. Гриндер: *Наведение транса*; БММ).

Ze zanalizowanego materiału wynika, że występuje tendencja do użycia czasowników niedokonanych z określnikami grupy peryferyjnej, a zatem konkurencja aspektu zaznacza się w tej grupie w znacznie mniejszym stopniu, niż w grupie centralnej. Por.

(387) *Сколько раз мы с тобой строили (?построили) планы, как будем жить своим домом, гадали, какие лица будут у наших мужей, придумывали мена нашим детям. Ты забыла? Мамочка. Забыла. Обо всем этом я позабыла.* (М. Варгас Льоса: *Барышня из такны*; БММ)

(388) *Несомненно, я был здесь третьим лишним. В тот день меня выручило мое приличное воспитание. Сколько раз мне читали (?прочитали) лекции о том, что нехорошо разговаривать с набитым ртом..* (Э. Сигл: *История любви*; БММ).

Przy wielokrotnych powtórzeniach często trudno określić, czy cel akcji został osiągnięty:

(389) *Несмотря на совсем уж не бойцовскую внешность, Чавез не раз доказывал (и доказал?) свое мужество в сражениях с апачами, хотя обычно поддерживал с ними дружеские отношения.* (Л. Ламур: *Одиночка*; БММ)

(390) *Он был в штатском, но ведь много раз в Европе меня ловили (и поймали?) жандармы в штатском. Правда, сейчас у меня были документы.* (Э. М. Ремарк: *Ночь в Лиссабоне*; БММ).

Niewielka rozciągłość interwału między akcjami zaznacza się dla wyrażania znaczenia sumarycznego szczególnie w narracyjnym typie tekstu. W typie retrospektywnym natomiast możliwe jest występowanie form niedokonanych i dokonanych:

(391) *Обычно везде, и даже на праздничных утрениках, у каждого из моих друзей было какое-то свое особое увлечение: один любил скатываться вниз с деревянной горки - и делал (сделал) это столько раз подряд, что за несколько часов успевал протереть штаны.* (А. Алексин: *В стране вечных каникул*; БММ)

Czynnik 'rozciągłość interwału wypełnionego akcją' nie wykazuje wpływu na użycie niedokonanej formy aspektowej. W interwale wypełnionym akcją o tej samej rozciągłości możliwe jest użycie niedokonanych i dokonanych form aspektowych:

(392) *Много раз за этот вечер Кастанеда сказал (говорил), что он является "связующим звеном с миром".* (Г. Корвалан: *Интервью с Карлосом Кастанедой*; БММ)

(393) *На следующей неделе, которую он провел в Панеэте, Гриф много раз встречал (встретил) Алоизия Пенкберна и всегда при очень странных обстоятельствах.* (Д. Лондон: *Буйный характер Алоизия Пенкберна*; БММ).

Sformułowanie powyższych uwag zależne jest jednak od całego zespołu czynników, przede wszystkim od znaczenia leksykalnego czasownika.

W języku polskim w typie retrospektywnym występuje zjawisko konkurencji aspektu. Poniżej przytoczono przykłady pary terminatywnej oraz iteratywnej:

(394) *Wracając do procesu z 1949 roku. Tu akurat stoję na gruncie pewnej wiedzy, ponieważ wielokrotnie przeczytałem (por. czytałem) materiały tej sprawy. Otóż nikomu z 22 sprawców nie zarzucono zbrodniczego zabójstwa Żydów.* („Rzeczpospolita”, Nr 03.03/ 2001; Korpus PWN)

(395) *Następnego dnia spotkałem (por. spotykałem) księdza kilkanaście razy. Rozmawiał coraz to z innym człowiekiem.* (A. E. Krakowiecki: *Książka o Kołymie*: We Władywostoku; www.najmici.net/kolyma)

(396) *Mój dziadek Jędrzej napisał w latach siedemdziesiątych zdania dla mnie istotne:*

"Wiele razy zdarzało (zdarzyło) się tak, że środowisko przegrywało wybory, ale później, po jakimś czasie, społeczeństwo przekonywało się, że przegrani mieli rację. („Rzeczpospolita”, Nr 10.06/ 2001; Korpus PWN).

W grupie negatywnej w języku rosyjskim i polskim możliwe jest użycie obu form aspektowych, chociaż w języku rosyjskim przeważają formy niedokonane (Барентсен 1992), a w polskim dokonane. Z określnikiem *nigdy* możliwe jest również użycie formy dokonanej, por.

(397) *Я никогда не встречал похожих на него.* (Д. Гранин: *Зубр*; НКРЯ). *Nigdy nie spotkałem podobnych do niego.*

(398) *Jeszcze nigdy nie spotkał tak pięknej istoty, przez całe jego ciało przebiegły dreszcze, wzmagając uczucie oszołomienia.* (K. Kochański: *Zabójca Czarownic*; <http://www.runa.pl/zabojca-czarownic-zabojca-czarownic.html>)

(399) - *Этот срок нереален, правда, я в своей жизни никогда не строил в такой обстановке и с таким составом людей, как этот.* (Н. А. Островский: *Как закалялась сталь*; НКРЯ)

(400) Он никогда не задавал вопросов, **никогда не писал** писем, никогда не поднимал никакой проблемы. (Ошо: Главы из книги; БММ).

Natomiast z określnikiem *ни разу* używane są obie formy aspektowe:

(401) Конечно, я сидел в карцере, хотя **ни разу не читал** ни молитвы, ни «чижика». (В. А. Гиляровский: Мои скитания; НКРЯ)

(402) И вышло так, что хотя с Нюрой жил он очень коротко в каком-то давно прошедшем плюсквамперфекте, с тех пор ничего о ней не слышал и сам ей **ни разу не написал**, а не было у него на свете существа более близкого, чем она. (В. Войнович: Замысел; НКРЯ).

Odnutowano nieliczne przypadki użycia określnika *никогда* z aspektem dokonanym:

(403) Ты, кроме примеров в учебниках, **никогда** лишней строчки **не прочитал**, и ты, Боланд, - тоже. - Я знаю, что Байрон был дурной человек, - сказал Боланд. (Д. Джойс: Портрет художника в юности; БММ)

(404) Исходя из того, что он мне этого **ни разу не сказал**, я делала неутешительные выводы. (О. Зуева: Скажи что я тебе нужна; НКРЯ).

W języku polskim konkurencja aspektu występuje w znaczenie szerszym zakresie, niż w języku rosyjskim, por. np.

z czasownikami dokonanymi terminatywnej pary aspektowej

(405) *Potem wróciłam do dziennika, żeby napisać parę słów do Ciebie, ale jakby z rozpędu zaczęłam go czytać. Nie robiłam tego dawno, dodawałam kolejne dni, ale od kiedy przepisałam go do komputera, nie wracałam do tego tekstu, **ani razu nie przeczytałam** go spokojnie, w całości, poddając się jego rytmowi i emocjom.* (M. Soból: Mojry; Korpus PWN)

(406) *Chodzi o zadatek w wysokości 5 milionów złotych, które legnicka firma Gant uzyskała na początku 2000 roku od zarządu Wrocławia na poczet budowy 100 mieszkań komunalnych. Mieszkań tych Gant **nigdy** we Wrocławiu **nie wybudował** (**nie budował**), a gmina w styczniu 2001 roku zerwała umowę ze spółką.* („Rzeczpospolita” 01.09. 2002 Korpus PWN), (407) *- Dziwny wieczór - rzekł Kękuś - deszcz pada z pogodnego nieba, ktoś chodzi w pustej przybudówce. - **Nigdy** tam nie zaglądaliśmy. Po prostu szczury - mówił pułkownik-dyplomata. Polek nachylił się i jął szukać sprawcy potknięcia.* (T. Konwicki: Dziura w niebie; Korpus PWN)

(408) *Kargul nosił obwisły kapelusz i **nigdy nie wkładał (nie włożył)** krawata, bo tak musieć utrwał w pamięci Wincenty Witos. Pawlak - to drożdże. Kargul - to mąka. A piec chlebowy jeden.* (A. Mularczyk: *Sami swoi*: PWN).

Zakończenie

Podobieństwa i różnice w użyciu form aspektowych z określnikami krotności ograniczonej w języku rosyjskim i polskim

Przy określaniu podobieństw i różnic w użyciu form aspektowych w kontekście krotności ograniczonej należy uwzględnić tendencje do użycia jednej z form aspektowych oraz możliwości konkurencji / synonimii aspektu w obu językach w powiązaniu z elementami kontekstowymi. Poniższe uwagi dotyczą grupy centralnej oraz peryferyjnej, gdyż w grupie kompleksowej występuje wyłącznie aspekt niedokonany, a uwagi dotyczące użycia form aspektowych z określnikami negatywnymi zostaną sformułowane po wskazaniu podobieństw i różnic w użyciu form aspektowych czasownika z określnikami grupy centralnej i peryferyjnej.

Wskazanie tendencji do wyboru jednej z form aspektowych lub synonimii aspektu zostało poprzede wyróżnieniem dwóch typów tekstu w czasie przeszłym: typu narracyjnego i retrospektywnego. W typie narracyjnym akcje zmieniają się jedna za drugą, natomiast w typie retrospektywnym akcje w czasie przeszłym są rozpatrywane z perspektywy centralnego punktu odniesienia. Rozróżnienie tych dwóch typów tekstu ma duże znaczenie dla wyboru formy aspektowej w kontekście krotności ograniczonej.

W typie narracyjnym czasowniki dokonane z określnikami krotności ograniczonej wyrażają znaczenie sumaryczne (wariant znaczenia aorystycznego), natomiast czasowniki niedokonane znaczenie krotności ograniczonej. W typie retrospektywnym czasowniki dokonane z określnikami krotności ograniczonej wyrażają znaczenie sumaryczne (wariant znaczenia perfektywnego), natomiast niedokonane – wariant znaczenia ogólnofaktycznego.

W typie narracyjnym w obu językach nie jest możliwa konkurencja aspektu. Każda z form aspektowych używana jest dla wyrażenia innych znaczeń.

W typie narracyjnym, w którym czasowniki dokonane stanowią jedno z ogniw zmieniającego się łańcucha akcji, powtarzające się akcje są postrzegane również jako jedno z ogniw, co zaznacza się szczególnie w tym przypadku, jeśli interwały temporalne między akcjami nie są znaczne:

(409) *Он вскочил с поля, выхватил из руки Косаря пистолет и несколько раз подряд выстрелил в Штангиста.* (А.Мельник: Авторитет; НКРЯ)

(410) *Nacisnął tylko niebieski kask najniżej na oczy, jak się tylko dało, wysłuchał do ostatnich chwil uwag sekundanta Krzysztofa Kosedowskiego, **walnął pięścią o pięść trzy razy i ruszył do natarcia.*** („Rzeczpospolita”, Nr 09.20/ 1997; Korpus PWN)

Natomiast jeśli w typie narracyjnym użyty jest aspekt niedokonany, wiąże się to z wyrażaniem paralelizmu akcji lub powtarzalności akcji:

(411) *"Потом **несколько раз повторял** своим голосом: "Бутылка", "Тарелка", "Фокус", - разбивал тарелку молотком, кланялся и уходил.* (И. Э. Кио: *Иллюзии без иллюзий*; НКРЯ)

(412) ***Kilka razy w ciągu nocy zrywał się, ubierał i chciał biec do willi profesora Wilczura. Układał już w głowie druzgocące oskarżenie, które mu rzuci w twarz, słowa pogardy, którymi ją napiętnuje, a potem znowu płakał i rozpaczał nad tym, że przecież nie ma żadnych praw nie tylko do jej uczuć, ale i do sądzenia jej postępk*** (T. Dołęga-Mostowicz: *Znachor*; www.literatura.zapis.net.pl)

W typie retrospektywnym w obu językach możliwa jest konkurencja aspektów. Konkurencja (synonimia) dotyczy wariantu sumarycznego znaczenia perfektywnego i wariantu krotności ograniczonej znaczenia ogólnofaktycznego

(413) *Именно поэтому Берия **дважды встретился** (por. *встречался*) с Ждановым - один раз приехал к нему на дачу, другой раз - в ЦК, аккуратно подбросил, что курировать атомный проект* (Ю. Семенов: *Отчаяние*; БММ)

414) *Przedstawiciele partii koalicyjnych **dwa razy spotykali się (spotkali się)**, by omówić tę sprawę, ale nie doszli do porozumienia.* („Rzeczpospolita” 11.04.2000; Korpus PWN).

Należy jednak zaznaczyć, że w języku rosyjskim w typie retrospektywnym istnieje tendencja do użycia aspektu niedokonanego, podczas gdy w języku polskim synonimia aspektu występuje w znaczeniu szerszym zakresie.

W typie narracyjnym w języku rosyjskim z określnikami grupy centralnej przykłady z czasownikami dokonanymi stanowią aż 71% (tj. 628 przykładów), natomiast przykłady z czasownikami niedokonanymi 29% (256 przykładów). W typie retrospektywnym, w którym występuje konkurencja aspektu, udział procentowy przykładów z aspektem dokonanym i niedokonanym przedstawia się inaczej. Udział procentowy czasowników dokonanych w ogólnej liczbie przykładów jest niższy i wynosi 38 % (1810 przykładów). Czasowników niedokonanych jest zebranych w korpusie więcej (62%, tj. 2930) przykładów.

Łącznie odnotowano 5624 przykłady z grupą centralną w języku rosyjskim, z tego 884 przykłady typu narracyjnego, a 4740 – typu retrospektywnego.

Udział liczbowy i procentowy form aspektowych w typie narracyjnym i retrospektywnym z określnikami grupy centralnej w języku rosyjskim przedstawia poniższa tabela:

	Język rosyjski		RAZEM
	czasowniki. dokonane	czasowniki. niedokonane	
Typ narracyjny	628 (71%)	256 (29%)	884 (100%)
Typ retrospektywny	1810 (38%)	2930 (62%)	4740 (100%)
RAZEM	2438	3186	5624

Tabela III. Udział liczbowy i procentowy form aspektowych w typie narracyjnym i retrospektywnym z określnikami grupy centralnej w języku rosyjskim

W typie narracyjnym w języku polskim z określnikami grupy centralnej przykłady z czasownikami dokonanymi stanowią aż 72% (tj. 460 przykładów), natomiast przykłady z czasownikami niedokonanymi 28% (177 przykładów). W typie retrospektywnym w języku polskim konkurencja aspektów występuje w znaczenie szerszym zakresie, niż w języku rosyjskim. Zwiększa się zatem udział procentowy czasowników dokonanych (45%, tj. 2077 przykładów), a zmniejsza udział czasowników niedokonanych, w porównaniu z językiem rosyjskim (54%, tj. 2526 przykładów). Łącznie odnotowano 5420 przykładów z grupą centralną w języku polskim, z tego 637 przykładów typu narracyjnego, a 4603 – typu retrospektywnego. Udział liczbowy i procentowy form aspektowych w typie narracyjnym i retrospektywnym z określnikami grupy centralnej w języku polskim przedstawiono w poniższej tabeli:

	Język polski		RAZEM
	czasowniki. dokonane	czasowniki. niedokonane	
Typ narracyjny	460 (72%)	177 (28 %)	637 (100%)
Typ retrospektywny	2077 (45%)	2526 (54%)	4603 (100%)
RAZEM	2537	2703	5240

Tabela IV. Udział liczbowy i procentowy form aspektowych w typie narracyjnym i retrospektywnym z określnikami grupy centralnej w języku polskim

W grupie peryferyjnej w języku rosyjskim w typie narracyjnym udział form dokonanych wynosi 38% (143 przykłady), a udział form niedokonanych – 62% (233 przykłady). W typie retrospektywnym zwiększa się znacznie udział czasowników niedokonanych w ogólnej liczbie przykładów o ok. 30%, tj. dla grupy peryferyjnej wynosi w języku rosyjskim 93%, tj. 4362 przykłady. Udział czasowników dokonanych wyniósł jedynie 7%, tj. 329 przykładów). Natomiast wzrosła znacznie liczba przykładów z użyciem czasowników niedokonanych (93%, tj. 4362 przykłady).

	Język rosyjski		RAZEM
	czasowniki. dokonane	czasowniki. niedokonane	
Typ narracyjny	143 (38%)	233 (62%)	376 (100%)
Typ retrospektywny	329 (7%)	4362 (93%)	4691 (100%)
RAZEM	472	4595	5067

Tabela V. Udział liczbowy i procentowy form aspektowych w typie narracyjnym i retrospektywnym z określnikami grupy peryferyjnej w języku rosyjskim

W grupie peryferyjnej w języku polskim w typie narracyjnym przykłady z formami dokonanymi stanowią 55% (264 przykłady), a udział form niedokonanych – 45% (215 przykładów). Natomiast w typie retrospektywnym udział form niedokonanych jest mniejszy, niż w języku rosyjskim i wynosi 88%, tj. 3991 przykładów. Udział czasowników dokonanych wyniósł jedynie 12%, tj. odnotowano 545 przykładów.

	Język polski		RAZEM
	czasowniki dokonane	czasowniki niedokonane	
Typ narracyjny	264 (55%)	215 (45%)	479 (100%)
Typ retrospektywny	545 (12%)	3991 (88%)	4536 (100%)
RAZEM	809	4206	5015

Tabela VI. Udział liczbowy i procentowy form aspektowych w typie narracyjnym i retrospektywnym z określnikami grupy peryferyjnej w języku polskim

Na podstawie charakterystyki użycia form werbalnych z określnikami krotności ograniczonej grupy centralnej w języku rosyjskim i polskim można sformułować wniosek o zależności między wyborem formy aspektowej a znaczeniem leksykalnym czasownika oraz czynnikami pozalingwistycznymi i wpływem kontekstu. W aspekcie niedokonanym wystąpiły np. czasowniki akcji dwukierunkowej wyrażające akcję, której skutki są zniesione przez akcję o przeciwnym ukierunkowaniu.

(415) *Директор приходил ещё **дважды**, но уже без милиционера.* (Ю. Трифонов: *Дом на набережной*; НКРЯ)

(416) *Он много раз выезжал в Монголию на эпидемии. Последний раз не поехал - задержала революция.* (Ю. М. Корольков: *Кюо ку мицу!*; БММ)

(417) - *Pracuje, a jeśli nie pracuje, to odpoczywa. Jedno i drugie bardzo absorbuje, sam wiesz. Mówił, że **też parę razy wchodził** i zawsze było głucho. Oj, dziadek, dziadek, kręciola z ciebie!* (W. Kowalewski: *Bóg zapłac!*; Korpus PWN)

(418) ***Wielokrotnie wchodziła** w skład zarządu koła krakowskiego pełniąc różne funkcje. Wygłaszała referaty, uczestniczyła w sympozjach i zjazdach bibliotekarzy.* („Przegląd Biblioteczny”, Nr 2/ 1981; Korpus PWN)

Na użycie czasowników akcji dwukierunkowej w aspekcie niedokonanym ma wpływ czynnik anulowania efektu, którego siła oddziaływania jest tak silna, że prowadzi to do użycia tychże czasowników w aspekcie niedokonanym także w kontekście narracyjnym.

Różnice między językiem rosyjskim i polskim są niewielkie i dlatego wydaje się ważne podkreślenie tych różnic. Jedna z nich dotyczy użycia czasowników ruchu niezdeterminowanego dla wyrażenia ruchu dwufazowego (tam i z powrotem). W języku polskim nie używa się dla wyrażenia ruchu dwufazowego czasowników ruchu niezdeterminowanego, w odróżnieniu od języka rosyjskiego, por. *В прошлом месяце я летал в Москву. В ушедшем месяце были мы в Москве.* Jednak w kontekście krotności ograniczonej w języku polskim możliwe jest użycie tych czasowników dla wyrażenia ruchu dwufazowego, np. *часто / парę razy латалимы до Chicago.*

(419) *Я **два раза ездил** к нему в Горький, но хотя Горький теперь город модный, вернусь все же к Москве.* (В. Гинзбург: *Говорит и показывает Москва*; НКРЯ)

(420) *Режисер **kilkakrotnie jeździł** do USA i zarejestrował rozmowy z Kuklińskim. Śmierć bohatera opóźniła cały projekt.* („Ozon”, Nr 7/ 2005; Korpus PWN).

Działanie czynnika anulowania efektu może zostać częściowo lub całkowicie zneutralizowane. Przyczyną neutralizacji działania czynnika anulowania efektu może być nierównoprawność obu akcji wyrażanych czasownikiem akcji dwukierunkowej. Jest to możliwe w przypadku automatycznej realizacji akcji o przeciwnym ukierunkowaniu, tj. bez inicjatywy agensa. Nierównoprawność obu akcji może się realizować poprzez zróżnicowanie stopnia ważności obu akcji. Wówczas jedna z akcji zostaje wyeksponowana, a druga schodzi na dalszy plan. Na dalszym planie jest akcja o ukierunkowaniu przeciwnym, która znosi stan spowodowany akcją pierwszoplanową. Kolejny powód to integrowanie się obu akcji składowych.

Kiedy działanie czynnika „anulowanie efektu” zostaje w pełni zneutralizowane, prowadzi to do użycia tych czasowników w aspekcie dokonanym. Przyczyn neutralizacji działania tego czynnika należy szukać w sferze pozajęzykowej. Jedną z przyczyn neutralizacji tego czynnika jest sposób konstrukcji urządzeń, których uruchomienie wymaga od agensa jedynie działania jednokierunkowego, np. naciśnięcie przycisku dzwonka, pedału gazu, pedału roweru⁷⁷ (*несколько раз нажал кнопку звонка, naciśnął dzwonek kilka razy*). Kolejną przyczyną to działanie siły grawitacji (*несколько раз подбросил мяч; kilka razy odbił piłkę*). Kiedy jeden z komponentów sytuacji zostaje wyeksponowany, drugi komponent schodzi na dalszy plan. Akcja pierwszoplanowa wyrażana jest czasownikiem dokonanym (*три раза украл чужие вещи; trzy razy uciekła z domu; несколько раз пришел взволнованный, parę razy przyszedł podpity*).

W grupie peryferyjnej w obu językach wzrasta rola czynnika anulowania efektu. Dowodem na to może być użycie czasowników akcji dwukierunkowej w aspekcie niedokonanym nawet wtedy, gdy w kontekście wskazuje się cel akcji. Przy tym wielokrotność powtórzeń może się odnosić do ciągłości wykonywania czynności z niesłabnącą intensywnością. Przy wielokrotnym powtarzaniu się serii czynności obejmujących długi okres czasu można takie czynności kwalifikować jako procesy. Pojawiają się w obu językach przykłady, w których akcja anulująca rezultat wyrażona jest eksplicytnie przy użyciu dwóch czasowników, z których każdy odnosi się do akcji realizującej się w dwóch przeciwnych kierunkach.

W obu językach czasowniki mówienia wyrażające dokonywanie się / dokonanie się aktu wypowiedzi występują w obu aspektach (reprezentatywne czasowniki *говорить* –

⁷⁷ Po naciśnięciu pedału roweru i wykonaniu ruchu obrotowego, pedał wraca do stanu wyjściowego.

сказать; mówić – powiedzieć), por. użycie tych czasowników z określnikami grupy centralnej i peryferyjnej w obu językach:

(421) *Я несколько раз говорил* вам, что мои родители, Яков и Рахиль, были очень красивые люди. (А. Рыбаков: *Тяжелый песок*; НКРЯ)

(422) *Во время праздничной трапезы батюшка, сидя по правую руку Владыки, несколько раз сказал* ему: «Владыка, уж Вы не приезжайте в следующий раз так внезапно. (М. Оболенский, А. Гуринович: *Вечная память*; НКРЯ)

(423) *Я вам это сколько раз говорил*, вы знаете, я люблю, чтобы все делалось справедливо. (В. В. Вересаев: *Два конца*; НКРЯ)

(424) *Вчера же сколько раз сказал*, что нет здесь никакого Рыбака! (А. Лазарчук, М. Успенский: *Посмотри в глаза чудовищ*; НКРЯ).

(425) - *Mówiłem już dwa razy*. Powiedziała, że absolutnie nie, nie zgadza się. Ale dodała, że zna morską czarownicę, morszczynekę, która zaklęciem gotowa jest zmienić tobie nogi w elegancki ogon. Bezboleśnie.- Zwariowała chyba! Ja mam mieć rybi ogon? Nigdy w życiu! Wołaj ją, Geralt! (A. Sapkowski: *Miecz przeznaczenia*; Korpus PWN)

(426) *Pytano go potem, czy wypuszczane gołębie siadały z powrotem na kabinę. Ten konwojent dwa razy powiedział*, że nie. Ale my wiemy ze swoich pewnych źródeł, że niektóre gołębie siadały i nie chciały lecieć. (J. Reisch: *Przepadły najlepsze gołębie*; <http://www.naszraciborz.pl/aktualnosci/art/11/4811.html>)

(427) - *Przychodzili do niego tacy różni, podejrzane typy. Tyle razy mu mówiłem*, Dima daj sobie z nimi spokój, ale on nic, no i doigrał się. Zadzgali go jak prosię. I to za co? Niech skonam - pomyślałam z przejęciem (K. Pilarek-Kowol: *Grobową tajemnicą*; <http://www.literatura.zapis.net.pl>)

(428) *Stadion był wówczas boiskiem piłkarskim – było to tak dawno, że już nie pamiętam, jak wówczas nazywała się kołobrzaska drużyna piłki nożnej. Pamiętam jednak doskonale, że władza już wiele razy na tym stadionie powiedziała* – będziemy remontować, przebudowywać. Słowa, słowa. (M. Bremborowicz: *Władza przychodzi od ludzi*; <http://www.felietony.tkk.pl/85>).

Przy użyciu czasowników oznaczających akty mowy z określnikami grupy peryferyjnej, realizacja aktu mowy chodzą na dalszy plan, podczas gdy na pierwszym planie pojawiają się elementy emocjonalnego zabarwienia. Ale i tak wielokrotne powtórzenia prośby, zobowiązań, zaproszenia itd. nie gwarantują osiągnięcia efektu finalnego.

Czynnik ‘stopień rozciągłości temporalnej interwału wypełnionego akcją’ nie wpływa na wybór formy aspektowej, ale przy podkreśleniu stopnia ważności rezultatu akcji dla sytuacji (np. szczególnych dokonań jednego z aktantów), kiedy powtarzanie akcji wymaga wysiłku agensa, odnotowano w obu językach tendencję do użycia czasowników dokonanych. Cecha podkreślenia stopnia ważności akcji dla jednego z aktantów jest szczególnie wyeksponowana, jeśli akcje realizują się w granicach interwału charakteryzującego się niewielką rozciągłością. Powyższa uwaga dotyczy zarówno określników grupy centralnej, jak i peryferyjnej, por. polskie przykłady:

(429) *Londyńscy bukmacherzy skłonni są przyznać, że zdobędzie - ostatnie zakłady wynoszą 5-4. Sampras na kortach Wimbledonu wzniosł już sobie tenisowy pomnik, **wygrał sześć razy w ostatnich siedmiu startach**.* („Rzeczpospolita”, Nr 06.24/2000; Korpus PWN)

(430) *Jako jedyny lekkoatleta **sześć razy z rzędu wygrał** mistrzostwa świata, zdobył też złoty medal olimpijski w Seulu w 1988 roku. Igrzysk nie wspomina jednak najlepiej. "Car tyczki" miał do nich pecha.* („Rzeczpospolita”, Nr 02.03/ 2001; Korpus PWN).

Kolejnym czynnikiem wpływającym na wybór formy dokonanej w kontekście krotności ograniczonej jest ‘stopień rozciągłości interwałów między powtarzającymi się akcjami’. Czynnikiem ten jest związany z jednej strony działaniem czynnika ‘stopień rozciągłości interwału wypełnionego akcją’, z drugiej strony jednak – z liczbą powtórzeń w obrębie tego interwału (sprecyzowaną bądź niesprecyzowaną liczbowo). A. Barentsen (Барентсен, 1992: 61) stwierdził, że taka zależność występuje dla języka rosyjskiego w kontekście narracyjnym. Podobna uwaga odnosi się dla języka polskiego. W kontekście retrospektywnym rola tego czynnika jest mniejsza.

Czynnik ‘stopień rozciągłości interwałów między akcjami’ zaznacza się najbardziej w typie narracyjnym (interwały o nieznacznej rozciągłości). W typie retrospektywnym rola tego czynnika nie jest tak znaczna, tak jak w typie retrospektywnych, por.

(431) *Иначе как бы она не заметила, что **Рыжик два раза подряд сел** за стол.* (Ф. Искандер: *Чик читит обычаи*; НКРЯ)

(432) *На серой колонне какой-то осёл **много раз подряд** химическим карандашом **написал** свою фамилию и украсил её огромным росчерком и закорючкой* (Ю. О. Домбровский: *Обезьяна приходит за своим черепом*; НКРЯ).

(433) *Szabuński uklonił się, zażył tabaki, znów się uklonił i **czterokrotnie, raz po raz, kichnął**. Koledzy czterokrotnie, raz po raz, krzyknęli mu: "Na zdrowie!" W klasie zapanała nastrój bardzoprzyjemny.* (W.Gomulicki: *Wspomnienie niebieskiego mundurka*; www.monika.univ.gda.pl/~literat/)

Innym czynnikiem wpływającym na użycie formy dokonanej jest wskazanie akcji, która przyniosła uszczerbek jednemu z aktantów i dlatego jest negatytywnie postrzegana (*дважды упал, пару раз он споткнулся и набил несколько синяков; kilka razy wszedł w kolicję z prawem, trzy razy spowodował stłuczkę*).

Przy użyciu czasowników wyrażających zamiar komunikatywny nadawcy (czasowniki typu *просить, предлагать; prosić, proponować*) powtórzenie akcji świadczy o braku pozytywnej reakcji adresata. Aspekt niedokonany wnosi odcień nierezultatywności. Efekt finalny może być także wyrażony w sposób eksplicytny:

(434) *Лиля Юрьевна рассказывала: «Родченко **несколько раз просил** меня сняться с новой машиной, но все как-то не получалось.* (В.Катанян: *Лиля Брик. Жизнь*; НКРЯ)

(435) *Игорь **много раз просил** начальника депо дать ему другого наставника, но все эти просьбы игнорировались.* (С.Мухин: *Психи подполья*; НКРЯ) *Gdy sprawa wyszła na jaw, **kilkakrotnie prosiła** premiera o rozmowę. Ten za każdym razem odmawiał. W ciągu najbliższych trzech dni o jej losie zadecyduje prezydent. Ojuland, podobnie jak premier, jest członkiem Estońskiej Partii Reform, która wchodzi w skład koalicji rządzącej.* („Rzeczpospolita”, NR 02.09/ 2005; Korpus PWN)

(436) *Ach, dzieci! **Ileż to razy prosiła**, by nie wychodziły przed dom. Jak jednak mogła upilnować te dwie niespokojne dziewczynki w mysich płaszczykach, które goniąc się po schodach w sieni, co kilka chwil wybiegały do ogrodu, a potem wracały zgrzane, z białym obłoczkiem wokół twarzy:* (S. Chwin: *Hanemann*; Korpus PWN).

Czasowniki multiplikatywne z określnikami krotności graniczonej obu grup spotykane są rzadko w obu językach:

(437) *И пока свертывали, отдирали, прятали и потихоньку вдавливали гвозди, **раза два еще стучал** кто-то палкой с надворья, и тот же строгий голос спрашивал: [...]* (С. Н.Сергеев-Ценский: *Устный счет*; БММ)

(438) *Każde piętro kończyło się zamykaną kratą, a przed wejściem na schody klawisz **dwa razy stukał** w poręcz i czekał na odpowiedź z drugiej strony. Tu na*

korytarzu nie mogłem nikogo spotkać. Inny świat. (T. Jackowicz- Korczyński; *Dokąd idziesz Polsko, o którą walczyłem?*; <http://history.vilogdansk.pl>).

Czasowniki percepcyjne stanowe z określnikami grupy centralnej i peryferyjnej spotykane są w obu językach w typie retrospektywnym z aspekcie niedokonanym:

(439) *Ибо у Востока есть своя особая душа (следует описание этой души; я его несколько раз слышал, но не понял и не помню.* (В. Жаботинский: «Восток» Рассвет; НКРЯ)

(440) *Гринева много раз слышала этот плач, он в ушах у него стоял после Лениняка.* (А.Берсенева: *Возраст третьей любви*; НКРЯ)

(441) *To było fantastyczne zajęcie i chyba się w nim sprawdziła, bowiem kilkakrotnie słyszała od kolegów, iż odbierali telefony z pytaniami: "A kiedy będzie ta pani, która była przedwczoraj? " Zrezygnowała z żalem, ze względu na daleki dojazd i dosyć niebezpieczną okolicę. Do dziś jednak jej prywatny numer -- przekazywany przez agencję informacyjną. („Rzeczpospolita”, Nr 12.13/ 1997; Korpus PWN)*

(442) *Wiele razy słyszałam tę historię z ust mojej babki. Być może, iż śmierć tych dwóch młodych kobiet, a zwłaszcza nagła i tragiczna śmierć Tekli, stała się powodem opowiadań o lubońskich strachach.* („Twórczość”, Nr 11/ 1968; Korpus PWN).

Czasowniki semefaktywne, wyrażające akty jednostkowe występują w obu językach w typie narracyjnym:

(443) *Он ярко загорелся, несколько раз мигнул и погас, и Митя, подчиняясь неожиданному импульсу, пошел вперед, во тьму.* (В. Пелевин: *Жизнь насекомых*; НКРЯ)

(444) *Karol usiadł obok tej barokowej, która w sobotę przewodniczyła w loży, uścisnął kilka rąk w milczeniu, kiwnął kilka razy głową dalej siedzącym i zabrał się do jedzenia.* (W. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.monika.univ.gda.pl/~literat/).

Czasowniki oznaczające akcje niekontrolowane występują w obu językach w aspekcie dokonanym:

(445) *Это сделала Гробыня после того, как дважды упала на ровном месте и разбила свою любимую чашку.* (Д.Емец: *Таня Гроттер и колодец Посейдона*; БММ)

(446) - *Да упарился весь, пока спустился. **Раз сто упал.** Эти спортсмены заядлые тоже хороши! Взяли и все разом вниз укатали. Спасибо этому Эрику.*

(Н. Копсова: *Русская жена*; БММ)

(447) ***Przewróciła się parę razy.** Ale nie zważała na to. podnosiła się i gonila z krzykiem, psy odpowiadały jej krótkim szczekaniem wśród daremnej pogoni, bo kot skoczył na drzewo i parskał groźnie.* (W. Reymont: *Ziemia obiecana*; www.exlibris.biblioteka.prv.pl)

Wyróżnić można czasowniki, w których znaczeniu zawarty jest odcień semantyczny powrotu do stanu wyjściowego, np. *присесть* ‘есть на какое-то время’ *прилечь* ‘сечь на какое-то время’; *прzystanąć* ‘przestać iść, zatrzymać się w ruchu na chwilę, po czym zacząć iść dalej’. Takie czasowniki wskazują niedługie trwanie stanu końcowego (rezultatywnego). Również w znaczeniu czasowników typu *объехать*, *обойти*, *пройтись*; *objechać*, *obejść*, *przejsć się po pokoju* zawarty jest komponent ‘ruch, który można zrealizować w kierunku przeciwnym bez konieczności zmiany charakteru ruchu’ (*пройтись несколько раз по комнате, объехать шесть раз город; przejsć się kilka razy po pokoju, objechać sześć razy miasto*).

(448) *За этот час я **десять раз обошел** площадь кругом, разбух от воды, спичечных коробков и газет, [...]* (А. и Б. Стругацкие. *Понедельник начинается в субботу*; БММ)

(449) ***Много раз обошел** он вокруг добротного деревянного дома. Окна фасада смотрели на главную улицу.* (А.Власов, А. Млодик: *Армия Трясогузки*; БММ)

(450) ***Obeszli ją kilka razy dokoła**, czyniąc coraz większe kręgi, aż wreszcie Perelka zahaczył nogą o leżący w trawie drut.* (A.Bahdaj : *Wakacje z duchami*; Korpus PWN)

(451) *Tak, więc biegł przed ojcem, zatrzymywał się, gdy ojciec przystawał, i znów śpieszył naprzód, gdy tylko ojciec się poruszył. W ten sposób **wielokrotnie okrążyli** pokój i nie zdarzyło się nic decydującego, a wskutek powolnego tempa nie wyglądało to nawet na pościg.* (F.Kafka: *Przemiana*; <http://www.zwoje-scrolls.com/kafka-ploski/przemiana.htm>)

Czasowniki delimitacyjne pojawiają się w obu językach w typie narracyjnym:

(452) *У двери он еще раз остановился, повернулся к другим и **несколько раз постучал** себе по голове. Очевидно, его точка зрения не одержала верх.* (В. Леонидович Кузьменко: *Дерево жизни*. Книга 1; БММ)

(453) *Wprawdzie na naszych schodkach wejściowych mieści się od 20 lat lokalny "klub menela" i ciągle sprzątamy butelki, ale pijaczkowie już się z nami oswoili, a jeden nawet **posiedział kilka razy** na medytacji.* (P. Jankowski: Opole; <http://diamentowadroga.pl/dd24/opole>).

Na wybór aspektu w kontekście krotności ograniczonej ma wpływ czynnik 'znaczenie leksykalne czasownika'. Różnice w użyciu form aspektowych między językiem rosyjskim i polskim wynikają z różnic znaczenia leksykalnego czasownika. W języku polskim czasowniki z przedrostkiem *za-* wyrażają akcje krótkotrwale z naciskiem na początek (Piernikarski 1969: 124). Takie czasowniki pojawiają się często w typie narracyjnym:

(454) *Zmrok szybko zapadał, rytmiczny zgrzyt sieczkarni przycichał z wolna, studzienny żuraw **zaskrzypiał raz i drugi**, fornale wodę brali. Wtem Witek, najmłodszy z trzech stojących u żaru pastuchów, odezwał się cieniem głosem: - A kartofli na kolację to dziś będzie do cna mało, bo się aby w saganach gotują, a w zieleźniaku nic!* (M. Konopnicka: *Maryśka*; <http://www.info.kalisz.pl>)

(455) *Jeszcze nie odpowiadał, ale nie przez nieśmiałość; owszem, mnóstwo wyrazów cisnęło mu się na usta, które **kilka razy zadrżały**, otworzyły się i zamknęły znowu.* (E. Orzeszkowa: *Nad Niemnem*; <http://univ.gda.pl/~literat/niemen/008.htm>)

(456) *Oni zaś skręcili, śpiewając sobie z cicha, ku Wielkim Oczom, helmy ich **zabłyły** jeszcze w słońcu na skrętach **raz i drugi**, następnie poczęli się zanurzać w bór gęsty.* (H. Sienkiewicz: *Potop*; www.monika.univ.gda.pl/~literat/).

W języku rosyjskim istnieje grupa czasowników dokonanych, w których znaczeniu zawiera się wskazanie akcji dwukierunkowej (*сходить, съездить* 'пойти / поехать куда либо и, побывав там, вернуться обратно'):

(457) *Место знакомства было вполне приличное, они **сходили два раза** в Большой театр и раз во МХАТ.* (Ю. Дружников: *Ангелы на кончике иглы*; БММ)

(458) *Мне трудно в старости, я ничего не люблю, ничем не увлекаюсь. **Сходил пару раз** на рыбалку - бросил.* (С. Алексиевич: *Зачарованные смертью*; БММ)

*Я уходил с корабля 27 апреля. Раз и навсегда. То есть я **много раз** сходил с корабля на берег, а потом поднимался на борт, но это не так.*
(Е.Гришковец: *Как я съел собаку*; БММ)⁷⁸.

Czasowniki percepcyjne w języku polskim mogą występować w obu aspektach w typie retrospektywnym:

(459) *Podczas zimowych liczeń ptaków na Wiśle w okolicach Góry Kalwarii **kilka razy obserwowałem** cyraneczki, czasem tworzące stada do kilkunastu ptaków, przebywające w starorzeczach lub żerujące w zatoczkach wiślanych wysp razem z krzyżówkami.* (A. Marczewski: *Wiosenne kwakania*; <http://www.foto-ptaki.pl>)

(460) ***Kilka razy** Hunt **zaobserwował** nawet ptaka, który "zapomniawszy" swej gałązki wrócił po nią po kilku minutach.* („Wiedza i Życie”, Nr 5/ 1995; Korpus PWN).

W języku rosyjskim czasowniki percepcyjne z określnikami krotności ograniczonej w typie retrospektywnym spotykane są w aspekcie niedokonanym:

(461) *Я видел видения, где Алеся занимается любовью. **Несколько раз** видел, как она это делает с несколькими мужчинами, либо пьяная вдрабадан, либо под наркотическим действием.* (И.Зенин: *Луч Анастасии*; БММ)

(462) *Несколько раз я слышал Что это был за мех, я не знал. Но я уже **несколько раз слышал**, что она чем-то Валентине не нравится.* (А.Гайдар: *Судьба барабанищика*; БММ)

(463) *Я тоже был потрясен. **Несколько раз смотрел** я этот спектакль, и лампа каждый раз пролетала в считанных сантиметрах от актрисы*
(Л.Утесов: *Спасибо, сердце!*; БММ)

Odnotowano przykłady jednostkowe użycia czasowników dokonanych w języku rosyjskim w typie narracyjnym:

(464) *Казалось, он отгоняет грустные мысли. Тася **несколько раз посмотрела** на него, но он не замечал ее взглядов.* (Н. Давыдова: *Любовь инженера Изотова*; БММ)

(465) *Егор Иванович заметил произведенное хозяйкой впечатление и **несколько раз посмотрел** на богатыря строгими глазами.* (Д. Наркисович Мамин-Сибиряк. *Пир горой*; БММ).

⁷⁸ W tłumaczeniu na język polski pojawia się czasownik *być*, czasownik ruchu nieukierunkowanego lub czasownik prefiksalny od czasownika ruchu ukierunkowanego.

W języku rosyjskim zauważa się tendencja do wyboru aspektu niedokonanego w retrospektywnym typie tekstu. A zatem czasowniki niedokonane pojawiają się także często w typie retrospektywnym z określnikami wskazującymi rozciągłość interwału temporalnego wypełnionego akcją. Chociaż – co należy zauważyć – na wybór aspektu niedokonanego mają także wpływ inne czynniki, np.

(466) *Так, в течение двух дней перед соревнованиями у него брали анализы дважды: первый раз -9 февраля и сегодня, за полтора часа до старта (Лыжник выиграл "Золото" за счет инопланетян // "Известия", 2002.02.27; НКРЯ*

(467) *Как-то в течение месяца двадцать один раз звонил я главному редактору "Газеты" Рафу Шакирову— по заданию редакции, между прочим, не по "личному вопросу". (К начальству не допускать! (2002) // «Витрина читающей России», 2002.10.25; НКРЯ).*

W języku polskim natomiast możliwe jest użycie czasowników obu aspektów:

(468) *Trzy razy przegrywał w wyborach prezydenckich, ale wystartował po raz czwarty i wygrał. Gdy w przemówieniu inauguracyjnym zapowiadał "słoneczną politykę" wobec Korei Północnej, mało kto wierzył, że pogrążone we własnych kłopotach Południe będzie miało czas na rozwikływanie zagmatwanych stosunków z Północą. („Rzeczpospolita”, Nr 10.14/ 2000; Korpus PWN)*

(469) *Uznał, że twierdzenia powoda, iż wskutek publikacji przegrał dwukrotnie wybory, nie są uzasadnione. Ponieważ Bogusław D. wycofał się z jednego zarzutu wobec wydawcy dziennika, sąd podzielił wysokie koszty procesu po połowie. („Rzeczpospolita”, Nr 09.04/1999;KorpusPWN).*

Użycie określników krotności ograniczonej z przysłówkami *уже* – *już* jest charakterystyczne dla typu retrospektywnego.

(470) *Он так далек был от подобной мысли. Он два раза уже ходил кругом света и, разумеется, не мог ожидать, [...] (К. М.Станюкович: Мрачный штурман; БММ)*

(471) *Пончик. Так давай еще раз прочитаем мой роман! Маркизов. Читали уже два раза... Пончик. И еще раз послушай. (М. Булгаков:Адам и Ева; БМ)*

(472) *Мужуев прошел до конца набережной и вспомнил, что уже много раз **прошел** ее из конца в конец.* (М. П. Арцыбашев: *Миллионы*; БММ)⁷⁹

(473) *Ojej! - krzyknęła nagle. - Na śmierć zapomniałam. Marek przysłał ci horoskop. Nie wiem, jak tego dokonałaś. Ja **już kilka razy prosiłam** go o horoskop dla siebie i nigdy nie miał czasu. To po niemiecku, ale uważam, że poradzimy sobie z tłumaczeniem.* (D. Błaszczak: *Karuzela ku słońcu*; <http://danutabe.miastoliteratow.com/karuzela.htm>)

(474) *Destefani. Ma 55 lat, w Reno ściga się już 20 i wciąż czuje głód sukcesów, choć **wygrał już sześć razy**.* („CKM”, Nr 8/ 1999; Korpus PWN)⁸⁰.

W języku rosyjskim przy użyciu czasowników ruchu dwukierunkowego w stronie biernej występuje krótka forma imiesłowu biernego, co świadczy o obniżeniu wpływu czynnika ‘anulowania efektu’

(475) *Темкин участвовал в создании около 150 фильмов и **четыре раза был награжден** премией «Оскар» за музыкальное оформление, сделанное к фильмам «Поезд свистнет три раза» (постановка Фреда Заннеманна, 1952), «Начертано в небе» (пост. (Ю. П. Анненков: *Дневник моих встреч*; НКРЯ)*

(476) *Старец, услышав это, тотчас понял, что ученик **столько раз был увенчан** Богом, сколько раз противостал помышлениям.* (епископ Игнатий (Брянчанинов): *Отечник*; ; НКРЯ)

W języku polskim wpływ czynnika ‘anulowania efektu’ zaznacza się także przy użyciu czasowników akcji dwukierunkowej w stronie biernej, o czym świadczy wystąpienie imiesłowu biernego od czasownika niedokonanego:

(477) *Shammai Golan **czterokrotnie wybierany** był na prezesa Związku Pisarzy Hebrajskich, przez wiele lat prowadził Dom Pisarza w Jerozolimie, działa w zarządzie Izraelskiego PEN Clubu.* („Rzeczpospolita”, Nr 07.04/ 1998; Korpus PWN)

(478) *Był już **cztery razy uniewinniany**, ale za każdym razem wyrok uchylano. Obrońca wniósł o umorzenie postępowania, które według niego nastąpiło 1 stycznia.* („Rzeczpospolita”, Nr 01.19/ 2005; Korpus PWN)

⁷⁹ Na użycie aspektu dokonanego ma wpływ czynnik leksykalny (ruch może się odbywać w obu kierunkach bez zmiany charakteru ruchu).

⁸⁰ Użycie formy dokonanej podkreśla szczególne osiągnięcia jednego z aktantów.

(479) Swirid był **dwukrotnie karany** za pasywność, a Kubacki - kiedy Białorusin go nie blokował - dwa razy wykonał akcje warte waza-ari. Po drugiej takiej akcji sędzia musiał walkę przerwać. („Rzeczpospolita”, Nr 05.20/ 2000; Korpus PWN)

(480) Mnóstwo okrzyków i oklasków poparło pytającego, po czym z prezydium wyjaśniono, że socjalny kierownik **dwukrotnie** był **zapraszany**, ale odmówił przybycia. (L. Kruczkowski: *Szkice z piekła uczciwych*; Korpus PWN)⁸¹

Także z eksplicytnym wskazaniem akcjy odbywających się w różnych kierunkach:

(481) A to, że oficjalne dochodzenia w sprawie zaginięć były **kilkakrotnie wszczynane i umarzane** miało na celu jedynie zagmatwanie sytuacji. Mimo moich nieustających przez te cztery lata zapytań do organów ścigania, do dziś nie wiem, co i dlaczego stało się z Dimą 7 lipca 2000 roku w mińskim porcie lotniczym. („Rzeczpospolita”, Nr 07.08/ 2004; Korpus PWN)

(482) Obydwie miejscowości były **kilkakrotnie tracone i ponownie zdobywane** przez marynarzy, którzy ostatecznie odnieśli tego dnia swoje pierwsze zwycięstwo. Dowódca Grupy Operacyjnej, gen. Wroczyński, tak pisał w swoim meldunku operacyjnym z 3 sierpnia 1920 r. o przebiegu tych walk. (J. Przybylski: *Marynarze w walce o niepodległość Polski (1918-1920)*; Korpus PWN).

Użycie aspektu dokonanego podkreśla uznanie sytuacji za szczególną:

(483) **Dwa razy** zostałem **wybrany** na przewodniczącego izby turystycznej, raz gdy ją zakładałem, drugi raz, gdy mimo kontrowersyjnych opinii krążących na mój temat, ponownie obdarzono mnie kredytem zaufania, który był połączony z jednoczesnym votum nieufności wobec tych („Świat i Podróże”, Nr 12/ 1995; Korpus PWN).

Por. także użycie form nieosobowych na –no:

(484) **Dwa razy wzywano** wczoraj pogotowie na kieleckie stoki. Na Telegrafie snowboardzista uderzył w narciarkę, na Radostowej wypadkowi uległ dziesięcioletni chłopiec. (Gminy poszukują dokumentów;

⁸¹ Por także z określnikami grupy peryferyjnej: Na listę adwokatów przysięgłych został wpisany w 1886 r. Temu zawodowi pozostał wierny aż do śmierci. Zdobył w nim pozycję wybitną; **wielokrotnie był wybierany** na prezesa Naczelnej Rady Adwokackiej. („Rzeczpospolita”, Nr 02.03/ 1998; Korpus PWN); **Zespół był zapraszany wielokrotnie** przez Muzeum Etnograficzne w Toruniu na „Poranki u Damroki”, na których gościli poeci ludowi. (L. Sowińska: Spotkania literackie w toruńskim Studiu P; <http://w3.man.torun.pl/~kpcen/45minut/2005/a14.htm>).

<http://www.slowoludu.com.pl/gazeta/codzienna/2003/II/24/2.pdf>)

(485) *Najważniejszego współpracownika Tony'ego Blaira Petera Mandelsona **dwa razy wyrzucono** z rządu, a to za korzystanie z nieoprocentowanej pożyczki od sponsora Partii Pracy, a to za pomoc w załatwianiu brytyjskiego obywatelstwa hinduskiemu szemranemu biznesmenowi.* (T. Lis: *Pochwała hipokryzji i relatywizmu*: <http://www.tomaszlisnazywo.pl>).

Największe różnice między językiem rosyjskim i polskim dotyczą typu retrospektywnego. W języku rosyjskim przeważają formy niedokonane (Барентсен 1992, 14 i nast; Stawnicka 2003b, 23 i nast.), natomiast w języku polskim występuje konkurencja aspektu (Stawnicka 2003b, 23 i nast.; 2007). Na różnice w użyciu form aspektowych ma wpływ znaczenie leksykalne czasownika i różne elementy kontekstu.

Należy zaznaczyć, że różnice w użyciu form aspektowych z okreśnikami krotności ograniczonej nie zostały odnotowane podręcznikach praktycznej nauki języka rosyjskiego, ani w gramatykach konfrontatywnych języka rosyjskiego i polskiego

Poniżej przytaczam przykłady z rosyjskich powieści oraz tłumaczenie tych przykładów na język polski. W tłumaczeniu polskim pojawiły się czasowniki dokonane, podczas gdy w rosyjskim – niedokonane z okreśnikami krotności ograniczonej:

(486) *Несколько раз в поле зрения появлялся Дуремар Толстов.* (А.Б. Стругацкие: „Волны гасят ветер”; <http://www.lib.ru/STRUGACKIE/wolny.txt>)

(487) *Kilkakrotnie w polu widzenia pojawił się Dudemar Tolstow.* (A.B. Strugaccy, *Fale tłumią wiatr*. Przekł. Irena Lewandowska, Warszawa, 1989, str. 59)

(488) *Потом Григорий три раза целовал влажные безвкусные губы жены, в церкви угарно завоняло чадом потушенных свечей, к выходу загоцали выпиравшие в притвор люди.* (Шолохов, *Тихий Дон*, www.lib.ru)

(489) *Potem Grigorij trzykrotnie pocałował wilgotne, niesmaczne usta żony.* (Szołochow, *Cichy Don*. Tom I, przeł. W. Rogowicz i A. Stawar. Warszawa 1977, 103).

W niniejszej części pracy zostaną omówione podobieństwa i różnice w użyciu form aspektowych z okreśnikami grupy negatywnej w badanych językach oraz różnice struktur semantycznych okreśników negatywnych. Należy podkreślić, iż struktury semantyczne okreśników tej grupy nie pokrywają się. J. Stawnicka (2007) podkreśla niemożność wymiany *nigdy* i *ani razu* we wszystkich kontekstach, a uwagi te dotyczą także języka rosyjskiego. Omówienie poniższych przykładów opiera się na spostrzeżeniach zawartych w książce J. Stawnickiej (2007).

Jeśli określnik *nigdy* może informować o ciągłym przejawianiu cechy i wówczas nie jest możliwa wymiana *никогда* na *ни разу*, ani *nigdy* na *ani razu*:

(490) Люди, которые **никогда не** (por. *ни разу*) **учили** иностранных языков просто являются носителем нереализованной способности, зашитой в него с рождения. (Запись LiveJournal с комментариями; НКРЯ)

(491) Resztki fanatycznych katolików pośpiesznie składają autodafe. Gazety pełne są opowieści o nowym Avili, który pisze po hebrajsku, a **nigdy** się nie **uczył** tego języka, pokazują go w telewizji. (M. Bukowski: *Wysłannik szatana*; Korpus PWN)

Należy podkreślić, iż dla użycia określnika *ani razu* relewantny jest czynnik ‘zawiedzonego oczekiwania’ (Stawnicka, 2007). W kontekście może być eksplicytne wyrażenie braku oczekiwanego efektu. Podobna uwaga odnosi się również do określnika *ни разу*, por. przykład polski i rosyjski

(492) Teraz szła jednak niedbale, jakby chciała podkreślić, że ma w nosie jego wzrok. **Ani razu nie obejrzała się** ku niemu, chociaż przyzywał ją spojrzeniem. (H. Kowalewska: *Letnia akademia uczuć*) (Stawnicka, 2007)

(493) О том, что его настоящие родители погибли, ему до семи лет так никто и не сказал, а он **ни разу не спросил**. (Е. Власова: *Дети и смерть*; НКРЯ)

Nie nastąpiło oczekiwane działanie, tj. subiekt nie dowiadywał się, kim byli jego prawdziwi rodzice, chociaż tego oczekiwano od niego:

Por. także: (494) Выскочила у подъезда и скрылась в нем, **ни разу не обернувшись**. (И. Муравьева: *Мещанин во дворянстве*; НКРЯ).

Jeśli *ни разу* odnosi się do jednostkowej sytuacji, nie jest możliwe użycie *никогда*:

(495) Вообще дисциплина на занятиях почти идеальная, преподаватель **ни разу не повысил голоса**. (Отчёт о практике в школе; НКРЯ).

Na wybór określników *ни разу* i *ani razu* ma zatem wpływ czynnik obustronnego ograniczenia akcji, którego działanie jest tym bardziej silne, im mniejsza jest rozciągłość interwału wypełnionego akcją:

(496) Глупо это – таскать целый день яблоко в кармане и **ни разу не откусить** (Ю. Коваль: *Сиротская зима*; НКРЯ)

(497) *Вообще, за последние 9 лет мне **ни разу не удалось встретить** Новый год в кругу семьи, я всегда в этот вечер работаю.* (С. Ткачева: *Новый год и звезды*; НКРЯ).

Dla porównania przytaczam poniżej przykład, w którym jest możliwa wymiana na *никогда*:

(498) *А он в своей жизни не только не прыгал с парашютом, но и **ни разу (никогда) не летал на самолете.*** (В. Быков: *Болото*; НКРЯ)

Poniżej przytaczam przykład w języku polskim z małą rozciągłością interwału wypełnionego akcją:

(499) *W **piątek** Galaxia praktycznie **ani razu nie** zagroziła obrońcy tytułu. "Doświadczenie Mostostalu zdecydowało o zwycięstwie" powiedział po meczu trener gości, Ireneusz Mazur.* („Rzeczpospolita”, Nr 03.31/ 2001; Korpus PWN)

(500) *Przypomnijmy - premier odmówił wystąpienia na jego konwencji wyborczej, podczas oficjalnych urodzin przewodniczącego Akcji pojechał na wakacje, a w **przemówieniu** na zjeździe "Solidarności" **ani razu nie wspomniał** o kandydacie AWS na prezydenta, będącym przecież przewodniczącym związku.* („Rzeczpospolita”, Nr 09.23/ 2000; Korpus PWN).

(501) *To nie był jeden dobry mecz, lecz seria wspaniałych zwycięstw. Proszę o tym pamiętać, oceniając szanse przed finałem" - mówił Sergi. Jego ojciec Luis Bruguera **przez cały mecz ani razu nie wstał z krzesła, uniósł się dopiero, gdy syn wygrał ostatnią piłkę.*** („Rzeczpospolita”, Nr 06,07/ 1997; Korpus PWN)

Przy użyciu *ни разу* i *ani razu* podkreśla się, że ani jedna z akcji, które mogłyby się powtarzać, nie została zrealizowana.

Z określnikiem *нигда* możliwe jest również użycie formy dokonanej, por. *Нигды мне не поцалował. До pracy нигды się nie spóźnił* i to w odniesieniu do określenia temporalnego ‘do momentu mówienia’, jak i ‘po momencie mówienia’ (*Нигды (dotąd, potem) мне не поцалował. До pracy нигды (dotąd, potem) się nie spóźниł.*

(502) *Był lekarzem. Przed wojną - myśląc o wyjeździe do ziemi swoich przodków - złożył oszczędności w jednym z żydowskich banków na terenie, zarządzanej wówczas przez Brytyjczyków, Palestyny. Eisenbod **нигда nie zobaczył** Izraela. W 1941 roku został zamordowany przez Niemców.* (“Rzeczpospolita”, Nr 01.21/ 2005; Korpus PWN).

W języku rosyjskim forma dokonana z określnikiem *нигда* pojawia się wyjątkowo:

(503) *Эта гордость моя не от легких удач, Я за счастье покоя платила немало: Ведь никто **никогда не сказал** мне «не плачь», И «прости» никому я еще не сказал* (Ю.Безелянский. *В садах любви*; НКРЯ).

W grupie negatywnej z *ни разу* w języku rosyjskim i polskim wystąpiły obie formy aspektowe, chociaż w języku rosyjskim przeważa aspekt niedokonany, a w polskim dokonany.

(504) *Один находился за границей и пока, слава Богу, **ни разу не звонил**, другой работал на Старой площади в Москве.* (В. Доценко: *Тридцатого уничтожить!*; НКРЯ)

(505) *Проснетесь такой... медленный. Телефон ещё **ни разу не позвонил**. И вы встаёте, идёте умываетесь, или не умываетесь... ёсли не хочется.* (Е. Гришковец: *Одновременно*; НКРЯ).

W grupie negatywnej w języku rosyjskim zauważa się wystąpienie znacznej liczby przykładów z określnikiem *ни разу* i formą dokonaną czasownika (54% z formą dokonaną, tj. 745 przykładów i 46% z formą niedokonaną, tj. 642 przykłady. Natomiast z określnikiem *никогда* wystąpiło znaczenie więcej form niedokonanych (78%, tj. 1224 przykłady), niż dokonanych (22%, tj. 346 przykładów).

	Язык русский		RAZEM
	czasowniki. dokonane	czasowniki. niedokonane	
<i>никогда</i>	346 (22%)	1224 (78%)	1570 (100%)
<i>ни разу</i>	745 (54%)	642 (46%)	1387 (100%)
RAZEM	1091	1866	2957

Tabela VII. Udział liczbowy form aspektowych z określnikami grupy negatywnej w języku rosyjskim

W języku polskim w grupie negatywnej wzrasta w porównaniu z językiem rosyjskim udział form dokonanych w połączeniu z określnikiem *ani razu* (67%, tj. 853 przykłady), podczas gdy udział form niedokonanych wyniósł 33%, tj. 426 przykładów. Natomiast z określnikiem *nigdy* odnotowano z aspektem dokonanym 642 przykłady (36%), a z aspektem niedokonanym 426 przykładów (33%).

	Język polski		RAZEM
	czasowniki dokonane	czasowniki niedokonane	
<i>nigdy</i>	642 (36%)	1141 (64%)	1783 (100%)
<i>ani razu</i>	853 (67%)	426 (33%)	1279 (100%)
RAZEM	1317	1567	3062

Tabela VIII Udział liczbowy form aspektowych z określnikami grupy negatywnej w języku polskim

W grupie kompleksowej w obu językach wystąpiły wyłącznie przykłady z aspektem niedokonanym. W języku rosyjskim wśród przykładów z grupą kompleksową pojawia się określnik krotności ograniczonej z przyimkiem *в* z biernikiem (*два раза в неделю*), a także z przyimkiem dystrybutywnym *по* (*по два раза в день*).

(506) *Больше нас не тревожили, только три раза в день приходили с едой.* (И. Ратушинская: *Серый-цветнадежды*; БММ).

Spotyka się inwersję (*раза два в месяц, раза по два в месяц*):

(507) *Бывало, раза два в месяц заглядывал, а тут с год носа не кажет.* (В. Доценко: *Срок для Бешеного*; НКРЯ).

W języku rosyjskim najczęściej używany jest rzeczownik *день*, a w polskim nie tylko przysłówki *dziennie*, ale i *dzień* (por* *dwukrotnie dziennie*)

Zamiast konstrukcji z przyimkiem *в* w języku rosyjskim występuje również *за год, в течение года*. М. W. Wsiewołодова (Всеволодова, 1975, 185) w tabeli wskazuje możliwość zmiany konstrukcji *в день* konstrukcjami *за день, в течение дня*. А. Barentsen pisze o rozróżnieniu tych konstrukcji:

«Трудно судить о семантических различиях между типами *n раз в день* и *n раз за день*. Нам кажется, что, во-первых, последний вариант менее ясно выражает смысл вторичной повторяемости и, во-вторых, созрывает какой-то оттенок «итоговости»,

свойственной этому предложному сочетанию с других случаях. (Барентсен, 1994б 37).

Z logicznego punktu widzenia stwierdzić można, że realna liczba powtórzeń sytuacji określanych określnikiem krotności *сто раз, сто пятьдесят раз, тысячу раз; сто разы, сто пятьдесят разы, тысячу разы*, realnie nie odbyła się, wówczas można stwierdzić, że nie jest to dokładna liczba powtórzeń, ale określnik grupy peryferyjnej *много раз; wiele razy*:

(508) *Кто го tutaj wpuścił? - Wskazał na domokrądcę. - Przecież **mówilem сто разы!***

Мówił, że inwestuje na giełdzie- tłumaczył strażnik.- Co cię ugryzło? - spytał Frik, kiedy tamci już wyszli. (M. Miller: *Pierwszy milion*; Korpus PWN)

(509) *Ale jaka jest ta twoja idea, Leonku? Wytłumacz nam to raz dokładnie. On **mówił** mi to **już тысячу разы**. Nic nie rozumiem. Niech ci tłumaczy, moja Zosiu. Ja idę zająć się kolacją.* (S. I. Witkiewicz: *Dramaty wybrane*; Korpus PWN)

(510) *Na pewno **śłyszałaś już miliony razy**, że samobadanie piersi jest najlepszym sposobem wczesnego wykrywania guzków czy niepokojących zgrubień w piersiach.* („Cosmopolitan”, Nr 10/ 2000; Korpus PWN)

(511) *Я никуда не ушел тогда, **сотни раз подходил** я к вашей двери, точно сам сатана толкал меня к дверям, чтобы ворваться, сделать что-то безобразное...* (П. Проскурин: *Черные птицы*; НКРЯ)

(512) *Я ломал руки, я звал Асю посреди надвигавшейся ночной тьмы, сперва вполголоса, потом всё громче и громче; я **повторял сто раз**, что я её люблю, я клялся никогда с ней не расставаться; я дал бы всё на свете, чтобы опять держать её холодную руку, опять слышать ее тихий голос, опять видеть её перед собою...* (И. С. Тургенев: *Ася*; БММ).

W niektórych kontekstach można dokonać precyzyjnego określenia krotności sytuacji z użyciem określnika peryferyjnego np;

(513) *Взволнованные жители считали выстрелы -- **сто один раз пальнула** пушка! Матерь Божья, это могло быть событие только чрезвычайное!* (Н. Соротокина: *Канцлер*; БММ)

(514) ***Сто двадцать пять раз обманул** их, но на сто двадцать шестой они его достали.* (В. Маканин. *Стол, покрытый сукном и с графином посередине*; НКРЯ)

(515) *Очнувшись от транса, он **сто восемь раз** явственно произнес: «Ом намашивая », нанес тилак и, задержав занавесь, отправился домой, чтобы передохнуть часок перед обрядом почитания стражей стран света,*

которым положено кадить ароматным дымом. (Е. Парнов: *Третий глаз Шивы*; НКРЯ)

(516) *Tu statystyka najlaskawsza jest dla Józefa Klima z PO. Opuścił tylko 47 głosowań. Na drugim miejscu jest partyjny kolega Leszek Cieślik. Przyciski na sali plenarnej **naciskał 3659 razy**. (Interpelacje, wystąpienia, głosowania. Czyli jak aktywni są nasi posłowie; www.poranny.pl)*

Na podkreślenie dużej liczby powtórzeń sytuacji, która można stać się nudnym nawykiem wpływa określnik grupy peryferyjnej z *już* np;

(517) *Так что вот: главную песню с диска ты **уже сто раз слышал**, а остальные к прослушиванию не обязательны. (Х. Ботаник. *Байдажжжж*; НКРЯ)*

(518) *Я **уже двести раз тебе говорил**: отстань! (Д. Емец. *Таня Гроттер и колодец Посейдона*; НКРЯ)*

(519) *Muszer i Becker, pisarze z Niemiec, od razu widać, że spotkania autorskie to ich chleb powszedni, na każde pytanie mają gotową odpowiedź, bo też na każde z tych pytań **odpowiadali już tysiące razy**. („Przekrój”, Nr 37(2934)/ 2001; KorpusPWN)*

(520) *Na pewno **słyszałaś już miliony razy**, że samobadanie piersi jest najlepszym sposobem wczesnego wykrywania guzków czy niepokojących zgrubień w piersiach. Ale może nie wiedziałaś dotychczas, że wielu lekarzy radzi wykonywać to badanie tylko raz w miesiącu, nie częściej. („Cosmopolitan”, Nr 10/ 2000; Korpus PWN).*

Na zakończenie przedstawiono tabele, w których wskazano liczbę wystąpień określników krotności ograniczonej w języku rosyjskim i polskim, a także udział liczbowy form aspektowych w grupach semantycznych czasowników z określnikami grupy centralnej i peryferyjnej w języku rosyjskim i polskim. Tabele te ilustrują analizowany materiał od strony kwantytatywnej.

Grupa centralna	Liczba wystąpień określników
несколько раз	1612
два раза	656
три раза	305
дважды	289
семикратно	279
трижды	267
шесть раз	253
десять раз	245
четыре раза	234
семь раз	224
пять раз	220
восемь раз	219
восьмикратно	196
четырежды	157
девять раз	104
двукратно	95
десятикратно	84
двоекратно	67
троекратно	55
пятикратно	43
шестикратно	14
девятикратно	6
RAZEM	5624
Grupa peryferyjna	Liczba wystąpień określników
не раз	1633
много раз	1415
многократно	976
не один раз	384
сто раз	123
множество раз	62
миллион раз	48
двадцать раз	45
многожды	46
бессчетное количество раз	34
сорок раз	27
тысячу раз	24
одиннадцать раз	22
пятнадцать раз	22

семнадцать раз	17
тридцать раз	16
тысячекратно	15
несчетное количество раз	12
стократно	12
четырнадцать раз	8
двадцать пять раз	8
тринадцать раз	7
двадцать два раза	7
двадцать четыре раза	6
шестнадцать раз	5
двадцать три раза	5
стотни раз	5
восемнадцать раз	4
восемьдесят три раза	4
двенадцать раз	3
девятнадцать раз	3
двадцать один раз	3
двадцать шесть раз	3
тридцать пять раз	3
тридцать шесть раз	3
тридцать восемь раз	3
сорок четыре раза	3
сорок восемь раз	3
девяносто один раз	3
двадцать девять раз	2
тридцать два раза	2
тридцать три раза	2
сорок два раза	2
сорок три раза	2
шестьдесят раз	2
семьдесят два раза	2
восемьдесят раз	2
девяносто девять раз	2
151-199Сто пятьдесят один раз- Сто девяносто девять раз	2
251-299Двести пятьдесят один – двести Девяносто девять	2
700-750 семьсот раз- семьсот пятьдесят раз	2
двадцать семь раз	1
двадцать восемь раз	1
тридцать четыре раза	1
тридцать девять раз	1
пятьдесят два раза	1
пятьдесят три раза	1
шестьдесят два раза	1
шестьдесят три раза	1
шестьдесят четыре раза	1

шестьдесят пять раз	1
семьдесят раз	1
восемьдесят один раз	1
восемьдесят четыре раза	1
восемьдесят пять раз	1
восемьдесят семь раз	1
восемьдесят восемь раз	1
восемьдесят девять раз	1
девяносто четыре раза	1
100-150 Сто раз – сто пятьдесят	1
600-650 шестьсот раз- шестьсот пятьдесят раз	1
651-699 шестьсот пятьдесят один раз- шестьсот девяносто девять раз	1
тридцать один раз	-
тридцать семь раз	-
сорок один раз	-
сорок пять раз	-
сорок шесть раз	-
сорок семь раз	-
сорок девять раз	-
пятьдесят раз	-
пятьдесят один раз	-
шестьдесят один раз	-
шестьдесят шесть раз	-
шестьдесят семь раз	-
шестьдесят восемь раз	-
шестьдесят девять раз	-
семьдесят один раз	-
семьдесят три раза	-
семьдесят пять раз	-
семьдесят шесть раз	-
семьдесят семь раз	-
семьдесят восемь раз	-
семьдесят девять раз	-
восемьдесят два раза	-
восемьдесят шесть раз	-
девяносто раз	-
девяносто два раза	-
девяносто три раза	-
девяносто пять раз	-
девяносто шесть раз	-
девяносто семь раз	-
девяносто восемь раз	-
200-250 двести раз – двести пятьдесят раз	-
300 – 350 триста раз – триста пятьдесят	-
351 -399 триста пятьдесят один раз – триста девяносто девять раз	-

400- 450 чктыреста раз – чктыреста пктыдскят раз	-
451- 499 чктыреста пктыдскят один раз- чктыреста дквяносто дквять раз	-
500- 550 пктысот раз- пктысот пктыдскят раз	-
551- 599 пктысот пктыдскят один раз- пктысот дквяносто дквять раз	-
651-699 шкстысот пктыдскят один раз- шкстысот дквяносто дквять раз	-
751-799 смьсот пктыдскят один раз- смьсот дквяносто дквять раз	-
800-850 восемьсот раз- восемьсот пктыдскят раз	-
851-899 восемьсот пктыдскят один раз- восемьсот дквяносто дквять раз	-
900-950 дквяносто раз- дквяносто пктыдскят раз 950- 999	-
RAZEM	5067
Grupa negatywna	Liczba wystąpień określników
никогда	1570
ни разу (не)	1387
RAZEM	2957
Grupa kompleksowa	Liczba wystąpień określników
два раза в день	582
два раза в месяц	459
три раза в неделю	305
три раза в день	195
два раза в неделю	187
три раза в месяц	74
по три раза в неделю	67
по два раза в год	65
дважды в месяц	57
дважды в год	55
по два раза в день	51
три раза за месяц	50
два раза за день	45
трижды в день	43
дважды в день	41

раза три в неделю	38
по три раза в день	35
три раза в год	34
два раза в неделю	32
два раза в год	31
по два раза в неделю	30
раза два в день	27
по два раза месяц	26
трижды в неделю	25
три раза за день	24
три раза за год	22
по два раза в неделю	20
несколько раз в неделю	19
несколько раз в году	19
дважды в неделю	19
раза три в месяц	18
по четыре раза в месяц	18
четыре раза в день	17
четыре раза в месяц	17
четыре раза в год	17
по два раза в день	16
по четыре раза в месяц	16
раза три в месяц	15
раза три в год	15
по три раза в год	15
раза по три в месяц	15
четыре раза за день	14
три раза за день	14
два раза за месяц	14
два раза за год	12
несколько раз в день	12
раза три в день	12
по три раза в месяц	12
четыре раза в неделю	11
по четыре раза в неделю	11
раза три в год	11
раза по два в месяц	11
раза по два в день	11
раза по два в неделю	11
два раза за неделю	10
по два раза в год	10
по четыре раза в год	10
четыре раза за неделю	10
раза по три в день	10
раза по три в день	9
по четыре раза в день	9
раза по два в неделю	8
раза по три в неделю	7

три раза за неделю	7
несколько раз в месяц	7
раза по два в месяц	5
раза по три в неделю	5
раза по три в месяц	5
четырежды в день	5
много- много раз в год	4
четырежды в неделю	4
много-много раз в день	3
четырежды в год	3
раза по три в год	2
раза по три в месяц	2
раза по два в год	1
четырежды в месяц	1
раза по три в год	1
RAZEM	3150

Tabela IX. Liczba wystąpień określników krotności ograniczonej w języku rosyjskim

Grupa centralna	Liczba wystąpień określników
kilka razy	954
kilkakrotnie	820
dwa razy	746
trzy razy	659
dwukrotnie	543
siedem razy	173
czterokrotnie	165
cztery razy	142
trzykrotnie	135
pięć razy	126
osiem razy	112
pięciokrotnie	94
dziesięć razy	85

ośmiokrotnie	76
sześć razy	67
dwakroć	64
trzykroć	52
siedmiokrotnie	49
dziewięć razy	46
dziesięciokrotnie	37
sześciokrotnie	35
dziewięciokrotnie	34
raz czy dwa	26
RAZEM	5240
Grupa peryferyjna	Liczba wystąpień określników
wiele razy	1986
wielokrotnie	1574
niejednokrotnie	732
nie raz	330
tyle razy	104
ileż to razy	68
sto razy	57
milion razy	23
dwadzieścia razy	14
jedenaście razy	12
tysiąckrotnie	12
tysiąc razy	10
setki razy	9
dwanaście razy	5
piętnaście razy	5
trzydzieści pięć razy	5
czterdzieści razy	5
trzydzieści dwa razy	4
czterdzieści cztery razy	4
trzydzieści trzy razy	3
dwadzieścia dwa razy	3
czternaście razy	2
szesnaście razy	2
osiemnaście razy	2
dwadzieścia trzy razy	2
dwadzieścia pięć razy	2
trzydzieści razy	2
trzydzieści trzy razy	2
trzydzieści sześć razy	2
trzydzieści osiem razy	2
pięćdziesiąt razy	2
sześćdziesiąt razy	2

osiemdziesiąt razy	2
100-150	2
151- 199	2
siedemnaście razy	1
dziewiętnaście razy	1
dwadzieścia jeden razy	1
dwadzieścia cztery razy	1
dwadzieścia sześć razy	1
dwadzieścia osiem razy	1
trzydzieści jeden razy	1
trzydzieści cztery razy	1
trzydzieści dziewięć razy	1
czterdzieści jeden razy	1
czterdzieści sześć razy	1
pięćdziesiąt jeden razy	1
pięćdziesiąt trzy razy	1
siedemdziesiąt razy	1
dziewięćdziesiąt	1
dziewięćdziesiąt trzy razy	1
200-250	1
400- 450	1
500- 550	1
551-599	1
700- 750	1
951- 999	1
dwadzieścia siedem razy	-
dwadzieścia dziewięć razy	-
trzydzieści siedem razy	-
czterdzieści dwa razy	-
czterdzieści trzy razy	-
czterdzieści pięć razy	-
czterdzieści siedem razy	-
czterdzieści osiem razy	-
czterdzieści dziewięć razy	-
pięćdziesiąt dwa razy	-
sześćdziesiąt jeden razy	-
sześćdziesiąt dwa razy	-
sześćdziesiąt trzy razy	-
siedemdziesiąt jeden razy	-
siedemdziesiąt dwa razy	-
siedemdziesiąt trzy razy	-
osiemdziesiąt jeden razy	-
osiemdziesiąt dwa razy	-
osiemdziesiąt trzy razy	-
dziewięćdziesiąt jeden razy	-
dziewięćdziesiąt dwa razy	-
251- 299	-
300- 350	-

351- 399	-
451- 499	-
600- 650	-
651- 699	-
751- 799	-
800-850	-
851-899	-
900- 950	-
RAZEM	5015
Grupa negatywna	Liczba wystąpień określników
ani razu	1279
nigdy	1783
RAZEM	3062
Grupa kompleksowa	Liczba wystąpień określników
dwa razy dziennie	275
kilka razy dziennie	258
trzy razy dziennie	193
trzy razy w tygodniu	178
dwa razy w miesiącu	163
dwa razy w roku	155
kilka razy w miesiącu	136
dwa razy w tygodniu	133
cztery razy dziennie	125
trzy razy w roku	117
kilka razy w tygodniu	113
trzy razy na dzień	95
dwa razy na tydzień	84
kilka razy na dzień	78
trzykrotnie w tygodniu	63
cztery razy w tygodniu	56
dwukrotnie w roku	49
dwukrotnie w tygodniu	47
trzykrotnie w miesiącu	45
czterokrotnie w miesiącu	43
cztery razy w roku	40
czterokrotnie w tygodniu	36
trzykrotnie w roku	32
dwa razy na dzień	30
trzy razy w miesiącu	28

cztery razy na dzień	25
kilka razy na miesiąc	24
trzy razy w dzień	22
cztery razy na miesiąc	20
trzy razy na tydzień	20
cztery razy na rok	19
kilka razy na tydzień	19
czterokrotnie na dzień	18
po trzy razy dziennie	17
po cztery razy na dzień	17
po cztery razy na tydzień	16
po kilka razy na rok	15
po dwa razy w tygodniu	15
po dwa razy w roku	14
po trzy razy w miesiącu	13
kilka razy na dzień	12
dwa razy na rok	12
trzy razy w miesiącu	11
czterokrotnie w roku	11
cztery razy w miesiącu	10
po dwa razy dziennie	10
dwukrotnie na dzień	10
dwa razy na miesiąc	10
dwukrotnie w miesiącu	9
trzykrotnie na dzień	9
trzy razy na rok	8
po trzy razy w tygodniu	8
po trzy razy w roku	8
po cztery razy w miesiącu	7
po cztery razy w tygodniu	7
po cztery razy dziennie	6
po dwa razy w miesiącu	6
po cztery razy dziennie	5
po cztery razy w roku	5
po cztery razy na dzień	5
po kilka razy na tydzień	3
po cztery razy na rok	3
po cztery razy na miesiąc	2
po trzy razy na dzień	1
RAZEM	3024

Tabela X. Liczba określników krotności ograniczonej w języku polskim

GRUPY SEMANTYCZNE CZASOWNIKÓW	J.ROSYJSKI NIEDOKONANE	J. ROSYJSKI DOKONANE	J.POLSKI NIEDOKONANE	J. POLSKI DOKONANE
Czasowniki akcji dwukierunkowej	1032	639	980	657
Czasowniki wyrażające zamiar nadawcy	232	225	242	218
Czasowniki oznaczające akty mowy	287	285	384	340
Czasowniki wyrażające akcje skokowe	233	145	175	154
Czasowniki multiplikatywne	292	264	242	238
Czasowniki z prefiksem <i>npo-</i>	232	191	165	148
Czasowniki prefiksem <i>oδ-</i>	133	122	125	85
Czasowniki percepcyjne	228	203	215	211
Czasowniki inicjalne	187	110	126	107
Czasowniki w znaczeniu konatywnym	198	-----	184	-----
Czasowniki „tam i z powrotem”	132	95	65	52
Czasowniki delimitatywne	-----	114	-----	85
Czasowniki automatycznej realizacji	-----	45	-----	42
RAZEM	3186	2438	2903	2337

Tabela XI. Udział liczbowy form aspektowych grup semantycznych czasowników z określnikami grupy centralnej w języku rosyjskim i polskim.

GRUPY SEMANTYCZNE CZASOWNIKÓW	J.ROSYJSKI NIEDOKONANE	J.ROSYJSKI DOKONANE	J.POLSKI NIEDOKONANE	J.POLSKI DOKONANE
Czasowniki akcji dwukierunkowej	922	826	902	875
Czasowniki wyrażające zamiar nadawcy	190	167	182	170
Czasowniki oznaczające akty mowy	322	282	321	309
Czasowniki wyrażające akcje skokowe	195	164	184	178
Czasowniki multiplikatywne	218	196	190	152
Czasowniki z prefiksem npo-	167	193	156	112
Czasowniki prefiksem o6-	139	122	132	121
Czasowniki percepcji	223	124	215	173
Czasowniki inicjalne	156	108	167	152
Czasowniki w znaczeniu konatywnym	62	-----	76	----- -
Czasowniki „tam i z powrotem”	142	-----	84	-----
Czasowniki delimitatywne	-----	115	-----	139
Czasowniki automatycznej realizacji akcji	-----	34	----- --	25
RAZEM	2736	2331	2609	2406

Tabela XII. Udział liczbowy form aspektowych grup semantycznych czasowników z okreśnikami grupy peryferyjnej w języku rosyjskim i polskim.

Wykaz tabel

Tabela I. Relacja między typem tekstu a znaczeniami aspektowymi w formach czasu przeszłego w języku rosyjskim i polskim

Tabela II. Przykłady określników krotności ograniczonej w języku rosyjskim i polskim

Tabela IV. Udział liczbowy i procentowy form aspektowych w typie narracyjnym i retrospektywnym z określnikami grupy centralnej w języku polskim

Tabela V. Udział liczbowy i procentowy form aspektowych w typie narracyjnym i retrospektywnym z określnikami grupy peryferyjnej w języku rosyjskim

Tabela VI. Udział liczbowy i procentowy form aspektowych w typie narracyjnym i retrospektywnym z określnikami grupy peryferyjnej w języku polskim

Tabela VII. Udział liczbowy form aspektowych z określnikami grupy negatywnej w języku rosyjskim

Tabela VIII. Udział liczbowy form aspektowych z określnikami grupy negatywnej w języku polskim

Tabela IX. Liczba wystąpień określników krotności ograniczonej w języku rosyjskim

Tabela X. Liczba wystąpień określników krotności ograniczonej w języku polskim

Tabela XI. Udział liczbowy form aspektowych w grupach semantycznych czasowników z określnikami grupy centralnej w języku rosyjskim i polskim

Tabela XII. Udział liczbowy form aspektowych w grupach semantycznych czasowników z określnikami grupy peryferyjnej w języku rosyjskim i polskim

Wykaz źródeł:**Wykaz źródeł leksykograficznych**

Евгеньева А. П., глав. ред., 1981 – 1984: *Словарь русского языка*. Т. 1 – 4. Москва.

Котелова Н. З., Сорокин Ю. С., ред., 1973: *Новые слова и значения. Словарь справочник по материалам*

прессы и литературы 60-х годов. Москва.

Котелова Н. З., ред., 1980: *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 77. Москва.

Котелова Н. З., ред., 1981: *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 78. Москва.

Котелова Н. З., ред., 1982: *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 79. Москва.

Котелова Н. З., ред., 1984а: *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 80. Москва.

Котелова Н. З., ред., 1984б: *Новые слова и значения. Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 70-х годов*. Москва.

Котелова Н. З., ред., 1986а: *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 81. Москва.

Котелова Н. З., ред., 1986б: *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 82. Москва.

Котелова Н. З., ред., 1987: *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 83. Москва.

Котелова Н. З., ред., 1989: *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 84. Москва.

Котелова Н. З., ред., 1995: *Словарь новых слов русского языка (середина 50-х – середина 80-х годов)*. С. Петербург.

Кузнецов С. А., гл. ред., 2000: *Большой толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург. (БТС)

Ожегов С. И., 1990: *Словарь русского языка*. Москва. (О)

Скляревская Г. Н., гл. ред., 1998: *Толковый словарь русского языка конца XX века. Языковые изменения*.

Москва.

Чернышев В. И., глав. ред., 1950-1965: *Словарь современного русского литературного языка*. Т. 1-17.

Москва - Ленинград. (БАС)

Bańko M., red., 2000: *Słownik języka polskiego*. Warszawa.

Doroszewski W., red., 1958-1969: *Słownik języka polskiego*. Warszawa.

Dubisz S., red., 2003: *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Warszawa.

Dunaj B., red., 1996: *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa.

Dworecki J., 1969: *Podręczny słownik rosyjsko-polski*. Warszawa

Szymczak M., red., 1992: *Słownik języka polskiego*. Warszawa.

Wierzbicka E., red., 1998: *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa.

Zgólkowa H., red., 1994 – 2003: *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*. Poznań.

Korpusy komputerowe**Korpusy rosyjskie**

Национальный корпус русского языка (НКРЯ) – www.ruscorpora.ru

Библиотека Максима Мошкова (БММ) (www.lib.ru)

Rosyjski korpus z Tybingi - Тюбингенские корпуса русских текстов (ТКРТ)

<http://heckel.sfb.uni-tuebingen.de/cgi-bin/cqp.pl>

Korpusy polskie

Korpus Języka Polskiego PWN (Korpus PWN) (www.korpus.pwn.pl)

Korpus Instytutu Podstaw Informatyki PAN (Korpus IPIPAN) (<http://www.ipipan.waw.pl/~corpus>)

Wirtualna Biblioteka Literatury Polskiej www.exlibris.biblioteka.prv.pl

Bałucki M.: *Dom Otwarty*
 Bełza Wł.: *Katechizm polskiego dziecka*
 Berent W.: *Żywe Kamienie*
 Bliziński J.: *Marcowy kawaler*
 Bliziński J.: *Rozbitki*
 Bogusławski W.: *Cud czyli Krakowiaki i Górale*
 Brodziński K.: *Wiesław*
 Brodziński K.: *Sielanka Krakowska*
 Dołęga-Mostowicz T.: *Kariera Nikodema Dyzmy*
 Gomułicki W.: *Wspomnienia niebieskiego mundurku*
 Grabiński S.: *Nowele*
 Górnicki Ł.: *Dworzanin Polski*
 Goszczyński S.: *Zamek Kaniowski*
 Goszczurny S.: *A żyć trzeba dalej*
 Konopnicka M.: *Nowele*
 Konopnicka M.: *Dym*
 Kopeć J.: *Dziennik podróży*
 Kosmowska B.: *Buba*
 Koźmian K.: *Ziemiaństwo*
 Leśmian B.: *Przygody Sindbada Żeglarza*
 Łuszczewska J.: *Pamiętnik Deotymy*
 Miłkowski Z.: *Sylwety emigracyjne*
 Prus B.: *Faraon*
 Prus B.: *Lalka*
 Prus B.: *Placówka*
 Przybyszewski S.: *Nad Morzem*
 Reymont Wł.: *Ziemia obiecana, Komediantka*
 Rogoszczędna Z.: *Dzieci Pana Majstra*
 Rydel L.: *Zacczarowane koło*
 Schulz B.: *Ulica Krokodyli*
 Sienkiewicz H.: *Potop*
 Sienkiewicz H.: *Rodzina Połanieckich*
 Sienkiewicz H.: *Za chlebem*
 Sienkiewicz H.: *Z pamiętnika poznańskiego nauczyciela*
 Siwek K.: *Moja mała Flo*
 Słowski E.: *W więzieniu*
 Szymański A.: *Srul z Lubartowa*
 Trembecki S.: *Zofiówka*
 Tomaszewski B.: *Proszę o klucz*
 Wirtemberska M.: *Małwina*
 Vincez S.: *Tematy Żydowskie*
 Żeromski S.: *Popioły*
 Żeromski S.: *Przedwiośnie*
 Żeromski S.: *Snobizm i postęp*
 Żeromski S.: *Szyfowe prace*
 Żeromski S.: *Wierna rzeka*
 Żmichowska N.: *Poganka*
 Żuławski J.: *Na srebrnym globie*
 Żuławski J.: *Rękopis z księżycy*

Powieści w wersji elektronicznej: Port wydawniczy www.literatura.net.pl:

Bogusławski W.: *Cud mniemany*
 Brzozowski S.: *Pamiętnik*
 Chojecki A.: *W stronę niewiedzy*
 Conrad J.: *Laguna*
 Conrad J.: *Tajfun i inne opowiadania*
 Czosnowska B.: *Ostatni gong*
 Czechow A.: *Pojedynek*
 Długosz A.: *Fortel*
 Dołęga-Mostowicz T.: *Bracia Dalcz i S-ka T. I*
 Domańska A.: *Historia żółtej ciżemki*
 Domańska A.: *Paziowie króla Zygmunta*
 Domańska A.: *Przy kominku*
 Dunin Borkowski A.: *Parafiańszczyzna*
 Dziekoński J.: *Sędziwój*
 Faleński F.: *Kwiaty i kolce*
 Flaubert G.: *Herodiada*
 Holoubek G.: *Wspomnienia z niepamięci*
 Janicki K.: *Carmina*
 Jeż Teodor T.: *Narieczona Harambaszy*
 Kaczkowski Z.: *Grób Nieczui T. I*
 Kaczkowski Z.: *Murdelio*
 Kurecka M.: *Niedokończona gawęda*
 Lem S.: *Maszyna Trurla*
 Łoziński W.: *Zaklęty dwór*
 Makuszyński K.: *Bezgrzeszne lata*
 Maliszewski K.: *Faramucha*
 May K.: *Czarny Gerard*
 Mniszkówna H.: *Panicz*
 Nowaczyński A.: *Wielki Fryderyk*
 Nowicki J.: *Między Niebem a Ziemią*
 Orzeszkowa E.: *Dziurdziowie*
 Orzeszkowa E.: *Meir Ezofowicz*
 Ostrowska B.: *Biała godzina*
 Paprocka M.: *Uśmiech życia*
 Przyborowski W.: *Młodzi gwardziści*
 Wiśniewski G.: *Pies czyli kot*
 Żułowski J.: *Na srebrnym globie*

Exlibris Biblioteka Internetowa: www.exlibris.biblioteka.prv.pl

Jeż T.T.: *Nad rzekami Babilonu*
 Samson H.: *Pułapka na motyla*

Wirtualna Biblioteka Literatury Polskiej: <http://monika.univ.gda.pl/~literat/>

Skarbnica literatury polskiej: <http://www.literatura.zapis.net.pl>

Dołęga-Mostowicz T.: *Znachor*
 Pilarek-Kowol K.: *Grobową tajemnicą*
 Sapkowski A.: *Pani Jeziora* (<http://www.4shared.com>)
 Kafka F.: *Przemiana*; <http://www.franzkafka.ovh.org/teksty/Przemiana.pdf>

A. Рыбаков: *Дему Арбана*

Inne internetowe źródła tekstowe, z których pochodzą pojedyncze przytaczane przykłady

Bibliografia

- Agrell S., 1908: *Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte: ein Beitrag zum Studium der indogermanischen Präverbia und ihrer Bedeutungsfunktion*. Lund.
- Agrell S., 1918: *Przedrostki postaciowe czasowników polskich*. „Materiały i Prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie”. T. 8. Kraków.
- Ajdukiewicz K., 1965: *Czas*. W: *Język i poznanie*. Tom II. Warszawa, 384- 387.
- Antas J., 1991, *O mechanizmach negowania. O wybranych semantycznych i pragmatycznych aspektach negacji*. Kraków.
- Antinucci F., Gebert L., 1977, *Semantyka aspektu czasownikowego*. „Studia Gramatyczne I” Wrocław – Warszawa, 7 - 43.
- Apresjan J. D., 1971: *Koncepcje i metody współczesnej lingwistyki strukturalnej*. Warszawa.
- Apresjan J. D., 2000: *Semantyka leksykalna : synonimiczne środki języka*. Wrocław
- Bednarek A., 1995: *Ile razy..., tyle razy... (rozważania semantyczne)*. W: *Wyrażenia funkcyjne w systemie i tekście*. Materiały konferencji naukowej (Toruń 21 – 23 X 1993). Red. M. Grochowski. Toruń, 57 – 61.
- Bogusławski A., 1963: *Prefiksacja czasownikowa we współczesnym języku rosyjskim*. Wrocław.
- Bogusławski A., 1972: *O wyrażeniach oznaczających zmianę*. W: *Semantyka i Słownik*. Red. A. Wierzbicka. Wrocław - Warszawa- Kraków- Gdańsk, 147-149.
- Bogusławski A., 1975: *O negacji*. W: *Słownik i semantyka. Definicje semantyczne*. Red. E. Janus. Wrocław, 137- 143.
- Bogusławski A., 1976: *Presupozycje a negacja*. W: *Semantyka tekstu i języka*. Red. M.R. Mayenowa: Wrocław, 33-50.
- Bogusławski A., 1977: *Problems of the Thematic-Rhematic Structure of Sentences*. Warszawa.
- Bogusławski A., 1981: *On describing Accomplished Facts with Imperfective Verbs*. In: Jacobsen P., Krag H.L., eds.: *The Slavic Verb*. Copenhagen, 34-40.
- Bogusławski A., 1998: *O negacji w konstrukcjach z czasownikiem „chcieć”*. W: *Nowe czasy, nowe języki, nowe (i stare) problemy*. Red. E. Jędrzejko. Katowice, 105-126.
- Bogusławski A., 2003: *Aspekt i negacja*. Warszawa.
- Bogusławski A., Karolak S., 1970: *Gramatyka rosyjska w ujęciu funkcjonalnym*. Warszawa.
- Brajerski T., 1985: *W sprawie “par aspektowych” typu pukać - puknąć*. *Prace Filologiczne*. Tom XXXII. Warszawa, 79-85.
- Cockiewicz W., 1992: *Aspekt na tle systemu słotwórczego polskiego czasownika i jego funkcyjne odpowiedniki w języku niemieckim*. Kraków.
- Chojak J., 2006.: *Semantyka i składnia czasowników oznaczających reakcje słowne*. Warszawa.
- Comrie B., 1976: *Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge.
- Daneš F., Hlavsa Z., 1987: *Větné vzorce v češtině*. Praha.
- Dobaczewski A., 2002: *Zjawiska percepcji wzrokowej. Studium semantyczne*. Warszawa.
- Dowty D. R., 1979: *Word Meaning and Montague Grammar*. Dordrecht.
- Fiut S. I., 1997: *Negacja i Niebyt*. Kraków.
- Forsyth J., 1970: *A Grammar of Aspect. Usage and Meaning in the Russian Verbs*, Cambridge, University Press.
- Flier M. S. : *The scope of prefixal delimitation in Russian*, [w:] *The scope of Slavic aspect*, UCLA Slavic studies, vol. 12, red. M. S. Flier, A. Timberlake. Columbus, Ohio 1985, 41 – 58.
- Galton H., 1976: *The main functions of the Slavic verbal aspect*. Skopje
- Greń Z., 1994: *Semantyka i składnia czasowników oznaczających akty mowy w języku polskim i czeskim*. Warszawa .
- Gronn A., 2003: *The semantics and Pragmatics of the Russian Factual Imperfective*. Oslo.
- Grzegorzczkova R., 1973, *Problemy kwantyfikacji w grupie werbalnej*. W: *Liczba. Ilość*. Miara. Materiały konferencji Naukowej w Jadwisinie 11 – 13 maja 1972 r., red. Z. Topolińska, M. Grochowski, Wrocław – Warszawa- Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 83-99.
- Grzegorzczkova R., 1975, *Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków*, Wrocław – Warszawa- Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Grzegorzczkova R., Laskowski R., Wróbel H. (red.), 1984, 1998: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Warszawa.
- Grzegorzczkova R., 1997.: *Nowe spojrzenie na kategorię aspektu w perspektywie semantyki kognitywnej*, [w:] *Semantyczna struktura słownictwa i wypowiedzi*, red. R. Grzegorzczkova, Z. Zaron, Warszawa , s. 25 – 38.

- Grzesiak R., 1983, *Semantyka i składnia czasowników percepcji zmysłowej*, Wrocław – Warszawa – Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Grodziński E., 1983: *Paradoksy semantyczne*. Wrocław- Warszawa- Kraków- Gdańsk.
- Guiraund – Weber M., 1988: *L'aspect du verbe russe. Essais de présentation*. Aix-en Provence.
- Holvoet A., 1989, *Aspekt a modalność w języku polskim na tle ogólnosłowiańskim*, Wrocław – Warszawa – Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Greszczuk B., 1993: *Składniowe wykładniki negacji i ich funkcje w języku polskim*. Rzeszów.
- Jabłońska J., 2006: *Verbs of Movement in English and in Polish: A contrastive analysis*. Częstochowa.
- Jacobson R., 1972: *Шифтеры, глагольные категории и русский глагол*. W: *Принципы типологического анализа языков различного строя*. Ред. Б.А.Успенский. Москва, 95 – 113.
- Karolak S., 1992: *Aspekt a Aktionsart w semantycznej strukturze języków słowiańskich*. W: *Z polskich studiów slawistycznych* 8, Red. J. Siatkowski. Warszawa, 93 – 99.
- Karolak S., 1996: *O semantyce aspektu (w dwudziestą rocznicę publikacji rozprawy F. Antinucciego i L. Gebert „Semantyka aspektu czasownikowego”)*. „Biuletyn PTJ”, Zeszyt LII, Warszawa, 9 – 56.
- Karolak S., 1998: *К вопросу о типологии вида в славянских и романских языках*. В: *Типология вида. Проблемы, поиски, решения*. Ред. М.Ю.Черткова. Москва, 167-181.
- Karolak S., 2001: *Od semantyki do gramatyki. Wybór rozpraw*. Warszawa.
- Karolak S., 2005: *Semantyka i struktura aspektu w językach naturalnych*. Kielce.
- Kiklewicz A., 1998: *Язык и логика. Лингвистические проблемы квантификации*. Monachium.
- Kiklewicz A., 2005: *Finitywny (teleologiczny) model aspektualności: założenia teoretyczne*. W: *Prace Filologiczne*. T. L. Warszawa, 59-82.
- Klimonow W., 1996: *Zum Ausdruck der Aspektualität im Russischen und im Deutschen: Phasen Aktionsarten*. In: Gladrow W., Heyl S., Hrsg.: *Slawische und deutsche Sprachwelt. Typologische Spezifika der slawischen Sprachen im Vergleich mit dem Deutschen.*, Frankfurt am Main, 138 – 150.
- Koschmieder E., 1934: *Nauka o aspektach czasownika polskiego w zarysie. Próba syntezy*, Wilno.
- Koseska – Toszewa V., 2003: *Quantification of time, or of aspect?* W: *Studia Kognitywne*. T. 5. *Semantyka kategorii aspektu i czasu*. Warszawa, 71-75.
- Kozarzewska E., 1990: *Czasowniki mówienia we współczesnym języku polskim. Studium semantyczno składniowe*. Warszawa.
- Krumowa L., 1989: *Kategoria ilości i jej wyrażanie w języku bułgarskim i polskim*. W: *Studia gramatyczne bułgarsko- polskie. Tom 3. Ilość. Gradacja. Osoba*. Red. V. Koseska- Toszewa, M. Korytowska. Wrocław- Warszawa- Kraków. 1989, 27- 44.
- Krzyż W., 1986: *Czas trwania zdarzenia a aspekt i limitatywność czasownika*. W: *Czas i przestrzeń w języku*. Red. R. Laskowski. Katowice, 97- 104.
- Kuryłowicz J., 1972: *Miejsce aspektu w systemie koniugacyjnym*. W.: *Symbolae Polonicae in Honorem Stanisłai Jodłowski*. Wrocław- Warszawa- Kraków- Gdańsk, Ossolineum. 1972, 93-98.
- Laskowski R., 1984: *Predykatyw*. W: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa, 171 – 219
- Laskowski R., 1996: *Aspekt a znaczenie czasowników (predykaty zmiany stanu)*. W: *Studia z leksykologii i gramatyki języków słowiańskich*. Kraków 1996, 39 – 48.
- Laskowski R., 1998a: *Aspekt czasowników przemieszczania (ukierunkowanego ruchu liniowego)*. W: Siatkowski S., Dalewska-Greń H., Rusek J., red.: *Z polskich studiów slawistycznych. Seria IX. Językoznawstwo*. Warszawa, 178-181.
- Laskowski R., 1998b: *Kategorie werbalne. Uwagi o znaczeniu czasowników. Aspekt*. W: Grzegorzczkova, R., Laskowski, R., Wróbel, H., red.: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Warszawa, 152-171.
- Laskowski R., 1998c: *Aspekt a określenia czasu*. W: *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel. Warszawa, 169-171.
- Lalewicz J., 1972.: *Język, wypowiedź, akt mówienia*. „Studia Semiotyczne” 3, 145- 161.
- Lyns J., 1989, *Semantyka 2*. Przekł. A. Weinsberg. Warszawa, PWN.
- Łaziński M., 1995: *O pojęciu perfectivów tantum i różnych kryteriach ich wydzielenia*. „Poradnik Językowy” 5/6: 1 – 6.
- Maciusek J., 2006: *Negacja w języku i komunikacji. O przetwarzaniu negacji w kontekście opisu cech ludzi*. Kraków.

- Marcjanik M., 1987: *Polskie czasowniki adresatywne (pragmatyka, semantyka, składnia)*. Kielce.
- Mehlig H. R., 1981: *Satzsemantik und Aspektsemantik im Russischen (zur Verbklassifikation von Zeno Vendler. W: Slavistische Linguistik 1980. Referate des VI. Konstanzer Slavistischen Arbeitstreffens Hamburg 23. – 25. Sept. 1980* Red. P. Hill. V. Lehmann. München, 95-151.
- Mieczkowska H., 1998: *Czasowniki dwuaspektowe w języku polskim i słowackim na tle innych języków słowiańskich. „Z polskich studiów slawistycznych”*. Seria IX, Językoznawstwo, Warszawa 1998, 195 – 201
- Nowakowska – Kempna I., 1976: *Verbalny prefiks „po” w językach polskim i bułgarskim*. W: Bajerowa I., Grybosiova A., red.: *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Studia historycznojęzykowe*. T. 3. Katowice, 104-116.
- Niewiara A., 1994: *Rozwój czasownikowych formacji języka polskiego zbudowanych według schematu do + verbum + się*. *Prace Językoznawcze* 22, *Studia historycznojęzykowe*. Katowice, 78 –84.
- Nagórko A., 1997: *Zarys gramatyki polskiej*. Warszawa.
- Piernikarski C., 1969, *Typy opozycji aspektowych czasownika polskiego na tle słowiańskim*, Wrocław – Warszawa – Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Piernikarski C., 1975: *Czasowniki z prefiksem po- w języku polskim i czeskim*. Warszawa.
- Przybylska R., 2006: *Schematy wyobrażeniowe a semantyka polskich prefiksów czasownikowych do-, od-, prze-, roz-, u-*. Kraków.
- Puzynina J., 1969: *Nazwy czynności we współczesnym języku polskim. (Słowotwórstwo, semantyka, składnia)*. Warszawa.
- Reichenbach H., 1947: *Elements of Symbolic Logic*. New York.
- Rodak R., 2007: *Różne wcielenia negacji. O typach znaczeń negatywnych w procesie interpretacji wypowiedzi przedstawiających*. Łask.
- Schlegel H., 2000: *Der aspektuelle Bezugsmoment als linguistische Grundlage für die Beschreibung und Vermittlung des russischen Verbalaspekts*. München.
- Sémon J.-P., 1979: *L’acte itérative nombré et l’aspect*. “Ile Colloque de linguistique russe”. Paris, 22 – 24 avril 1977, 87 – 104)
- Smith Ch. S., 1991, *The Parameter of Aspect*, Dordrecht – Boston – London, Kluwer Academic Publishers.
- Stanosz B., Nowaczyk A., 1976: *Logiczne podstawy języka*. Wrocław.
- Stawnicka J., 2000: *O niektórych aspektach heterogeniczności znaczeń inicjalnych (na materiale języka rosyjskiego, polskiego i niemieckiego)*. W: *Słowotwórstwo, semantyka i składnia języków słowiańskich*. Red. M. Blicharski przy współudziale J. Lubochy-Kruglik. Tom 2. *Prace Naukowe UŚ* nr 1932. Katowice 2000, 32 – 48.
- Stawnicka J., 2002: *Aktionsarten w języku rosyjskim i ich niemieckie translaty*. Katowice.
- Stawnicka J., 2007: *Aspekt- iteratywność-określniki kwantyfikacyjne (na materiale form czasu przeszłego)*. Katowice.
- Stawnicka J., 2002: *Глаголы двунаправленного действия с обстоятельством ограниченной кратности русском языке*. „Przegląd Rusycystyczny”, № 3, 101-109.
- Stawnicka J., 2003: *Czynnik anulowania efektu a wybór aspektu w kontekście krotkości ograniczonej w języku polskim*. W: *Śląskie studia lingwistyczne*. Red. K. Kleszczowa, J. Sobczykowa. Katowice, 70-77
- Stawnicka J., 2005: *Znaczenie rosyjskiego czasownika w czasie przeszłym*. W: *Leksyka i gramatyka w tekście. Konfrontatywne Studia Rusycystyczne*. Red. M. Borek, H. Fontański. Katowice, 9-22.
- Stawnicka J., 2006: *O znaczeniach prymarnych aspektu (na materiale języka rosyjskiego i polskiego)*. *Prace Komisji Naukowych polskiej Akademii Nauk. Oddział w Katowicach*. Zeszyt nr 30. Katowice, 18 – 20.
- Stawnicka J., 2008: *Iterativität im Russischen*. „Linguistica Silesiana“ 29, 87 – 102.
- Szwedek A., 1998: *Dokonana interpretacja niektórych polskich czasowników niedokonanych: współdziałanie leksykonu, gramatyki i tekstu*. W.: *Studia linguistica polono-meridianoslavica*. Tom 9. Toruń.
- Śmiech W., 1986: *Derywacja prefiksalna czasowników polskich*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Śmiech W., 1971: *Funkcje aspektów czasownikowych we współczesnym języku ogólnopolskim*. Łódź.
- Vendler Z.: *Verbs and Times*. “The Philosophical Review” 1957/66, 143-160.

Vendler Z.: *Verbs and Times*. „Linguistics in Philosophy“. Ithaca, NY: Cornell University Press 1967, 97-

121.

Verkuyt H. J., 1972, *On the Compositional Nature of the Aspect*. Dortrecht-Holland.

Wierzbicka A., 1969: *Dociekania semantyczne*. Wrocław.

Wierzbicka A., 1967: On the Semantics of the Verbal Aspect in Polish. W: *To Honour Roman Jakobson*

III. Red. R. Abernathy i in. The Hague: Mouton, 2231-2249.

Woleński J., 1998: *Przedmowa*. W: *Koncepcje negatywnych stanów rzeczy*. Red. A. Biłat. Lublin.

Wróbel H., 2001: *Gramatyka języka polskiego*. Kraków.

Zawislawska M., 2004: *Czasowniki oznaczające percepcję wzrokową we współczesnej polszczyźnie. Ujęcie kognitywne*. Warszawa.

Авилова Н.С., 1976: *Вид глагола и семантика глагольного слова*. Москва.

Анштатт Т.: Актуально-длительная функция у многозначных глаголов несовершенного вида в русском языке. В: *Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова. Том 4. Доклады I международного конгресса «Русский язык: исторические судьбы и современность» (Москва. МГУ, 13 – 16 марта 2001 г.)*. Ред. М. Ю. Чертова 2004. с. 25 – 36.

Апресян Ю. Д., 1995, *Глаголы моментального действия и перформативы в русском языке*, [w:] Апресян Ю. Д.: *Избранные труды*. Т. 2. Интегральное описание языка и системная лексикография. Москва, 219 – 241.

Артюнова Н.Д., 1987: «Пропозиция», «факт», «событие». Опыт концептуального анализа. „Известия АН СССР. Серия литературы и языка“. Т. 46. № 6, 529- 546.

Барентсен А., 1992, *Об обстоятельствах ограниченной кратности действия в русском языке. Часть I*. Studies in Russian Linguistics (=Studies in Slavic and General Linguistics" Vol. 17), red. A. A. Barentsen, B. M. Groen, R. Sprenger, Amsterdam – Atlanta, Rodopi, с. 1 – 66.

Барентсен А., 1994, *Об обстоятельствах ограниченной кратности действия в русском языке. Часть II*. „Dutch Contribution to the Eleventh International Congress of Slavists. Bratislava, Linguistics“. (=Studies in Slavic and general Linguistics. Vol. 22), red. Amsterdam, Rodopi, s. 1 – 50.

Барентсен А., 1997, *Роль лексического значения глагола при выборе вида в контексте ограниченной кратности*, [w:] Семантика и структура славянского вида, red. S. Karolak, Kraków, WSP, s. 7 – 31.

Бенвенист Э., 1974, *Отношения времени во французском языке*, [w:] Э. Бенвенист: *Общая Лингвистика*. Ред. Ю. С. Степанов, Москва, 270 – 285

Бондарко А.В., Буланин Л.Л., 1967: *Русский глагол*. Ленинград.

Бондарко А.В., 1968: Семантика предела. В.: *Вопросы языкознания*. № 1. s.14-25.

Бондарко А. В., 1971: *Вид и время русского глагола*. Москва.

Бондарко А.В., 1978: *Грамматическое значение и смысл*. Ленинград.

Бондарко А. В., 1983: *Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии*. Ленинград.

Бондарко А.В., 1984: *Теория грамматического значения и аспектологические исследования*. Ленинград.

Бондарко А. В., 1985: *Опыт лингвистической интерпретации соотношения системы и среды*. „Вопросы языкознания“, nr 1, 13 – 23..

Бондарко А. В., 1986: *Семантика предела*. „Вопросы языкознания“, №1, 14 – 25.

Бондарко А. В., 1987: *Теория Функциональной Грамматики. Введение* *Аспектуальность Временная*

локализованность Таксис. Ленинград.

Бондарко А. В., 1990: *О значениях видов русского глагола*. „Вопросы языкознания“. № 4, 5-24.

Бондарко А. В., 1991: *Предельность и глагольный вид (на материале русского языка)*. „Известия АН СССР. Серия литературы и языка“. Т. 50 . № 3, 195-206.

Бондарко А. В., 1995: *Семантика глагольного вида в русском языке*. Frankfurt a/Main.

Бондарко А. В., 2002: *Теория значения в системе функциональной грамматики. На материале русского языка*. Москва, 359-540.

Брой В., *Семантика глагольного вида как отвлечение от предельных свойств лексем (иерархическая*

- модель компонентов). W: Семантика и структура глагольного вида. Red. С. Кароляк. Kraków 1997, 49 – 72.
- Булыгина Т. В., 1982: *К построению типологии предикатов в русском языке*, [w]: Семантические типы предикатов, red. О. Н. Селиверстова, Москва, 7 – 85.
- Булыгина Т. В., Шмелев А. Д., 1992: Идентификация событий: онтология, аспектология, лексикография. В: Логический анализ. Модели действия. Ред. Н. Д. Арутюнова. Москва, 108 – 115.
- Виноградов В. В., 1947: Русский язык. Грамматическое учение о слове. Москва.
- Всеволодова М. В., 1975: *Способы выражения временных отношений в современном русском языке*. Москва.
- Гайсина Р. М., 1982: *К вопросу о специфике значения глагола*. „Известия АН СССР. Серия литературы и языка” Т. 41. № 1, 59-64.
- Гжегорчикова Р., 1997: *Новый взгляд на категорию вида в свете когнитивной Семантики*. W: *Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова. Том 2*. Red. Черткова. Москва, 21 – 35.
- Гиро – Вебер М., 1990: Вид и семантика русского глагола. «Вопросы языкознания» нр. 2, 102 – 112.
- Гловинская М. Я., 1982: *Семантические типы видовых противопоставлений русского глагола*. Москва.
- Гловинская М. Я. *Семантика, прагматика и стилистика видо-временных форм. В: Грамматические исследования. Функционально-стилистический аспект: Суперсегментная фонетика. Морфологическая семантика*. Ред. Д. Н. Шмелев. Москва, 74-146.
- Гловинская М. Я., 2001.: *Многозначность и синонимия в видо-временной системе русского глагола*. Москва.
- Гуревич В. В., 1971: О значениях глагольного вида в русском языке. „Русский язык в школе” № 5, 73-79.
- Гуревич В. В., 1979: *Вид и лексическое значение глагола*. „Научные доклады высшей школы. Филологические науки”, № 5, s. 84-85.
- Гуревич В. В., 1994: *Глагольный вид в русском языке*. Москва.
- Зализняк А. А., 1990: *О понятии 'факт' в лингвистической семантике. Логический анализ языка. Противоречивость и аномальность текста*. **Москва.**
- Зализняк А. А., Шмелев А. Д., 1997: *Лекции по русской аспектологии*. München.
- Зализняк А. А., Шмелев А. Д., 2000: *Введение в русскую аспектологию*. Москва.
- Зельдович Г. М., 2002: *Русский вид: Семантика и прагматика*. Тогуń.
- Зельдович Г. М., 2003: *Конативные глаголы, глаголы устраненного результата: два фиктивных глагольных класса*, „Przegląd Rusycystyczny”. Nr 1, 89 – 101.
- Земская Е. Я., 1955: *Типы одновидовых приставочных глаголов в современном русском языке*. В: *Исследования по грамматике русского литературного языка*. Ред. Н. С. Поспелов, Н. Ю. Шведова, Москва, 5 – 41.
- Золотова Г. А., 1997: *Глагольный вид с точки зрения текста*. W: Семантика и структура славянского вида. Ред. С. Кароляк. Kraków, 1997, 81-91.
- Исаченко А. В., 1960: *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким. Морфология. Часть вторая*. Братислава.
- Климонов В. Д., 1995: *Аспектуальные классы и их грамматическая семантика*. В: Семантика и структура славянского вида. Ред. С. Кароляк. Kraków, 111-125.
- Князев Ю. П., 1989: *Выражение повторяемости действия в русском и других языках*. В: *Типология итеративных конструкций*. Ред. В. С. Храковский. Ленинград, 132-144.
- Князев Ю. П., 2004: *Сильные и слабые позиции видого противопоставления*. W: *Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова. Т. 4*. Москва, 108-118.
- Комри Б., 2001: *Общая теория глагольного вида*. W: *Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова. Том I*. Москва, 115 – 121.
- Кошмидер Э., 1962, *Очерк науки о видах польского глагола. Опыт синтеза*. В: *Вопросы глагольного вида*. Ред. Ю. С. Маслов. Москва.
- Кравченко А. В. 1995: *Глагольный вид и картина мира*. „Известия АН СССР. Серия литературы и языка” Т. 54. № 1, 49-64.
- Кронгауз М. А., 1998: *Приставки и глаголы в русском языке: Семантическая грамматика*, Москва.
- Кузнецов П. С. 1952: Современный русский язык .Морфология.

- Елисеева А.Г., 1977: *Семантический анализ языковых единиц, противопоставляемых по признаку действие-состояние*. Москва.
- Лебедева Г.Ф. 1956а: *Употребление форм прошедшего времени совершенного вида в перфектном значении в современном русском литературном языке*. Москва, 1956.
- Лебедева Г.Ф. 1956б: *Качественный и посессиный оттенки перфектного значения глагольных форм прошедшего совершенного*. «Вестник МГУ», № 3, 141-151.
- Лебедева Г.Ф.: 1959: *Употребление глагольных форм прошедшего времени совершенного вида в перфектном значении в современном русском литературном языке*. В: Вопросы истории русского языка, 208-226.
- Ломов А. М., 1974: *Вид и длительность*. W: *Материалы по русско-славянскому языкознанию*. Воронеж, 89 – 99.
- Ломов А.М., 1977: *Очерки по русской аспектологии*. Воронеж.
- Лопатин В.В., 1975: *Глагольная основа и структура отглагольного слова в русском языке*. „Известия АН СССР. Серия литературы и языка”. Т. 34. № 5, 409- 417.
- Маслов Ю. С., 1948: *Вид и лексическое значение глагола в современном русском языке*. „Известия АН СССР. Серия литературы и языка”. № 7, 303 – 316.
- Маслов Ю.С., 1963: *Морфология глагольного вида в современном болгарском литературном языке*. Москва-Ленинград.
- Маслов Ю.С., 1978: *К основаниям сопоставительной аспектологии*. W: *Вопросы сопоставительной аспектологии*. Red. Ю.С.Маслов, Ленинград 1978, 4 – 44.
- Маслов Ю. С., 1984, *Очерки по аспектологии*, Ленинград.
- Мелиг Х.Р., 1985: *Семантика предложения и семантика вида в русском языке (к классификации глаголов Зено Вендлера)*. В: *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва. Вып. 15, 227-249.
- Мелиг Х. Р. 1995^ *Гомогенность и гетерогенность в пространстве и времени, [w:] Семантика и структура славянского вида*, red. С. Кароляк, Kraków, 131 – 158.
- Милославский И.Г., 1987: *К определению основных понятий аспектологии*. „Известия АН СССР. Серия литературы и языка”. Т. 46. № 4, 323- 330.
- Мучник И.П., 1956: *О видовых корреляциях в системе спряжения глагола в современном русском языке*. „Вопросы языкознания”. № 6.
- Мучник И.П., 1971: *Грамматические категории глагола и имени в современном русском языке*. Москва.
- Недялков В.П., 1987: *Начинаемость и средства ее выражения в языках разных типов*. В: *Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность*. Таксис. Ред. А.В. Бондарко. Ленинград, 180-195.
- Обнорский С. П., 1953 : *Очерки по морфологии русского глагола*. Москва.
- Падучева Е. В., 1985: *Высказывание и его соотношенность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений)*. Москва.
- Падучева Е. В., 1986: *Семантика вида и точка отсчета (В поисках инварианта видового значения)*. Известия АН СССР. Серия литературы и языка. Том 45. № 5, 415 – 417.
- Падучева Е.В., 1990: *Вид и лексическое значение глагола (от лексического значения глагола к его аспектуальной характеристике)*. „Russian linguistics”, № 1, 1-18.
- Падучева Е.В., 1993: *Таксономические категории глаголов imperfectiva tantum в русском языке*. „Научно-техническая информация”, Сер. 2, № 2, 17-29.
- Падучева Е. В., 1996, *Семантические исследования*. Москва, Школа «Языки русской культуры»
- Падучева Е. В., 1998а: *Семантические источники моментальности русского глагола в типологическом ракурсе*. W: *Типология вида. Проблемы, поиски, решения*. Red. М. Ю. Черткова, Москва, 332 – 342.
- Падучева Е. В., 1998б: *Опыт систематизации понятий и терминов русской аспектологии*. В *Семантика и структура на словенскиот вид III*. Ред. С. Кароляк, Љ. Спасов. Скопје, 33 –58.
- Падучева Е. В., 2001: *Точка отсчета в семантике времени и вида*. В: *Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова, Том. I*. Ред. М. Ю. Черткова. Москва, 140 – 156.
- Падучева Е.В., 2001: *Фазовые глаголы и семантика начинаемости*. „Известия АН СССР. Серия литературы и языка”. Т. 60 . № 4, 29-39.
- Петрухина Е. В., 2000: *Аспектуальные категории глагола в русском языке*. Москва.
- Пешковский А. М., 1928: *Русский синтаксис в научном освещении*. Москва.
- Пулькина И. М., 1949: *Краткий справочник по русской грамматике*. Москва.
- Рассудова О. П., 1982: *Употребление видов глагола в современном русском языке*. Москва.

- Ремчукова Е.Н., 2004: «Потенциальная имперфективация» в разных типах современной русской речи. В: Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова. Red. М. Ю. Черткова Т. 4. Москва, 124-145.
- Реферовская Е.А., 1989: Коммуникативная структура текста в лексико-грамматическом аспекте. Ленинград.
- Савичюте Г.С., 1980: *Предикаты цели и предикаты каузации*. „Известия АН СССР. Серия литературы и языка”. Т. 39. № 6, 539-548.
- Селиверстова О. Н.: *Семантика СВ и понятие «работы»*. В: Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова. Том 2. Red. М. Ю. Черткова. Москва 1997, 99 – 114.
- Сильницкий Г. Г., 1983: *Структура глагольного значения и результатов*. В: *Типология результативных конструкций*. Red. В. П. Недалков. Ленинград, 54 – 65.
- Сильницкий Г.Г., 1989: *Система квантификаторов и количественные характеристики именных и глагольных морфологических категорий*. В: *Типология итеративных конструкций*. Red. В.С. Храковский. Ленинград, 270-282.
- Смирнов Л. Н., 1962: *Употребление форм прошедшего времени совершенного вида со значением повторяемости в словацком литературном языке*. «Краткие сообщения Института славяноведения АН СССР», Вып. 35, Москва 1962, 28 – 43.
- Степанов Ю.С., 1980: *К универсальной классификации предикатов*. „Известия АН СССР. Серия литературы и языка”. Т. 39. № 4, s. 311- 323.
- Тимберлейк А., 1985: *Инвариантность и синтаксические свойства вида в русском языке*. В: Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XV, red. Т. В. Булыгина, А. Е. Кибрик, Москва 1985, Прогресс, s. 261 – 285.
- Тихонов А. Н., 1962: *К вопросу о чистовидовых приставках в современном русском языке*. Труды Самаркандского государственного университета им. А. Навои. Новая Серия. Вып.118. Исследования по русскому языку. Самарканд.
- Тихонов А. Н., 1964: Чистовидовые приставки в системе русского видового формообразования. „Вопросы языкознания”, №. 13, 42 – 52.
- Храковский В. С., 1980: *Некоторые проблемы универсально-типологической характеристики аспектуальных значений*. В: *Аспектуальность и средства её выражения. Вопросы русской аспектологии* V.Red. С. В. Смирнову Тарту, 3 – 24.
- Храковский В. С., 1987б: *Кратность*. В: *Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис*. Red. А. В. Бондарко. Ленинград 1987, 124 – 152.
- Храковский В. С., 1989: *Семантические типы множества ситуаций и их естественная классификация*. В: *Типология итеративных конструкций*. Red.. В. С. Храковский. Ленинград, 5-53
- Храковский В. С (ред.), 1989: *Типология итеративных конструкций*. Ленинград.
- Храковский В.С., 1997: *Мультипликативы и семелфактивы (проблема видовой пары)*. В: Семантика и Структура Словянского Вида. Red. С. Кароляк. Kraków, 31.
- Храковский В. С., 2001: *Семантика основных значений СВ и НСВ в русском языке*. В: *Studies on the Syntax and semantics of Slavonic Languages*. Red. W. S. Chrakowski, M. Grochowski, G. Hentschel, Oldenburg, 89 – 108.
- Черткова М.Ю., 1997: *Видовая пара в современном русском языке: к определению понятия*. В: Семантика и структура словянского вида. Red. Станислав Кароляк. Kraków, 241-252.
- Черткова М. Ю., ред., 2004: *Типология и эволюция функционально-структурных моделей категории вида /аспекта (на материале современных русского, французского, шведского, финского и японского языков)*. В: Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова. Т. 4. Москва. Red. М. Ю Черткова, 183-252.
- Шатуновский И. Б., 1996: *Семантика предложения и нерелевантные слова*. Москва.
- Шатуновский И. Б., 2004: Императив и вид. В: Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова. Red. М. Ю Черткова Том 4. Москва, 253 – 280.**
- Шведова Н. Ю., (red.) 1982: *Русская грамматика*. Т.1. Москва.
- Шведова Н. Ю., Лопатин В.В., 1989: *Краткая русская грамматика*. Москва.
- Шведова Л. Н.: *Трудные случаи функционирования видов русского глагола*. Москва 1984.
- Шелякин М. А., 1965: *Комплетивное значение приставочных глаголов в русском языке*. „Научные доклады высшей школы. Филологические науки”, nr 3, 11-19.
- Шелякин М. А., 1966: *Приставочные глаголы с аттенуативным значением в русском языке*. „Научные доклады высшей школы. Филологические науки”, nr 4, 110-121.

- Ш е л я к и н М. А., 1969а: *Функции и словообразовательные связи детерминативно-временных приставок в русском языке*. „Научные доклады высшей школы. Филологические науки”, nr 1, 61-71.
- Ш е л я к и н М. А., 1969b: *Функции и словообразовательные связи начальных приставок в русском языке*. В: М.А. Шелякин, ред.: *Лексико-грамматические проблемы русского глагола*. Новосибирск, 3 - 33.
- Ш е л я к и н М. А., 1971: *Функции и образование финитивных глаголов в русском языке*. „Pädagogische Hochschule Potsdam. Wissenschaftliche Zeitschrift Jahrgang 15“. Heft 2, 289 – 295.
- Ш е л я к и н М. А., 1972: *Приставочные способы глагольного действия и категория вида в современном русском языке (к теории функционально-семантической аспектуальности)*. Автореферат докторской диссертации. Ленинград 1972.
- Ш е л я к и н М. А., 1978: *О значении и образовании кумулятивного (накопительного) способа действия в русском языке*. В: Шелякин М. А., ред.: *Семантика и функционирование категории вида русского языка. Вопросы русской аспектологии III*. Тарту, 136-141.
- Ш е л я к и н М. А., 1980: *Дистрибутивно-суммарный способ действия русского глагола. Проблемы внутривидового и функционального описания языка*. В: Учёные записки Тартуского государственного университета. Труды по русской и славянской филологии. Т. 33, Тарту, 42-53.
- Ш е л я к и н М. А., 1983: *Категория вида и способы действия русского глагола. (Теоретические основы)*. Таллин.
- Ш е л я к и н М. А., 1987: *Способы действия в поле лимитативности*. В: Бондарко А. В., ред.: *Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таскис*. Ленинград, 63-85.
- Я к о в л е в В. Н., 1975: *Многоактность как способ глагольного действия*. „Научные доклады высшей школы. Филологические науки”, nr 3, 97-105.
- Я с а и Л., 1997: *О принципах выделения видовой пары в русском языке*. «Вопросы языкознания», nr 4, 70-84.